

TARTALOM

TÓTH DOMINIKA: add nekem az arcod, Hatásszünet, nem (Létezem), szonett, Búcsúlevél (kicsit vers) (versek)	2
BARTHA GUSZTÁV: Idöntüli félelem (novella)	5
LŐRINCZ P. GABRIELLA: Számon tartva, Megváltás, Hétfő (versek)	12
SHREK TÍMEA: Törtkrumpli paradicsommártással (novella)	14
CSORNYIJ DÁVID: Egymagamban, Létezés mindenhol (versek)	17
VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ: Vásártér (regényrészlet)	19
PÓGYOR LEVENTE: Kérlek, Nézd..., Untitled, Eladó, Untitled2 (versek)	30
ORTUTAY PÉTER: Okszán (novella)	33
KÜRTI LÁSZLÓ: A jövővel nem rendelkezhetünk (beszélgetés Vári Fábián Lászlóval)	59
CSORDÁS LÁSZLÓ: Elrabolt évek (<i>A kényszermunkatáborok világa női nézőpontból, két kárpátaljai emlékirat alapján</i>) (tanulmány)	74
MARCSÁK GERGELY: A sztálini elhurcolások témája Vári Fábián László műveiben (tanulmány)	80
BECSKE PÁL-ZSOLT: A Visk-Várhegyi fürdő vendégeinek társadalmi struktúrája és látogatottságának főbb mutatói a XIX–XX. század fordulóján (tanulmány)	85
DUPKA GYÖRGY: Kárpátaljai kultúrkrónika, új könyvek	98

TÓTH DOMINIKA

add nekem az arcod

*add nekem az arcod,
vagy legalább tegyél úgy,
mint aki szökőévente
egyszer csontjaimon
áthalad. gerincem félig
vízben, gyakorlom a fuldoklás
fokozatait. ahogy merülök,
kiválsz belőlem. mintha
ismernélek, ketten süllyedünk.*

HATÁSSZÜNET

*tegnap úgy jöttél elélem,
mint aki tudja, merre tart.
azt hittem, tengerbe léptem,
és minden egyes te én voltam.
ma úgy szóltál, mintha
te lennél a hatásszünet
két csend között, amiben
csak mi vagyunk jelen.
holnap talán úgy jössz,
hogy egy hajtincsem oldalra
igazítod, és észreveszed,
milyen régóta szeretve vagy.*

(nem) LÉTEZEM

*törött fák
kezemben.
nézem,
hogyan
távolodsz.*

*mint aki lát,
figyellek.
begyűjtöm
lépteidet.*

*nem vagy
nekem való.
de lehet
én vagyok
hologram
szemedben
és nem
is létezem.*

szonett

*azt mondtad eltiünteted a holnapot
helyére csillagokat szórsz ezüsttel
tenyerembe nefelejcskeket ültetsz
míg én lelkekre igazgatom karod*

*lesz mikor nem menekülünk egymástól
árnyékom árnyékodban talál fényre
addig is fekédj szempilláim alá
mesélj valami szépet a szavakról*

*egyszer megszabadítasz önmagamtól
addig is benned hagyom törött felem
elevenen párologok el nyakadról*

*nem hallok és táplálkozom a zajból
azt mondtad egy idő után könnyebb lesz
most azt várom, hogy kilépj a falból*

BÚCSÚLEVÉL

(KICSIT VERS)

*letekertem a kocsi ablakát,
szakadjon rám az ég, már
az emléked is utálta magát.
kikapcsoltam a fényeket,
nyeljen el a sötét, tegyen
vakká az éjszaka. remegett
kezem, az út közepére,
a felezővonal helyére ültem,
ahonnan lekopott a fehér
festék. milyen szomorú volt
búcsúlevelet írni, milyen
szomorú tudni, nem létezel.*

BARTHA GUSZTÁV

IDŐNTÚLI FÉLELEM

Béla bátyánk az elsők között száll fel a mikrobuszra. Méghogy szombaton nehéz, délután meg szinte lehetetlen eljutni Á-ból B-be! Szatyrot láb közé, kezét pénztárcára! Egy Józsira fogok én hallgatni...

– Józsi, ha úgy van, ahogy mondd, és valóban van a világnak üdvös szeglete, mért pont Alaszka?

– Nem világitanak a sötétben a folyókból, tavakból kifogott halak, Béla, és az ott élők nyugodtan megihatják a frissen fejt habos tejet.

Mind fojtóbb műbőrillat, izzadságcsepp Béla bátyánk élre vasalt szürke pantallóján. A mikrobusz mellett várakozó sofőr végre betuszkolja magát a vezetőülésbe! Zsebkendő, homloktörölés, indulás! Egész nyáron rájártak, és attól, hogy a szeptemberi kánikulában újra ráfanyalodnak az árokban csordogáló szennylére a legelőről hazatartó tehének, most sem fog hasmenést kapni a város. Ki iszik manapság nyers tejet, hm? Meg egyáltalán, ha látja árokból inni a jószágot, miért nem vesz kezébe egy botot és – csihé-puhé – nem szó a hátára? A pofáját könnyebb járatni. Erő, izom, tejet iszom. Ejnye-ejnye, Józsi!

A községet a kisvárossal összekötő országúton suhanó jármű ablakából nézve az útszéli diófák levelei szinte üde zöldek. És az ég, hogy is mondják, no... Szemvidíté kék. Istenem, nyolcvanévesen fitten, egyenes derékkal ülni a mikrobusz ülésén... Józsi nem cipzárral a száján született, hát nem. Amint egy fonák-ságot észrevesz, netán hallomásból tudomást szerez róla, itt a világvége: ez lesz, meg az lesz belőle. Ha húszéves lenne... De flebitisz¹ lábbal, hatvanvalahány évesen nap nap után ördögöt festeni a falra... Ukrajnában polgárháború van, embernek fia, pénztelenség! Kapise? Vattát fülbe, fejet homokba!

A mikrobusz kátyús útszakaszhoz ér, a sofőr lassít, szentséggelve szalalomozik a tengelytörő gödrök között. Az utastérben zötykölődnek, az ülésen ideoda dőlnek az utasok. Zömük fiatal. Divatos öltözet, kezükben okostelefon, tekintetük üres. Búbánatot tartanak? Béla bátyánk jobbjá kapaszkodót keres, megmarkolja az egyik üléstámlát, s vele az előtte ülő diáklány haját. Nincs sikítás, keresetlen szó, a lány fel se szisszen. Hátratekint, vállat von, nincs

¹ Visszértágulat gyulladás.

meglepve. Bocsánatkérés, minnek? Béla bátyánk lehajtott fejjel, hol jobbra, hol balra sandít. A kisvárost félkörívben ölelő hegyoldalakon magasba kúszó szőlősorok zöldebbek, mint az üvegbetét, amibe a minőségi bort palackozzák.

– Oportó, kadarka, zalagyöngye: felejtjük el! Szőlőink nem beérnek, megfőnek a hőségben. Dél-Franciaországból, Spanyolból kellene behozni a hosszú tenyészidejű szőlőoltványokat, hűvösebbek az ősök már nemigen lesznek.

– Kinek telepítenéd? Fiad, lányod, unokáid Magyarban. Azt sem tudod, mint élnek, hol élnek.

Dundi, családcentrikus, akaratos feleség; gebe, felelőtlen, izgága férj. Összeillőbb párt, hm... Szaktudásukkal nem volt bibi. Marika matematikát oktatott, Józsi földrajzot. Az iskolában élték szebbik életüket, odahaza állandósult a veszekedés és a többi. Melyiküknek volt igaza? Mint igazgatóhelyettes és a tantestület párttitkára – mi bölcsebbet tehettem volna? –, mindkettőjüknek igazat adtam. Utólag, no, két igazság nem fér meg egy fedél alatt. Marika azzal ült be a bútorszállító kamion vezetőfülkéjébe a két gyereke mellé, hogy a Józsi idült hülye, nincs más gyógy mód.

Egy benzinkút, két benzinkút, három... Reklámtáblák a magasban. Kopijkás különbségek az üzemanyagárak között. Lakótelep, bántóan szürke és lerobbant, Béla bátyánk közelebb hajol a járműablakhoz. Kinek nem inge... Az úton araszolató forgalom látványa magáért beszél. Pedig a városba vezető főúton se meg nem előzte, se a mikrobusz nem hagyott le egyetlen gépkocsit sem, és szemből három, no jó, négy jármű suhant el mellette. Itt meg a városközpont irányába és vissza, mennyi szebbnél szebb, drágábbnál drágább gépkocsi csillog-villog!

– Manapság legfeljebb álmodozni lehet.

– Helyedben, Józsi, örülnék, hogy végleg lerobbant, nem röhögtetem magam egy Zapival. Mehetnéked van, van kisbusz, nagybusz, a viteldíj nem vág földhöz.

– Pénz, pénz, nem voltam időhöz kötve.

– Azon már túl vagyunk.

– Az időn? Az lehetetlen.

– Mért volna az? Hogy mondják, no, nyugdíjas vagyok, a nagybetűs élet letelt rólam. Mitől féljek? A betegségek együtt járnak a korrallal. A haláltól meg... Egyik este lefekszek, reggel nem ébredek fel, és annyi.

– Az időn túl az örökkévalóság szól.

– Meg az időtlenségedről. Érted angyalok fognak jönni, vagy mi? Meskete, Józsi, habbal!

– Neked. Magyarból kapod a nyugdíjad, bejárónó takarít utánad, főz rád, egyébről nem is szólva.

Ki mint veti ágyát... Irigy, mint a kutya! A sofőr feladja, hiába köröz, nem talál parkolóhelyet a Templom téren, gázt ad hát, és a kisbusz befordul az első mellékutcába. Csúfra csonkolt vadgesztenyefák az útszélen, a kapukisajtókon kis réztáblácskák. Hamis kutya! – figyelmeztet az egyik, a másikon az áll, hogy harapós eb... Mi van még? Fémhangú koppanás. Béla bátyánk leveszi a szemüvegét, egyedül bírja az utasteret. Mire vár, öreg? – kérdi, sürgeti a buszsofőr tekintete. Kipp-kopp, aztán még egy kopp. Gesztenyehullás? A beszállás könnyebben esett. Súlya lett a reklámszatyorban a vízzel tele két literes műanyagflakonnak. A temetőkút láncán vagy van vödör, vagy nincs. A tavalyokon nem volt. Honnan kerítsen vizet, az árokból? Józsi, az élővirág más. Nem letudtam-koszorú. A mikrobusz elhajt. Gyorsan, gyorsan félrehúzódni! Nem koppan, magasra pattan az aszfaltútra hulló vadgesztenye. Hm, napestig patoghat, az árnyéknak nem nő dudor a fején.

A macskaköves járda foghíjas, hepehupás. A városba jövet Béla bátyánk szándált vett föl, a félcipőjének vastagabb a talpa. Már mindegy. A magas kerítéskapuk mögött bizonyára ölebek csaholnak. Egykutya, menni kell, haladni. A Templom téren egymásba érnék a boltok kirakatai. Tegnap záróráig halogatta, reggel ment el a fodrászhoz, aztán megfürdött, -borotválkozott... Évikém kinevetne. Kalapot fejre, szatyorba esernyőt, mikor a nap majd lecseppen az égből! Hm, Elza: mossál, mosogass, seperd fel az udvart... Találj magadnak munkát! A lányom nem azért fogadott fel, hogy anyáskodj. Anya csak egy van. Kurva millió.

– Ki számolta? Ahogy jöttek, szép sorjában. Hogy mondják, no, etika, patika, fél láb a sírba, ha rájuk szorulsz. Neked hány nő volt az életedben?

– Kettő, három, izé az négy...

– Marikát nem kell beleszámolnod.

– Neked a feleséged, Irénke senki volt?

– Anyámnak a sírjára szeptember végén, halálának évfordulóján viszek virágot, a feleségemére Mindenszenteken, így fer.

Béla bátyánkat két sürgönyoszlop köznyi távolság választja el a Temető-köz elsőként megnyitott koszorú- és virágüzletétől. Körülbelül harminc méter, két lépcsőfok és egy bejárati ajtó az üzletben dolgozó Évikétől. Négy szál sárga rózsza, két méceses... A kirakatuvegben a szürke és vékonyka tavaszi-nyári zakójának ujja picivel hosszabbnak tűnt a kelletténél. A boltban kezét nem leengedni! Volt osztálytársak, szomszédok, közeli és távoli ismerősök – tele velük a temető. Eliramlik az élet, ahogy a költő

mondja, aztán, hovatovább ketten maradunk, és végezetül egy mély sóhaj. Ettől Évikém úgy, de úgy elérezkenyül... Tizenkilenc év óta mindannyiszor. Húsz éve halt meg az anyám. Már húsz éve? Kezet nem leengedni!

– Miért nem kéred meg a kezét?

– Vegyem Évikét feleségül?

– Mért ne! Nagy ház, rendezett porta, gyümölcsöskert: elkelne egy ügyes kezű gazdasszony.

Átnevelni, szétszórni, kiostálni. Jó ötven éve az volt a módi, hogy a tanítóképző várososon élő végzőseit falura, a vidékieket városi iskolákba állították munkába. Hű! Zsebkendő, homloktörölés, nincs megállás. Évikém valamiképpen megkapaszkodott, nem vált belőle iskolai igazgatóhelyettes, vagy tanácselnök falun. Józsi, szerinted azok után, hogy jobbadán a napköziseket vigyázta délutánonként nyugdíjaztatásáig, ripsz-ropsz fogja magát és kijön hozzám kertet kapálni, meg udvart seperni? A félcipőnek vastagabb a talpa. Nincs hozzá érzéked, nem vagy ura a részleteknek. Alaszka meg Argentína. Mi van abban, ha hébe-hóba felkeresem, felsétálunk a városközpontba, beülünk valahova, és csésze kávé, pohárka konyak mellett egymás szavába vágva órákig nosztalgiaozunk, hm? Barátság, Józsi, semmi több.

A Temető-közön egymásba érő, kegyeleti termékeket árusító szaküzletek bejárata mellett a sárga szín megannyi árnyalatában viruló cserepes bársony- és kúpvirág díszlik, a járda mellé kihelyezett állványokon változatos formával, nagyságban és színekkel műanyag koszorúk tömkelege. Az árak között nincsenek kopijkás különbségek. A kisvirágú bársonyvirág a hajnali fagyokat is átvészeli, olyan náluk nem kapható. Évikémnél igen. Az eladott rózsának sem metszik rövidre a szárát, hogy a temetői szarkák ne tudják a piackapunál újra eladni. Évikém igen. Évike azonnal felismeri, hogy melyik vevőjének rossz a lelkiismerete, mégsem szól a nyakába háromszáz hrvnyás élővirág koszorút és ráadásnak két tucat mécesest, mint ezek itt. Az üzletből, amire Béla bátyánk gyűlölködő pillantást vet, halk gyászzene szűrődik ki. Még ez is! Miért nem mindjárt tűzoltózenekar!?

– A lányod nem engedi, hogy újra nőssülj?

– Nekem az égardta világon senki, érted, senki nem parancsol!

Még hogy porszem! Porszem isten tenyerén, meg homokszem a tengerparton... Nagypofájú senki! Szenvedjél, sántikálj csak, Józsi, rászolgáltál! Egyenes derék, katonás léptek. Béla bátyánk már-már elmasírozik a jól ismert, sárga vakolatú kis üzlet előtt. Feleszmél, visszafordul, körbepillog. Miért nincs kirakva a bolt elé a virág, nem áll koszorúállvány a járda mellett?

A nap majd lecseppen az égről, az üzlet bejárati vasrácsán lakat, az üvegajtón tábla. Habozó araszolgatás. Béla bátyánk odaszorítja homlokát a kirakat-üveghez. Pult, üres polcok, középen egymásra dobált koszorúk. Végleg bezárt? Az... lehetetlen! Tágra nyílt szem, megroggyanó térd. Jól esne leguggolni, összegubbadni, nem itt lenni! A szomszéd üzlet elárúsítója, nő piros köpenyben, kiáll az ajtó elé és figyel. Látásból ismeri. Egy a vén trottyok közül, akik két hete még egymás kezébe adták a szomszédos üzlet ajtókilincset, de betegségében feléje sem néztek Évikének. A temetésen persze utcahossznyi volt a gyászmenet. Lebben a piros köpeny szára, mégis, széket tol a kirakattól elforduló öregember alá az elárusítónő, aztán hoz egy pohár vizet, szóltanul.

Meghalt? – kérdez Béla bátyánk tekintete. Nincs válasz. Lelóg a kéz, üvegpohár koppan az aszfalton.

Évike meghalt.

Este lefeküdt és reggel nem kelt fel.

A következő percben nem lenni...

Nem igaz! Nem volt beteg. Ha meg igen, miért titkolta előlem, miért?!

Rajtam kívül senkije... Rajta kívül...

Én hülye! Hülye, hülye, hülye...

De hát... az asszonyka szóval sem mondta, hogy...

Kórházban lehet, igen ott, bizonyára az intenzíven...

Béla bátyánk megpróbál felállni, egyszer, kétszer... Mire sikerül, már túl nyúlik az árnyéka a járdaszélen. Az árnyék görnyedt és tétova. Előbb jobbra fordítja a fejét, aztán balra és csoszogva elindul. A járási kórház az ellenkező irányban van.

– Neked legfeljebb az okozhatott szenvedést az életedben, Béla, hogy nem szenvedtél. Egyszer-egyszer olyan éles, görcsös fájdalom nyíllal a lábamba, hogy kínomban az eget karmolom. Kellett nekem állva levezetnem az óráimat, számolatlanul szívni a cigarettát, hétvégeken piálni! De ez még nem szenvedés, csak fájdalom, van rá orvosság, kenőcs, injekció. Ne firtassuk a múltat, jó! Elég az hozzá, hogy a válást követően – ami már katasztrófa – rendszeren a sárba tapostak...

– Kicsodák és miért?

– Te kérded?! Ahh! A lényeg az, hogy senkitől nem várhattam se megértést, se segítséget. Na ez a szenvedés, Béla. Kinyújtod egyik kezed, semmi, kinyújtod a másikat, senki. Mi mást tehetnél, kínodban összekulcsolod a kezed, és akkor...

– Mi történik akkor?

– Lehajol hozzád az Isten.

Isten, hm? Béla bátyánk még mindig az árnyékát követi. A temetőkerítés mellett heti szemét lepi a járdát. Zacsó, doboz, újságpapír, és léptenyomon kutyaszar. Az árnyék nem tér ki se jobbra, se balra. Olyan nincs, hogy Évike nem telefonált! Nincs, nincs, nincs... Ne má', egész véletlenül mosta ki Elza a nadrággal együtt a mobiltelefonomat; ígérgeti a lányom fél év óta, hogy vásárol helyette egy újat!

Elburjánzott, elvadult rózsabokrok, cikcakkban halad az árnyék a sírok között. Aztán eltűnik hirtelen, magába oldja a temető égre törő, még zöldellő nyárfáinak árnya. Béla bátyánk megáll. Vár. Hogy befonja a fákra és az ódon sírkövekre felfutó folyondár? A lánya Pesten, gyerek hijján a nálánál jóval fiatalabb és ostobább férjecskejének a karrierjét építgeti – híreszteli Józsi a faluban. Béla bátyánk nem mozdul. Kőkeresztekre vésett nevek, évszámok, vagy harminc lépésnyire családi sírbolt, vasajtóval. Száz, ha nem százötven éve épülhetett.

– Szétszéledtek a családok, pokolba kívánják a rokonságot, mindenki magának kapar.

– Nem panaszkodhatok. A lányom a férjével havonta meglátogat, ajándékot hoz, feltölti az élesztárat, Elzával nagytakarít...

A nyugdíjam rovására, Józsi, hogy tudjál róla, még a benzinköltséget is kiszámlázza a lányom. Ki az utolsó fillérig a rühese! A temetőt keresztben, hosszában átszelő utaknak útját állták a veteményeskertek, az új parcellákat a Kopasz hegy alatt jelölte ki a hatóság. Évike alighanem ott nyugszik, elvált már elhunyt volt urától, nem lett volna illő mellé temetni. Az utcán nagyot kell kerülni, odajutni a sírok között harmadannyi út. A közeli síremlék melletti lóca bír néhány léccel. Béla bátyánk leroskad. Az égre kondenzcsíkot húz egy repülőgép.

Kipp-kopp, aztán még egy kopp. Béla bátyánk felkapja a fejét, a legyezőként szétterült kondenzcsík helyén valami rettenetes feketeség kavarog. Megrezegnek a nyárfalevelek, hideg ájer fut végig a sírok között. Béla Bátyánk szatyra után nyúl, alighanem az üzlet előtt felejtette. Kopp-kipp-kopp... Jég-eső! Kezeket fejre! A nyárfák a feltámadt szél előtt félbehajolnak, elbírják-e a rájuk szakadó eget? A családi sírbolt véd a széltől, és van rajta eresz. Béla bátyánk elindul – hol van, hová a fenébe tűnt?! –, fejtetőre szorított kezekkel kóvályog a sírok között. Vissza, vissza a temető útra! Cikázó villámok, éji sötétség, velőt rázó mennydörgések. Vissza, vissza... Nem szállal, ömlik, dézsából öntik az esőt. Nyolcvan évet élt meg, de ilyen esőt... A sírok között pillanatok alatt térdig ér a víz; felszínén folyondár lebeg, a bal láb belegaba-

lyodik, egyik szandál oda. Vissza... Anya csak egy van. A református vallású elhunytak parcellája magasabban fekszik. Döbbenet. A jobb láb vasajtóba rúg, az ajtón lakat. Béla bátyánk áthúzódik, tapogatózik a sírbolt eresze alá. A Kospasz hegyről alázúduló víz csak bokáig ér, elázott zakója ujjja pont elfedi jégvert kézfejét. Mintha csendesedne, ki-kilátni a tetőről leömlő vízfüggönyön.

Innen merre?

Kivert kutya vagyok.

A hátam mögött, eladóvá tette a házam. Józsitól kellett megtudnom.

Végrendeletemben az államra hagyom. Kikergetem a házamból a rühest, az Elzájával együtt, ki én!

Mégiscsak a lányom.

Á, élek majd, mint a Józsi: mosok, főzök...

Mi lesz, ha beteg leszek?

Mi a francnak él az ember nyolcvan évig?! Miért?

Ha igazán akarta volna, rég együtt kapáljuk a kertet, seperjük az udvart Évikémmel, és esténként csendben váránk halált.

Tizenkilenc hosszú év... Kinek hazudtam, kit áltattam, hm?

Félek. Rettenően félek Uram... Tőled!

2016, Nagyberég

LÓRINCZ P. GABRIELLA

SZÁMON TARTVA

*A tenyeredbe véstél Isten
Te minden ígéretet
Megtartó Hatalmas
Angyalaid kihullt hajszálakat
Számolnak
Az ötödik kemó után*

MEGVÁLTÁS

*Sírba száll a fájás
Mindegy ki földje
Csak fedjen el
Nincs hideg sem éhség
Sem tetűrágás
A pokol megvált
Biztos már a hely
Nincs most
Miatyánk mi is megbocsájtunk*

*A törékeny embertest
Döngútba dobva
Nem több ez sem
Mint bármi más
Száradjanak fel a könnyek*

HÉTFŐ

*Az Arany János és az Árpád híd között
A föld alatt mindenki szerelmes
Szemeiket szorosan zárva tartják
Fakó arcukon sokéves a közöny
Egyformán elveszettek
Sebezhetőek mint a vad
Metró elé ugrani senki sem mer*

SHREK TÍMEA

TÖRTKRUMPLI PARADICSOMMÁRTÁSSAL

Nagyapa bajuszos, mokány emberke volt. Mindig nekem kellett tartani a tükröt, amikor borotválkozott. Aznap túl sokáig vagdosta a szőrszálakat az orra alatt.

– Nagyapa! Mire neked az a bajusz? – kérdeztem idegesen tőle, mert már nem bírtam tartani a tükröt.

– Nem vághatom le, gyermekem.

– De miért nem? Hozzam a kést?

– Annak a bajusznak ott kell lennie. Tudod, a muszka kurva miatt.

– Az meg ki?

– Az orosz tisztasszony, aki a Donbászon szolgált.

– Mit csinált?

– Szájbavágott a puskatussal. Tartsad azt a tükröt egyenesen!

– Elmondod?

– El. Később.

Amikor végzett a borotválkozással, a kertbe indultunk. Ki kellett szedni a céklát, eljött a betakarítás ideje.

– Tudod mennyit ettem ebből? – mutatott a cékla levelére.

– Nem. Mennyit?

– Az első munka, amit a roboton kaptunk, a céklaszedés volt. A mezőn négykézláb kúsztunk a földön. A katonák figyeltek minket. Aki ügyes volt, egy-egy levelet a zsebébe tudott csempészni, de csak a kisebbeket, mert ha nagyot szedtünk, észrevették. Aztán éjjel a barakkban, amikor mindenki aludt, megettük. A táborban, ahol laktunk, nem nagyon adtak enni.

Nagyapa elhallgatott. Nem azért, mert nem akarta tovább mondani, hanem azért, mert megállt pihenni. Mióta hazajött, hamar elfáradt és nehezen vette a levegőt.

– Egyszer nagyon megijedtem, amikor reggel a budiba véreset tojtam. Sokan haltak meg körülöttünk, ők először kidagadtak, főleg a kezük és lábuk. De az a csájától¹ volt. Mondtam én nekik, ne egyék azt a sós halat,

¹ oroszul: tea

amit adnak, mert csak szomjasak lesznek tőle, de nem hallgattak rám. Tudod, jányom, ott minden olyan sós volt...

– És a muszka kurvával hogy történt?

– Az később volt. Amikor átkerültem a vagonokhoz. Volt, hogy a szemet pakoltuk napokig, aztán meg a korpás zsákokot. Azt szerettem csinálni.

– Miért?

– Mert a csimbókot, ami ránk ragadt, össze tudtam szedni. Mindig bedugtam a sapkámba. Észre is vette a tisztasszony. Odajött hozzám és lekapta a fejemről a sapkát. Megkérdezte, mi ez, hát én meg hallgattam. Erre olyat csördített rajtam, hogy orromon-számon keresztül folyt a vér. Visszaütni nem lehetett, mert akkor helyben agyonlőttek volna. A felsőajkam kettérepedt.

– Azért kell a bajusz?

– Azért.

– Akkor tényleg kurva.

– Aztán szerintem már megbánta. Amikor ő volt szolgálatban, mindig csempészett ki valamit a tiszték ételéből. De később levették. Nem maradt más, csak a krumplihaj, amit kiszedtünk a szemétből és megsütöttük a burzsujkán².

– Akkor nem lehetett ott jó dolgozni. Legalább megfizették?

– Meg. Három napból négy év lett. Nagyanyád és anyád nélkül.

– De minek mentél?

– Mert menni kellett. Jött a parancs. Minden férfinak meg kellett jeleni a községháza előtt. Ott már nem kérdeztek. Három nap. Mind ezt mondták. Mi meg elhittük, és mentünk.

– És miért nem jöttél haza?

– Mert nem lehetett. Mindig arra gondoltam, hogy csak egy kicsit kell még bírni. Aztán egy nap elindulhattunk. Gyalog. Két barátommal. Falubéliek voltak. Pista meg Jóska. Mikor beértünk a szomszédba, Jóska testvére túros haluskát főzött. Mondta neki, hogy ne egyen sokat, mert beteg lesz, az nem hallgatott rá. Egy tányér után meg is halt.

– Egy tányér haluska miatt?

– Bizony. A mi bélünk úgy össze volt szűkülve, hogy egy szelet kenyeret nem volt szabad megenni.

– Azért eszel ilyen keveset?

– Nem tudom, jányom. Az is lehet.

² fatüzelésű vaskályha

Nagyapa újra megpihent. Leült a fatönkre és a térdére könyökölt. Nehezen vette a levegőt. Nagymama a tornácról kiabált. Odszaladtam hozzá.

– Kész az ebéd. – mondta kedves hangján.

– Mit főztél, Édes? – nagymamát Édesnek hívtuk.

– Törtkrumplit paradicsommártással. Ül le jányom a létra fokára. Egyél.

– Nagypának ne vigyek?

– Mindjárt teszek neki is. Jó forrón. Hideg van kinn és esteledik is.

Szóljál csak neki gyorsan, jöjjön fel a kertből.

– Nagyapa! Édes azt mondja, gyere fel! Kész az ebéd.

Nagyapa nem válaszolt. Fejét a markába hajtva ült mozdulatlanul a fatönkőn. Visszarohantam a házhoz.

– Édes, nagyapa nem akar jönni.

– Megyek én, ül le, egyél, mert kihűl.

Édes megtörölte kezét a kötényébe, felvette a papucsát, és öreges léptekkel indult a kertbe.

– Drágám, gyere, kész az ebéd. Paradicsommártást főztem, azt szereted.

– szólította az öreget, de az csak ült a fatönkőn.

– Kinn a derekad is, jóember! Miért nem húzod le a lajbit? – kezét nagyapa derekára tette, és megrántotta a ruhát. De nagyapa erre sem felelt, csak eldőlt, mint egy zsák liszt.

EGYMAGAMBAN

BŐVÍTETT

*Egyedül ülve egy
kávézóban
levelet írok magamnak.
Feladom.
Ha megérkezik,
talán válaszolok rá.
Nézem
a párokat, a kormányt,
a pultost, a munkást,
a szomszéd lányt;
a füleket, szemeket,
a mindent elborító mocskot.
Átkozom
ami él és társas.
Ezt is egyedül csinálom...
úgy megosztanám
valakivel.*

*Szerenád a szélviharban:
csendes, lankadt,
szívcibáló muzsika.
Sziréndal egy kávéházban.
Meztelen ének
nesztelen csendet vonz.
A gondolat, melyet a svindler
démon a fülembé mormol
elcsendesít mindent,
ő az én sötét utasom
postás képében,
háttérzaja mindenkit
utasít,
gesztikulál, kurjant,
repülni akar;
pilótásdit játszik,
jövőképnek kevés,*

*álomnak sok:
lidércek az utasok,
a stewardés wendigo,
és zuhanunk, nincs megállás,
hegybe törli orrát
a gép, véres és náthás.*

Kisiskolás bóbiskolás.

*Levelet kaptam.
Nekem, magamtól,
meg egy csomagot,
végre felvehetem a
mahagóni maszkot.*

LÉTEZÉS MINDENHOL

*Szubsztanciára épülő
részecske vagyok.
Meg nemibeteg.
Bentonban nőtt fűszál.
És az idő is barázdált:
lehetnék fontos perc,
unalmas óra,
ünnep s ünnepelt.
Okos embereket tenyészték,
vagy Spártában lázadókat szítok.
A türelmem stagnál.
Simogatom az ütőeremet.
Reménykedem, talán más lesz,
Istennel fonhatok felhőket
Mózes-t-szülte asszony mellett.
Én leszek a teremtés gyümölcse,
mely elrohad s humuszt etet.
Mindig felültet a reinkarnáció.*

VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ

VÁSÁRTÉR

(RÉSZLETEK)

* * *

Esténként a katonai laktanya felől hangos énekszót hord a szél. Most mennek vacsorázni, oszt előtte muszáj nekik énekelni – magyarázza a közelben valaki. Ezt én sehogyan sem tudom értelmezni, hisz nálunk sem énekel senki a vacsora előtt. S amint így töprenkedem, újabb szakasz kapcsolódik a menetbe és kezd dalba, de az ő szájukból már más nóta harsog, csizmáik más ritmusra verik a felvonuló téren a port. Nekem úgy tetszik, mintha a két énekszó a sötétben többször is egymásnak menne, mintha a másik közegén áthatolva szánt szándékkal szagatnák darabokra egymást. Hallani lehet ezt már régóta, de én csak mostanában figyelek fel a minden alkalommal egyre ismerősebb menetdalokra, s egyszer csak azon kapom magam, hogy nyelvem önkéntelenül is rámozdul egy-egy elcsípett orosz szóra. Öt, legfeljebb tíz percig tarthat a kórusparádé, aztán csend lesz megint. Nagymama rendet rak a varrógép körül, az elmosogatott edényt berakja a kredenc alá, de ezzel nincs még vége a napnak.

A tehénistálló egyik karókkal elkülönített sarkában már jó ideje két hatalmas gúnár raboskodik. Napközben többnyire csak vízen élnek, de esténként kötelező nekik a dús vacsora, akár kívánják, akár nem. Nagyapa ölbe veszi az egyiket, behozza a konyhába, és leteszi a Nagymama lába elé, aki ekkor már a töméshez előkészített sámlin ül. Két öreg, visszeres lábát nehézkesen megemeli, átrakja a liba hátán, és lassú, megfontolt mozdulatokkal kezelésbe veszi. Egy ütött-kopott alumínium tálban vízbe áztatott tengeri áll mellette, kevéske olajjal meglocsolva. Az olaj arra való, hogy jobban csússzanak a lúdgégén a szemek, de az emésztés megkönnyítésére egy marék szenet is szoktak morzsolni bele. Nagymama bal kézzel nyugodtan és biztosan nyúl a liba fejéhez, nagy csőrét, amellyel annyiszor ijesztett rám a nyáron, két ujjal szétnyitja, a másikkal meg elkezd adagolni a táplálékot a nyitott szájon át. Ha a liba nincs oda különösebben a vacsoráért, Nagymama hüvelykujjával segíti a táplálék útját, majd összezárja széles, sárga csőrét, s ha úgy látja jónak, függőlegesen megemeli, hogy a nyelést ezzel is segítse, aztán újra kezdi az etetést. Előfordulhat, hogy a nem kívánt táplálék elakad valahol félúton. A liba nyakát kell ilyenkor

kezelésbe venni, lassú masszírozással terelgetni a szemeket a begy felé, de ez már valóban annak a jele, hogy torkig van a szegény állat. Valahogy úgy mond nemet ő is, akárcsak az ember: rázza a fejét keservesen. Jól is van, mehet már a helyére. Nagymama leemeli róla a lábát, a liba imbolyogva feláll, megrázza magát, s hogy köszönetet mondjon a kéréstlen vendégségért, hátsóján kiszalaszt a konyha földjére egy szürkés-zöld tócsát. Ezt még meg lehet neki bocsátani, csak nehogy a drága eledellel is ezt tegye. Ezért jár neki a nyakkendő, hogy ki ne öklendezze a fölösleget. Nagyapa két kisimított tengeri suskát egymásba fektet, nagy ügyesen kötöző eszközt sodor belőle, s masnira köti a liba nyakán. A nyakkendő talán túlságosan is belemélyed a finom nyaki pihébe, mert a liba séhögva veszi a levegőt. Hogy meg ne fulladjon, Nagyapa lazít rajta valamit, majd ölbe emeli megint, és viszi a friss szalmanyoszolyára. Míg a másikkal visszatér, bent döntést hozunk a libák sorsa felől.

– Már harmadik hete dugom őket – állapítja meg Nagymama –, meglássuk, bírják-e még vagy ennyi ideig. Úgy számolom, amék jobban gyarapszik, már november elején ölhető lesz, a másikat meg, amék tovább bírja a hízlalást, elküldöm Bözsi húgomnak névnapjára, mer’ akkorra jelezte, hogy hazalátogat a jányával. Róza nővére majd elkészíti nekijek.

– Evvel a kettővel még csak elbánunk valahogy, én attól nem félek, de emlékszek rá, hogy valamikor tízet is dugott Mamuka – kapcsolódik a témához apám, aki eddig egykedvűen csavargatta a rádiót.

– Az más vót. Abba az időbe vót úgy, hogy Zeislerné havonta rendelt kettőt, Klein Hersliné úgyszintén. Akkor a nagyobb részit nem magunknak dugtuk, hanem nekik. Igaz, egy-egy nekünk is leesett azér’, akkor oszt egy hétig ettünk belőle, de olyan kapós, mint a sült libamáj, egyetlen más darabja sincs.

Erre az én apám is elismerően bólogat, de éppen nyílik az ajtó, hozza már Nagyapa a másikat.

– Na, ezt már nem várjuk meg – borítja apám fejemre jó meleg tenyerét – megyünk haza, mert van már nekünk saját házunk, ugye fiam?

Felelet helyett csak felnézek rá, és bölintok fejemmel, mert már én is érzem, hogy eljárt az idő. Az utcára érve ismét énekszónak örvendhetünk, de ezek már nem a katonák. A fűrészyárból és a suszterájából hazafelé tartó legények, lányok, a cigány utca lakói énekelnek, mert a két temető alatt vezető, sötét gyalogúton képtelenek némán végigmenni. Talán a feljáró lelkektől félnek, azért gyújtanak dalra. S ha hisznek a létezésükben, a hangos énekszóval talán elriaszthatják a rosszban sántikáló lelkeket? Ez nehezen hihető, mert a Moszkva parti esték lépéseiket is lelassító, andalító dallamával sokkal inkább

csalogatják őket. Vagy csak egymást bátorítják? Esetleg a hangjukkal híreskednek? Ami igaz, az már csak igaz: az elébb említett dalt a katonák szombati táncmulatságain megszólaló gramfonok sem zengik szebben, s ha még valami jó kis harmonikaszó is alakulna mellé, teljesen hibátlan lehetne az előadás...

Reggel már ismét nagyszüleimnél vagyok, s arra figyelek, hogy Béluka házuk verandáján hosszabb ideje kalapál valamit. Nem túlzottan hangos, és egyáltalán nem zavaró, néha még abba is hagyja, de kis idő multával újra hallani az üllöként használt síndarab csengését. Fémesen csattog, táncol az acélsín felületén a megmunkálendő darab is, de ennek hangja az üllő mellett csak színtelen zörgés, semmi más. Pár perce hallgatom csak, de minden elmúló perccel egyre kíváncsibb leszek, mert a hozzám hasonló utcabeli gyerekek számára sohasem lehet közömbös, amibe Béluka egyszer belefog. Elindulok hát hozzá. A rozoga kisajtót alig bírom kinyitni, mert az a kapufélfával együtt kifelé dől, s össze kell szednem az erőmet, hogy megnyissam, de ebben az a jó, hogy bezáródni már egyedül is képes. A lépcsőn megállok, a fiú felé sandítok, mert először is azt kell felderítenem, miként fogadja közlekedésemet. Valami miatt úgy érzem, fontos nekem nagyon, hogy megtűrjön maga mellett. Béluka felegyenesedik guggoló helyzetéből, a felső ajkára ereszkedett sűrű taknyát kezelőjével elmácsolja, közben rám emeli tekintetét.

– Ha azér’ jöttél, hogy segítségemre legyél, hát nem bánom. Ezeket itt – s a szemével a lába előtt heverő konzervdobozokra tekint – mosd meg ebbe a viderbe, és törülgesd tisztára.

Boldog vagyok, talán még a szemeim is felragyognak, hogy feladatot kaptam, s míg leguggolok a maszatos, zsíros pléhdobozokhoz, nagyjából felmérem, hogy Béluka mit is mesterkedik. Hát, én azt látom, hogy a konzervás dobozokat ollóval már szétszedte, az összeadások peremeit levágta, s az így nyert hasznos alapanyagot az üllőn a kalapáccsal egyengeti. De másra is felfigyelek, mégpedig egy ütött-kopott kis játékautó szétszedett, és ugyancsak kivegyengetett elemeire. S míg mosogatom, és ronggyal törölgetem a sorokra várakozó konzervdobozokat, fél szemmel figyelem a munkát. Most derül ki, hogy a szétszedett gyári kisautó mintaként szolgál az újhoz, amelyikbe Béluka belefogott. Az eredeti modell alkatrészeit, akárcsak Nagymama a szabásmintákat, rászorítja a konzervdoboz fényes lemezére, egy jól kihegyezett szeggel körberajzolja, az ablakok, hézagok helyét hidegvágóval apránként kiszedi, majd megjelöli a később elvégzendő hajlítások vonalát. Az így kapott alakzatot ollóval kivágja, gondosan ügyelve azokra a kis fülekre, melyek által az elemek

majd összekapcsolódnak. A kabin és az autó orra, azaz motorháza egyaránt két részből áll. A rakodóteret, vagyis a ládát viszonylag egyszerűbb előkészíteni, azonban a váz megalkotása sokkal nehezebb. Ennek részei Béluka vinkliszerűen merevvé hajtogatott bádogcsíkokból készíti, s majd késődélutánra kiderül, hogy ezeket még össze is kell szegecselni. Ha elkészült a létraszerű váz, ebbe illeszkedik majd a két kerékpárküllőből fűrészelt tengely, felkerül rá az orrész, a kabin és a láda, s úgy tűnik, már mindjárt készen van a kisautó, csak a kerekei hiányzanak. De el van már ez is tervezve, mégpedig a kimustrált lábbelik gumitalpából, s elkészített már erre a célra egy szerszámot is. Ez nem más, mint egy arasznyi, élesre köszörült végű, egycolos vascső. Ezt a kopott gumitalpra helyezi, amelyet előzőleg egy felállított rönkszakaszra fektetett, majd egyetlen kalapácsütéssel kivágja az első szabályos köralakot, utána pedig a többi, amíg az anyag adja. De ezek a kerekek még nincsenek készen, a futófelületeknek valójában fogazottnak kell lenniük, s ezt az aprómunkát egy borotvapengével végzi el utólag.

A kisautó elkészült, s csak a festés hiányzik róla, hogy megszólalásig olyan legyen, mintha a játékgárban készült volna. Azonban a Béla-féle modellek, mert a későbbiekben igen sok változatban jelennek meg a vásártéri gyerekeknél, továbbra is festetlenek maradnak.

A tél elején a község összes szemétkerakójáról eltűnnek a fényes konzervdobozok, de a legnagyobb kincsesbánya mégiscsak a katonakonyha közelében található. Innen három, de akár öt literes paradicsomos vagy marmaládés dobozokat is hazahord az Erzsi néni unokája, s mi, már ötenhatan vagyunk körülötte, örömmel segítünk neki, amiben csak tudunk. De a könnyen vágható, alakítható bádogon kívül más alapanyagok is halmozódnak: a suszteráj egyre bőségesebben termelt hulladékaiból a kerekek gyártásához rendel az isten kiváló minőségű gumit, így nem kell már a rongyos és mocskos lábbelik kopott, szakadt gumitalpával bajlódni. Tavaszig sokat tökéletesednek és finomodnak a szerszámok, de egyre minőségesebbek és változatosabbak lesznek a teherhordó járművek kis modelljei is. A fülkébe kormánykerék és ülés kerül, ajtaja immár nyitható, az orrész elejére ütközőt szerel Béla, az ütköző fölött pedig, ahogy dukál, a fényszórókat imitáló félgömbök helyezkednek el. Készítőjük arra is odafigyel, hogy a modellek hasonlítsanak a valóságban is látható ZISZ*-ekre, és már csak a háborús filmekből ismert amerikai gyártású studebakerekre.

* ZISZ – betűszó (Závod Imenyi Sztáliná – a Sztálin nevét viselő gépkocsigyár terméke)

Március elejére egy tűzoltó jármű modelljével rukkolt elő Béla. Igaz, nem festette pirosra ezt sem, de a létrája, amely nagyon aprólékos munkával készült, elforgatható és duplájára hosszabbítható. Ezt már nem minta után készítette. Volt ugyan nekem is egy kis lendkerekes, Magyarországról került tűzoltóautóm, de ehhez nem szolgált mozgatható létra, ezt Béla teljesen önállóan fejlesztette. De ez mind semmi: hamarosan olyan kotrógépet is szerkeszt, amelynek irányító fülkéje elfordítható, csuklós karokon elhelyezett kanala pedig egymásba kapcsolódó, drótból készült áttételek segítségével működtethető. Szabályosan bele lehet meríteni a homokba, egy másik kis fogantyúval fel lehet emelni, a kívánt irányba mozgatni, egy harmadikkal pedig a kanál alját megnyitva ki lehet üríteni. Lánctalpas traktort is készít, ezt is csak saját elképzelése szerint, mert ehhez hasonló gyári modellt sem láthatott akkoriban. Emlékszem, a hernyótalp apró elemeinek sorozatos kiszabásához, merthogy azoknak teljesen egyformáknak kellett lenniük, valamelyik ismerős lakatossal késacélból szabásmintát készített, s a láncszemek kapcsolódási módját is maga dolgozta ki. Igaz, ebből csak egyetlen mintapéldányt fabrikált, ugyanis a lánctalpak nem lettek eléggé sikeresek. Az volt a hibájuk, hogy görgetés közben folyton lesodródtak a vezérlő kerékről, de ezen kívül minden más szerkezet, minden egyes kisautó kifogástalanul működött.

Amint a márciusi szelek felszárították a sarat, a járművekre zsinégeket kötöttünk, és az utcára vonultunk, hogy a valós terepen is megjárassuk őket. Nem volt járókelő, aki meg ne állott volna egy-két elismerő szóra. Béla tehetségének, ügyes kezének híre hamarosan szárnyra kelt. Egy nap beállított hozzá az iskolaigazgató, hogy személyesen győződjön meg a szóbeszéd mögött rejlő valóságról. Nem voltam jelen, de mesélték, hogy csak állt és bámult a sok kis mestermű láttán, mert erre a gazdag kínálatra egyáltalán nem számított. Aztán kiválasztott a készletből egy nagyszerűen kivitelezett autót, s azt elvitte magával. Szőlősre fogják küldeni – mondta – kiállításra. Így esett, hogy az örökösen szidott, szégyentáblán szereplő iskolakerülő kamasz egyszerre az iskola büszkesége lett. De Bélát ez cseppet sem hatotta meg. Ennél ő sokkal többre tartotta, hogy a vásártéri gyerekek egytől egyig versengnek a barátságáért, szinte lesik minden szavát, boldogok, ha csapatának tagjai lehetnek. Mert ez már kész csapat volt.

A Vásártéren többek között egy olyan szokás is járta, hogy a szülő, ha látni kívánja csemetéjét, kiáll a ház elé, és kétszer-háromszor, hangosan és jól elnyújtva kiabálni kezdi a gyerek nevét. Erre illetet válaszolni, és igrkezni hazafelé,

amilyen gyorsan csak lehet, mert könnyen megeshetett, hogy a szülői figyelem alól meglépő gyereket már bot vagy a nadrágszj várt odahaza. Talán éppen ezért Béla nem név szerint hívta a fiúkat, akik reggeltől sötétedésig amúgy is kint tanyáztak a szabadban. A hívás egy sajátos hangjel volt, ami az akkoriban vetített és közkedvelt Tarzan-filmek tanúsága szerint nagyszerűen bevált, a jel azonban nem a jól ismert o-ááááá-o-ááááá-o-ááááá, hanem egy sokkalta eredetibb kiáltás, valahogy így: Ipááá-lipááá-líííííííííí! Értelme ennek sem volt semmilyen, és nem is törődünk vele, mert kit érdekelt? Nagyon hamar elfogadtuk, s ha bárhol meghallottuk, gyülekeztünk a Béláék udvarán. Ám Erzsébet néniem nem mindig volt hozzánk megfelelő kedve, s ilyenkor képes volt csupán a szemével letakarítani a portáról mindenkit. Ebben az esetben a kisajtó előtt várakoztunk, Béla első szavára átvettük a gondjainkra bízott kisautókat, felsorakoztunk, s a megadott jelle megindulunk a város felé a jó sima, aszfaltos járdára. Ott szaporább ütemre váltva, szörnyűséges zörgéssel és az Ipááá-lipááá-líííííííííí! szinte végtelenített üvöltözésével vonultunk végig a főútcán egészen a Rojkó-féle patikáig, csak aztán fordultunk vissza. Egy ilyen szombat délutáni kaland után családunk valamelyik jóakarója, de leginkább azt hiszem, Magda néniem elmondta anyámnak, hogy ott látott engem is a Béluka bandájában.

Amikor alkonyattájt mit sem sejtve hazaértem, épp Irmé volt nálunk, anyám szőlősi barátjáné, de az én szülémet szándékában ez csöppet sem fogta vissza, már első dühében nekem esett:

– Hát ezért kűdlek én nagyanyádnál, hát ezt tanulod ott, hogy egyfolytában csak a szégyent hozod a fejemre? – és ütött. Nem oldalról kaptam a pofonokat, az nem is lett volna annyira megalázó. Legyezőszerűen széttárt ujjakkal, egyenesen a szemem közé csapott, hogy minden egyes ujja hegyét külön megéreztem.

– Hát mi keresnivalód vót neked a városon, beszélj! De én nem beszélek, mert honnan kellett volna tudnom, hogy az anyám felfogása szerint égbekiáltó bűn, amit a többi gyerek társaságában tettem? Érthetetlenek nagyon a felnőttek – gondoltam, s fogaimat összeszorítottam, a belsőm pedig valóságosan reszketett. S ez a reakció őt lepte meg a leginkább, mert nem erre számított, és tehetetlenségében helyettem is elsírta magát:

– Hogy a fene ette vóna meg az anyádat! – fordította haragját máris maga ellen, és egy hirtelen elhatározással kilépett a házból. Irmé magához intett, s kezét fejemre téve csak ennyit mondott:

– Te aztán vagány fiúcska vagy, hallod-e? De igazad van, a férfiember sohase sírjon.

* * *

Az idő harmadik napja kesereg, s ebbe a nagy kedvetlenségbe beleszűrült az ég is. A tyúkok a féleresz alá húzódva gubbasztnak, kakasunk, a szemétdomb nagyhangú vitéze oldalra húzódva bámul maga elé, büszke farktollai elázva, szájalmasan kókadoznak.

– Elállhatna legalább vagy két napra – méltatlankodik Nagyapa –, hogy azt a kis málét megkapáljam, mer’ má’ lassan ki se látszik a gyombul.

– Azt ugyan hiába várod, sógor – veszi át a szót Boriska néni –, mer’ Médárdkor nem is csak esett, hanem szabályosan szakadt, hát csak várj türelemmel még vagy negyven napot.

– Jól is néznénk ki, ha az a babona mind igaz lenne! Úgy lesz minden, ahogy a Fennvaló jónak látja – rakta helyre Nagyapa okoskodó sógorasszonyát.

És neki lett igaz. Hamarosán kisebb szél támadt, s miután erőre kapott, kimozdította helyükről a hosszabb távra berendezkedett felhőket, hajtotta, terelte őket maga előtt, mint pásztorkutya az engedetlen nyáját. Helyenként már kéklert az ég, e tisztásokon megmutatta magát a nap, s az emberek arcára visszaköltözött a derű. Szabadulnék már én is az eső által rám szabott fogságból, de egyelőre még nem tudom, merre induljak, mihez kezdjek.

De itt a segítség. Az utcáról a Béla hangját hallani, épp most trombitálja össze a csapatot. Ipááá-lipááá-lííííííííí! – száll a hívó hang, s akihez csak eljut, ott hagyja máris a szoba-konyhás házak álmosító légterét, igyekszik az utcára, ahol bizonyára készülődik valami. Még nem tudható, hogy mi, de biztosra vehető, hogy azt vétek lenne kihagyni. Így gondolták ezt az utcabeli fiúk is, akik már a teret átszelő, az esztendő nagyobb részében száraz árok mentén sorakoznak, s érdeklődéssel nézik a zsidó temető felől bőséggel érkező vizet. A település külső, magasabban fekvő határrészeiről származó esővíz ez alkalommal is megtalálta a hajdani folyómedret, s igyekszik az országút kőhídja alatti menedékúton a Tisza töltésébe épített áteresz felé.

No, csak ne igyekezzék oly nagyon, mert mi most megállítjuk egy időre! Bélának csak utasításokat kell adnia, s már érkezik az ásó, a kapa.

– Szi-gyu, ri-egy kacs, zzál-ho gye sót-á! – rikkantja el magát Béla, s Gyuszi már lohol az ásóért, mert jól érti ezt a Béluka által a csapat belső használatára kidolgozott nyelvet. Megértem én is, szinte azonnal, hisz csak az ötletet, a szótagok felcserélésének a technikáját kell elkapni, mert nagyjából így működik, de beszélni még nem tudom, ahhoz többet kellene gyakorolni. Ha viszont azt hallom, hogy Ci-la, odafigyelek, mert engem szólítanak, s igyekszem e nyelven válaszolni. La-bé, Kó-jan! – fordulok Bélá-

hoz, Jankóhoz, s aztán erőlködve, botladozva, de kiizzadom számból a további közlendőt is.

– Vet-kö, vet-kö! – érzekik a következő utasítás, s már gyűjtjük és hordunk minden fellelhető és mozdítható követ vagy téglatörmelékét a Béla keze alá.

Fél óra elteltével már kisebb-nagyobb terméskövek és téglák jelzik a gát vonalát. Köztük, fölöttük még vígan átrohan a víz, de az alap már készen áll, most már mindenki látja, hová kell a föld, a kavics, a homok. És nincs fennakadás, szaporán érzekik az anyag, épül a gát, s a még könnyen átugorható patak folyása lassulni kezd, majd megáll. Rendben is lenne, ha több víz nem érkezne, de nem így van, jön az utánpótlás, és pár perc elteltével a patak szélesedik, oldalról kerül meg az útjában álló akadályt, s halad mégis célja felé. Világos, hogy a gátra magasztás kell, hadd jöjjön hát egy újabb réteg föld, homok és kavics, majd az egésznek a tetejére egy sor gyeptégla. Jankó ásóval vágja körül majdnem szabályos négyzet alakban a sűrű gypet, majd a szerszámmal alányúlva felszakítja, s már vihető is a gát tetejére. Hamarosan jó fél méteres, gypes ösvény vezet át a patak vizén, s a cipőgyári délelőtti műszakból hazatérő emberek már kényelmesen sétálhatnak át rajta. Némelyek dicsérik igyekezetünket, ám aki a zsidó temető felől igyekszik a város irányába, már a Németiné kerítése alatti gyalogösvényen is lábujjhegyen kénytelen járni, mert a folyásában visszafogott víz egészen odáig áradt. Majd újabb járókelők érkeznek, s az egyre emelkedő víz láttán visszahőkölnek. Egy párnákkal, dunnákkal felbalyuzott asszony, Jankó szerint Nina, amikor alaposabban körülnéz, hogy szárazabb ösvényt keressen, felfedezi csöppet sem áldásos ténykedésünket, és hirtelen gerjedt dühében kifakad:

– Hogy a tetű egye le a nyakatokat, бүдös kölykök, hát nektek nincs jobb dógotok? Hát erre nevel apátok, hogy a szegénybűl csűfságot űzzetek?

Erre odaér Dandi a szekérréval, valamit mond az asszonymnak, aki előbb tollas batyuját helyezi a szekérrékba, majd maga is felkapaszkodik a saroglyára. A fogatos aztán ránt egyet a gyeplőn, és felénk fordítja a rudat. Szinte megszeppenni sincs időnk, közvetlenül az orrunk előtt hőkölteti vissza lovait, s már ugrik le az ülésről, forgatja fejünk felett a szűjostort, és csűnyán káromkodik. Szétrebbenűnk, és tisztos távolságból szemléljűk, térdig érő gumicsizmáiban hogyan gázol a mederbe, s miként semmisíti meg fáradtságos munkánk eredményét. Elsőként a legnagyobb követ rugdossa ki helyéről, s a víz a keletkezett nyíláson lábszárnyis erős sugárban szűkik tova. További beavatkozásra már nincs is szűkség. A jó fél méteres szintkülönbség ereje megmozdítja a gyeptéglákat, s a víz maga bontja, forgatja alá

a gát alkotóelemeit. De valahogy nem bánkódik köztünk senki, mert a méltósággal tovarohanó víz látványa maga is élvezet. Igaz, nem tart soká. Szét is széled a csapat, én pedig elindulok a templom alatti tó felé.

Ott négy-öt gyerek is szorgoskodik a víz mellett. Papírhajókat és vékony deszkadarabból hegyes orrúra fűrészelt, papírvtorlával felszerelt csónakokat úsztatnak a vízben. Vitya, a Sura fia azonban egy egészen különleges kis hajóval ámtítja a társaságot, melynek csak évek múlva értem meg működési elvét. A mindössze tenyérynyi, könnyű kis bádogteknő közepe táján egy lapos, talán két milliméter belmagasságú tartály található, s abból két kis cső halad a csónakfar irányába. Az egyiknek a vége enyhén meghajlítva merül a vízbe, a másik, akár a kipufogócső, a vízfelület fölött végződik. A tartály alatt gyertyacsonk tapad a fenékhez, amelyet ha meggyújtanak, felhevíti a tartályt, amely beszipantja a vizet, a felhevült víz pedig gőzzé alakulva a másik csövön távozik, miközben előre mozdítja, löki a hajót. Az elengedett kis csónak irányváltoztatás nélkül, szép, egyenletes pöfögéssel szeli át a nem is oly kicsi kacsauzatot.

Hirtelen elfog a vágy egy ilyen kis hajó iránt, s futva teszem meg az utat hazáig. Apám a műszakból hazaérve már megebédelt, s most a sezlonon hever, talán el is szunnyadt kissé, de én felébresztem.

– Nekem is kell olyan kis hajó – mondogatom makacsul –, amilyen Vityának van. Én is olyat akarok.

– Jó, majd lesz neked is – dűnnyögi apám, s befordul a fal felé.

Én azonban nem hagyom annyiban.

– Kis hajót akarok, nekem is kell egy olyan! Apu, tessék nekem is venni!

– Hagyjál pihenni, fáradt vagyok.

Apám közömbösségét látva igen elkeseredtem, már-már úgy éreztem, vége a világnak, s talán bele is pusztulok, ha nem kapom meg azt a kis gőzöst. Hiszen én eddig még soha semmit sem kértem, ez az első eset, hogy nagyon vágytam valamire. Mellkasom fájni, felsőm rázkódni kezdett, és előtört belőlem a hangos sírás. Apám felugrott a heverőről, felkapta köpenyét, kalapját, és felzaklatott ábrázattal elrohant. Eltelt egy óra, kettő, talán három is, amikor megérkezett. Durva csomagolópapírba göngyölt kis csomagot adott a kezembe, amit én elégetten és kíváncsian kezdtem bontogatni. Egy piros és kék színű kis kaucsuk hajócska került elő a csomagból, amely külalakra szebb volt a Vityáénál, de hogy mire képes a vízben, az mindjárt kiderül. Rohantam az árokpartra, hogy kipróbáljam, s az sem zavart, hogy üres volt már az utca, így a fiúk nem láthatják. A víz is meg-

csendesedett, csak a patak közepe táján volt észlelhető némi áramlás, de annak sem volt már akkora ereje, hogy magával ragadja az én kis hajómat. Leguggoltam, óvatosan vízre helyeztem. Fordult jobbra, aztán balra, majd bizonytalanul imbolyogva, farral elindult egyre beljebb. Hanem a kis hajótest hézagosa ragasztásainál beszivárgó víz oldalra billentette, s mire elérte a sodrást, egy kiálló kőnek ütközve oldalra bukott és elmerült. Utána léptem, kiráztam belőle a vizet, s lógó orral kullogtam haza.

Nagyanyám még most is a gép előtt görnyed, az ágy szélén és a hokedlin asszonyok ülnek. Apám a szobába húzódva a rádiót hallgatja, számomra meg ott a tűzhely előtt a sámli. Megnyergelem hát, és lesem a szót. Egyszer csak megcsikordul a kisajtó. Eltelik talán fél perc is, de a konyhajtón nem jelentkezik senki.

– Eridj csak, Lacika, nézd meg, ki jött! – utasít Nagymama.

Szedem máris lábaimat, loholok, de a kútnál már látom, hogy Vomnadcat csoszog befelé, az öreg koldus. Félreállok az útból, ő bólint, s elindul a gang felé. A konyhaküszöb előtt megáll, leveszi sapkáját, s fejét meghajtva keresztet vet, majd elkezd számunkra érthetetlen mondókáját. Ebből származik neve is, azazhogy jobb ötlet híján mi neveztük el Vomnadcatnak, mert ruszin nyelvű könyörgéséből csak valami hasonló hangzású szót vagy mondattöredéket véltünk hallani. Nagymama feláll, a kredenc belsejéből előveszi a konyharuhába göngyölt kenyeret, leszel egy teljes karéjt, s felém nyújtja, hogy továbbadva tanuljam és szokjam az irgalmasságot. A koldus meghajolva fogadja az alamizsnát, s közben megszemlélhetem kopasz fején a vetőkrumpli nagyságú dudort, amelynek eredetéről az utcabeli fiúkkal épp eleget fantáziáltunk már. Az öreg hálálkodik, kissé imbolyogva megfordul, s már csak botjának kocogását halljuk a kavicsal megszórt udvaron. Megszólal ekkor Badalovicsné:

– Margit, minek ad ennek a vén huculnak? Úgyis csak odadobálja a kutyáknak. Láttam má' nem eccer...

Nagymama szemrehányó pillantást vet rá, s csak ennyit válaszol:

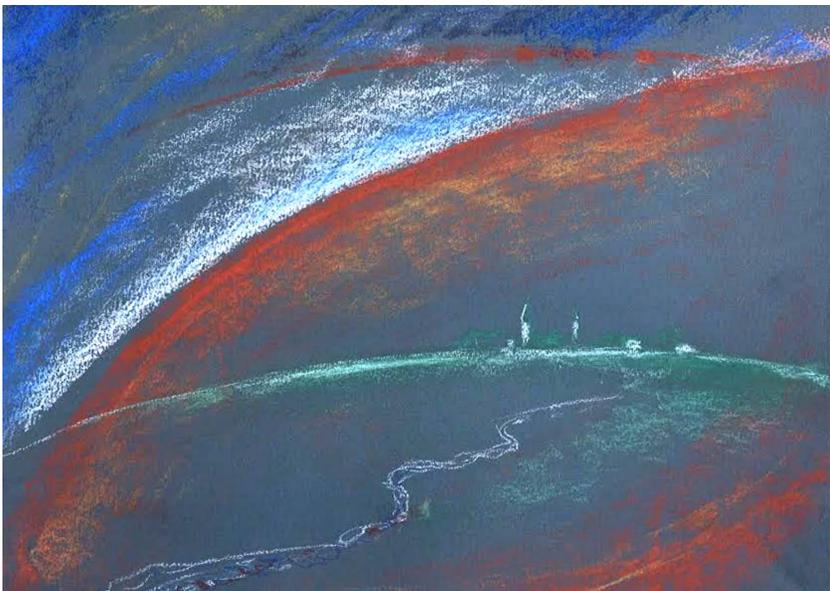
– Ugyan már, Ilon, emberek vagyunk.

Most nem nagyon értem Nagymamát. Hát mik lennénk, ha nem emberek? Ha pedig így van, miért kell ezt külön is hangsúlyozni? Vagy Ilon néni szerint a hucul nem ember? S amint így keresgélem magamban az igazságot, eszembe jut egy nem is oly régen anyukámtól hallott mese. Ebben a legkisebb királyfi a kis egérrel is megosztotta vacsoráját, pedig az egér nem is ember. Igen, megvan. A jó ember az állatot sem hagyhatja éhezni, hát akkor a másik embert, még ha hucul is, hogyan hagyhatná? Milyen jó,

hogy erre magamtól jöttem rá! Talán még az arcom is kipirult ettől az örömtől. Vagy csak én érzem így? Mindegy. Szaladok máris Vomnadcat után, megnézem, hogy a szomszédok embernek nézik-e?

Az öreg épp most jön lefelé az Erzsi néni portájáról sapkájában öt-hat szem illatos muskotály szilvával. Ó, az nagyon finom, volt már hozzá szerencsém. Rögtön a korai cseresznye után érik, és környékünkön csak az Erzsi néni kertjében terem. A koldus észreveszi, hogy bámulom, s hogy meg ne kívánjam, sapkáját biztatva nyújtja felém. Nem merek hozzá nyúlni, félénken nemet intek. Erre fejét ingatja az öreg, dörög valamit, s indul tovább a dolgára. A Rozmán Gyuláék udvarán dühös kutyaugatás fogadja, így meg sem próbál oda bemenni, de a Mariska néniék kisajtója örökösen tárva, onnan senkit sem engednek el üres kézzel. Néhány percig kell csak szemmel tartanom a bejáratot, s már jön le a lépcsőn elégedetten, miközben valami finom pogácsát majszol. Örömmel látom elégedettségét, s magam is elégedett vagyok. Mi, a Vásártér lakói jó emberek vagyunk.

De én vajon nevezhetem-e magamat jó embernek? Miféle gyerek az, aki az apját megérdemelt pihenéséből felveri? Órákig oda járt azért a nyamvadt kis hajóért, amely, mint nemsokára kiderült, semmire sem jó. Megérdemelnék egy kiadós térdepeltetést, és egy szavam se lehetne ellene.

PÓGYOR LEVENTE

KÉRLEK

*Váltsd mosolyra,
félszeg mozdulataim,
ne legyek
lábon járó közhely.
Tudom, hogy
megérted, tudod:
azért vagyok ártatlan
és gyerekes,
hogy nálam
erősebb lehess,
s ha félsz is,
megölelhess.
És ha majd
teljesen
védtelen leszek,
kérek, ne
felejts magammal
egy percre sem.*

NÉZD...

*ahogy a
félíg lenyelt
eszmélet
levegőért kapkod,
deliriumban
nyögdecstel
egy megváltó korty után,
remegve botladozik
a túlfeszített ideg-
szálak között,
a tébolytól
a tönkrevágott
bizonyosságig.*

UNTITLED

*Meztelen fák
didergő ágai közt
nyüszít a szél,
játszik rajtuk,
hol szomorút,
hol vígat,
mintha előbb
szégyellné,
hogy igazából
valamit
mégiscsak sirat.*

ELADÓ

*Gertyák hosszú,
fehér szakálla
mögött, a
képlékeny csöndben
látomásokkal
üzletelek,
s a szívem már
nem hittel dobog,
csak kedélyes
ámítással ketyeg
hátha nem
hullottam még ki
végre az Isten
tenyeréből.
Gyertek,
ti is vegyetek
ebből
a kegyelemből.*

UNTITLED 2

*Harmat csatakja
hígítja a
homályt,
penészes rongyait
levetve
a bizonytalan
Emlékezet
borzongva néz
végig
vézna tagjain,
mielőtt – ajkain
mosollyal –
a Feledés meleg
köpenyébe bújva
indul útnak
a tűnő csillagfény felé.*

ORTUTAY PÉTER

OKSZÁN

I.

Csütörtök volt, szürke, mint az élet. Húsvét vasárnapját követő csütörtök. Hideg és szeles volt az idő, szitált az eső. Fáztunk, mert már a múlt héten levettük a nagykabátot a hirtelen jött kánikulában. Most meg az esernyők alatt, vagy nélküle, csapzottan és hajadonfőt álltuk körül a sírt, megrendülten. Mert ugyebár így jár, aki. Kantos Pityut temettük, az ismert festőt, a város prominens, de bohém alakját. Még ötven sem volt, vagy alig. Búcsúztak tőle családja és barátai, kollégái és ismerősei. Főnöke szép kerek beszédet mondott az alkalomra. Még Kijevből is jött egy delegáció a képzőművészeti szövetségtől. Szép nagy koszorút helyezett el a síron egy kopasz kis emberke, Alekszandr Mávrukejevics Rót. Azt mondták, nagykutya. Egy idősebb csúnya nő társaságában volt, aki Lenint is láthatta valaha. Bizonyította kabátján az a sok plecsni. Sokan voltunk a gyászoló csoportban. Többen, mint ahányan elfértek a Kálvária felső sírkertjében. De még így is feltűnő jelenség volt egy szép, magas, fiatalnak már nem mondható nő vagy asszony, esernyővel és egy szál piros rózsával a kezében. Fejét lehajtva oldalt és kissé távolabb a gyászoló tömegtől állt, egyedül, egy útszéli szomorúfűz alatt. Szép volt, ámbár ki tudja. A szemében azonban biztos volt, lehetett valami, ami ezt a nőt veszélyesen széppé tette. Ha felemelte fejét, villant egyet a szeme. És ez a villanás, mely egy villanás volt csupán, elég volt ahhoz, hogy az ember azt mondja: „Szép ez a nő az istenit, de még mennyire”. Látszott rajta, meg azon, ahogy állt, és nem figyelt senkire, talán egy kicsit bántóan és sértően, hogy nem ismer itt senkit. Mert hát őt sem igen ismerhették. S amikor vége volt a szertartásnak, nem ment oda kondoleálni a családhoz. Én tudtam róla, hogy kicsoda (hogy honnan, mindjárt kiderül), és maradtam. Ő is mindvégig maradt. S amikor már mindenki elment, lépett oda a koszorúkkal borított hantokhoz, és helyezte el az emlékezés egy szál piros rózsáját a saját nevében Kantos Pityu fejfájához. Keresztet nem tett fejének – nem mert – a család ebben a kutya ateista világban. Csak egy táblát, melyen az állt mindössze, magyarul, hogy „KANTOS ISTVÁN. 1926 – 19...” A nő lehajtotta fejét, mintha csak imádkozna. Ám nem hiszem, hogy az ilyen nő imádkozni is tudott volna. Honnan? Hiszen sosem tanították. Talán még élő papot sem igen látott azon a környéken, ahol élt. Legfeljebb csak filmen, karikatúrozva.

Figyeltem őt. Magas volt és jó alakú, mint egy atlétanő. Arca a pirosító alatt is halálosan sápadt, de mégis csak szép (a már említett szemek miatt), s egy kicsit hosszúkás. Szőke haja kontyban feltűzve. Szeme nyugodt, és száraz lehetett, mert nem volt kezében zsebkendő könnyeit törölgetni. És amikor a virágot elhelyezve felemelte fejét, először azt hittem, hogy Marina Vladyt látom késő ifjúságának díszeiben. De csak először, mert természetesen nem ő volt az. Sőt, egészen más. Egy tip-top kis mennyecske ugyan, de tipikusan kárpátaljai arcvonásokkal, akit csak a hegyekből szalasztottak ide erre a temetésre a nagyvárosba, kissé illetlenül, vidékiesen öltözve, fejkendő és kalap nélkül. Ám meglepett szemének áttetsző tüze, és az, ami a nézésében volt. Langyos borzongás futott végig a tagjaimon tőle. Volt benne valami, ami megdöbbenett, lebénított szinte: a mélységes szomorúság, mellyel a halottat gyászolta? Igen, de vajon ki volt ő neki? Az élete, a mindene? Igen, igen, ez is benne lehetett ebben a nézésben. De még valami, amit világosan elárult ez a szem. Hogy mit? Nem tudtam. Ám ezért a fátyolos tekintetért, már csak a tekintetért, a középkorban megégették volna. Ma pedig? Biztos volt baja miatta, mert vonzott, mint egy mágnus. Lehetetlen volt nem észrevenni.

II.

Az áprilisi Ung folyónak és a folyópárnak nincs párja a világon. Legalábbis annak a szakasznak, mely ott csörgedezik csendesen a Galagóban, ahol kissé pityókásan vagy józanul meg szokott állni az ember, hogy pihenjen vagy elmélázzon. Ha hiszed, ha nem, ez egy természeti csoda. A rózsaszínű virágba boruló japán cseresznyefák egymásba érő koronái, a rajtuk átszüremelő napfény, mely a virágtól lágy rózsaszínű, a langymeleg virágillatos levegő, és ilyenkor tavasszal a mindig bő vízű, megáradt folyó sárgásan csillámló hullámai azok, amik csak itt, ebben a városban, és csak ilyenkor, április elején, láthatók, találhatók, és szagolhatók. Igenis, szagolható. Sehol másutt kerek e földtekén. És ráadásul állandóan vibrál valami a levegőben. Ott van valahol a fejünk fölött, láthatatlanul kering, gomolyog, s várható, hogy mindjárt itt azonnal, a szemünk láttára, kisül, elpattan, s elárasztja a környező világot. De nem, nem pattan el, nem teheti. Csak itt van, mert itt van, fogva tart, s ettől az ember állandóan izeg-mozog és bizserog. Hangyácskák futkosnak a bőrén. Felnőttek és gyerekek, nőnek és férfinak egyaránt. Így csapongtak a gondolatok össze-vissza az én fennkölt agyamban is, amikor Kantos Pityut pillantottam meg, néhány nappal a fentebb elregélt történelmi események előtt 19... -ben, Húsvét előtt három nappal, ragyogóan napsütéses időben, délután, egy padon ülve.

Amint meglátott, udvariasan felállt, nyújtotta kezét, és – amit nem vártam – meghívott. Egy feketére, itt a közelben, a Verchovina presszóban. Elfogadod, kérdezte. Miért ne, mondtam, hisz nem vagyunk ellenségek.

Kávét és konyakot rendelt, majd rágyújtottunk egy Málboróra, melyet természetes arckifejezéssel, egyáltalán nem hivalkodóan, mint mások, ha ilyen cigijük volt, vett elő lazán zakójának jobb oldalsó zsebéből. Mintha csak egy doboz *Verchovina* vagy *Pamír*; vagy esetleg más szovjet kapadomány lett volna, s nem méregdrága amerikai csempészárú. S beszélni kezdett, saját magáról. Kissé spicces is lehetett, mert ömlött belőle a szó, és nem volt mindig összefüggő, amit mondott. Érdeklődéssel hallgattam. Mert amit Kantos Pityu mondani szokott, azt meg kellett hallgatni itt ebben a városban, mint isteni kinyilatkoztatást, élőnek és holtnak egyaránt. Hisz húzásai, pikáns kalandjainak részletei, reggelig tartó és sokszor a kijózanítóban végződő dorbézolásai, verekedései az éttermekben a milicistákkal, közismertek voltak városszerte. Gondoltam, ezekről kíván majd beszélni, hogy saját fülemmel hallhassam, milyen nagy vagány is ő tulajdonképpen. Valahogy így is kezdte. De aztán témát váltott, és... gyónni kezdett. Hogy miért? Ki tudja. Talán azért, mert hitét elveszítve, vagy inkább magától szándékosan eltaszítva, szándékosan sutba vetve, mint egy későbbi korok James Joyce-a, azért maradt még benne valami a régi békebeli polgári nevelésből, és most el kellett valakinek mondani legnagyobb bűnét (nem tudom, az volt-e), hogy legalább képletesen feloldozást nyerjen. Vagy csak egyszerűen elkapta az a fene nagy ungvári őszinteségi roham a két-három pohár, vagy netalántán üveg, Izabella–Írsavszkája után, amit sokszor a levegő, a környezet vagy mit tudom én, mi okoz ezen a környéken. Mert tapasztaltam, hogy időnként mindenkit elkap ez a ragály. S akkor az ember csak beszél és beszél, megállás nélkül, és kiönti a lelkét. Nos, ezt tette Kantos Pityu is. Álljon itt szinte szó szerint ez a „gyónás”. Ha csakugyan annak szánta, akkor hadd mondjam ki előre: ami engem illet, én őt feloldoztam. Különösen az után, hogy távozott is ebből az árnyékvilágból.

III.

– Szíves engedelmeddel – kezdte mondókáját Kantos Pityu a kávézóban zaccos feketéjét szürcsölve –, elmesélek Neked egy történetet, amit mindenképpen el kell mondanom valakinek. Muszáj! Ki kell, hogy jöjjön belőlem. Úgy, ahogy megéltem. Egyedül képtelen vagyok megemészteni. Beszélnem kell róla. Most, rögtön. Nem tűr halasztást. Mert van egy furcsa

érzésem: ha nem mondom el most azonnal valakinek, magammal fogom vinni a sírba. És hogy miért éppen Neked? Nem tudom. Pont ezen gondolkodtam, amikor jöttél. És hát, gondoltam, az egyik ember olyan, mint a másik. Meg egyébként is erősen másnapos, sőt megint piás vagyok. Hajnali négykor ébredtem, és az első mozdulatom a fridzsider volt. A sör, a jó öreg *Pivo, Pivce Zsigulivszkoje*. Égett a meszes a gödör, mert tegnap jól berúgtam. Megint. S most kéne egy jó barát, tudod, akivel kidumálhatnám magam. De ne csodálkozz: nincsenek jó barátaim. Ha most telefonálnék „a legjobb barátainak”, hogy hallgassanak meg, mert szükségem van rájuk, tudom, mi lenne a válasz. „Jó, jó, Pityukám, majd holnap, ha józan leszel”. Szóval ivócimborám, *szábutyilnyik*–om van sok, úgy ahogy mondom. Téged pedig ismerlek. Talán nem túl jól, de jobban, mint gondolnád. Szóval, ha megengeded. „Megtisztelsz – válaszoltam. – Hallgatlak”.

– Hát akkor kezdem – mondta Pityu, és kissé mintha zavarban lett volna. – Csak azt nem tudom még pontosan, hol vágjak bele. Talán ott és azzal, amit már biztos tudsz rólam. Azt, hogy festő vagyok, *hudozsnyik* a lingua frankán. Idézőjelbe kéne tennem, mert nem igazán vagyok az. Eladtam már a lelkem az ördögnek. Mert az nem igaz, amit rólam állítanak, hogy Kantos Pityu, *zákárpátszkij hudozsnyik*, Erdélyi és Boksai szellemi örököse. Persze, elég jó képeket is tudok festeni, és gyorsan is dolgozom. Tárlataim is voltak, és vásárolták is képeimet, mint a cukrot. Pártember is lettem, és tagja a Szovjet Képzőművészek Szövetségének. Kezdtem az átlagosnál is jobban élni. Felújítottam házunkat, nekem elhíhated, nem volt olcsó mindent beszerezni ebben az ínséges világban, kocsit is vettem, még hozzá piros Zsigulit, a legmenőbb vagyok rajta a városban, feleségül vettem osztálytársnőmet, a szépséges Balogh Katicát, akit az egész város irigyelt tőlem. Szerettük egymást, többé-kevésbé, olyan langyos szerelemmel, de azért jól megvoltunk. Van két csemeténk is, Marika és Pistike, és minden a legnagyobb rendben lett volna egészen addig, ha úgy tíz-tizenkét évvel ezelőtt nem döbbenek rá valamire csak úgy magamtól. Arra, hogy nem vagyok én valami nagy *vásziszdász*. Sőt, egyáltalán nem vagyok művész. Rossz képeket festek. Nincs stílusom, nincsenek témáim, a finomabb részletekhez nem értek, ill. semmi kedvem velük bíbelődni, és csak sablonokban tudok gondolkodni. Vagy megrendelésre. Lenin-portré, Brezsnyev portré, mosolygós úttörők a pionírtáborban, fúj. Egyszer csak úgy magamtól rájöttem, hogy nem vagyok jó festő. Mint Hontalan, a költő Bulgakov regényében. De ő egyszerűen megoldotta a problémát: elhatározta, hogy nem fog rossz verseket írni. Ám mivel csak rossz

verseket tudott írni, jókat nem, úgy döntött, hogy nem ír többet, és inkább bevonul a bolondok házába. Mert ott a helye. Én meg rájöttem, hogy csak tucatképet tudok festeni. És csak azért van nevem meg hírem, no meg pénzem, mert pártember vagyok és „remek” kapcsolataim vannak. És ha a „barátaim”, a párttitkár, a KGB főnök vagy akárki kolhozparaszt képet rendel, azt festek. Ha Brezsnyev-portrét, akkor meg azt. De ha szükség van egy kis szocialista romantikára, mondjuk egy parasztlány és egy munkásfiú kéz a kézben, ünneplő ruhában, felmagasztosult mosollyal az arcukon, a „kultúra-parkban”, ellenfényben, amint történetesen épp Lenint olvassák, vagy bármire, amit a főnökség óhajt, hát miért ne? Kantos Pityu máris ugrik, és a kívánság – parancs. S ezért szép summa pénzt is kapok. Elég sokat, mert hát mégis csak *národnij hudozsnyik* vagyok. De száz szónak is egy a vége, én nem vagyok igazi művész. Csak egy szocreál mázsolmányokat festegető amatőr. Vagy talán még az sem. Egy pancser.

Megpróbáltam én is azt tenni, amit Hontalan, a költő. Nem írni, azaz nem festeni. No, persze, azért nem vonultam be a diliházba. Arra bármikor ráérek, gondoltam. Még akkor is, ha tulajdonképpen csakugyan ott lenne a helyem. Helyette lelki nyavalyáim gyógyítására a jól bevált módszert választottam: a vodkát, ami nagy orosz testvéreink szerint mindent gyógyít. Vedelni kezdtem, mint a gödény. Vodka és minden mást. Például konyakot, mert művész embernek a konyak a benzine. Ittam sutyiban is, no meg a cimborákkal. S valahányszor elkezdtünk dorbézolni, jó orosz szokás szerint, ezt gyorsan megtanultuk, és átvettük tőlük, addig tartott, míg le nem fordultam a székről. Kedves haverjaim meg betettek a Zsigulimba, s én meg hazahajtottam. Egyszer sem volt még egy karcolásom se. A részegek Istene vigyázott rám. Persze, azért részegen elég sok hülyeséget is csináltam. Többek közt azt is, hogy közvetlen főnökömmel, aki pedig az *obkom-nak*, a megyei pártbizottságnak a tagja, enyhén szólva „tiszteletlenül bántam”. Magyarán: elküldtem őt a „*náchuj*”-ba. Pedig hát ő olyan nagy ember, hogy egyszerű halandó ezt fel sem tudja fogni. Korábban sok illusztrációt készítettem a lapnak, melynek ő volt a szerkesztője. Az ilyennel nyilvánosan kikezdeni öngyilkosság. De én ékes orosz nyelven, összevont pártbizottsági gyűlésen – fel tudod ezt fogni, józanul és nyilvánosan, azaz még részeg se voltam, ami enyhítő körülmény lett volna ez esetben, ha bocsánatot kérek – korunk egyik legtehetségesebb, seggnyalás terén óriási, nagy tudományos ismeretekkel rendelkező senkiházinak neveztem. S ezt bele egyenesen a pofájába, mások előtt. Azzal vágott vissza, hogy bemószerolt az *obkom*-nál, és megszüntette rendeléseimet. Szép képek ide, szép képek oda, mondta, én dekadens, *pjányicá*, meg

erkölcstelen személy vagyok, mert a feleségemen kívül (nahát) más nőszemélyekkel is volt dolgom. Meg aztán, mondta, nem is az a lényeg, hogy mit festek, hanem az, hogy láttak feslett erkölcsű nőszemélyek társaságában. Például Maruszjával, akinek teljesen mindegy, hogy kivel hál, ha kap egy kis tütüt. Meg hogy részegen egyszer még a Lenin-szobrot is lehúgyoztam a Ráda előtt, fényes nappal, és közben röhögtem. Ez egyébként így igaz, ám semmit sem bizonyít, csak azt, hogy berúgtam, amit nálunk szabad. Sőt, dicsőség! Mert ahhoz képest, amit a kolléga Zimomrja csinált a múltkor, semmiség. A szerkesztőség ablakából pisált le az utcára, a második emeletről, szép vastag sugárban. Húgy leves az emberek fejére. Jó, mi? Persze, ő sem lehetett kimondottan józan. Még jó, hogy nem esett ki az ablakon az a félnótás.

Nem tudom, meddig tartott ez így. Egy darabig vagy jó sokáig? Persze, mondanom sem kell, hogy a kedves nejem ezt nehezen tűrte. Állandóan azzal fenyegetőzött, hogy összecsomagol és hazamegy a mamához. Egy alkoholistával ő aztán nem hajlandó élni, mert nem lehet. Még a gyerekeket is rám hagyja, és aztán tegyek azt, amit akarok. Neveljem őket, mert ő kiszáll a buliból. Ha kell, még tartásdíjat is fizet, vagy amit akarok. Jó, jó, mondtam neki, megjavulok. De már nem tudtam abbahagyni. Mert ugye, ha berúgsz, utána másnapos vagy, és hogy ne kínlódjon az ember, és ne szégyellje magát azért, mert tegnap részeg volt, hát jön a kutyaharapást szőrével. Megint iszik. Így hát, nincs mese, mindig csak lejjebb csúsztam. Anyagilag is. Mert amíg volt, csak a *Sztárkát* vagy az ötcsillagos örmény konyakot ittam. De aztán adtam már lejjebb is. Ráfanyalodtam a *krepuskára*. Mert, hogy rájöttem, nem is olyan rossz az. Édes, itatja magát, és jó fejbekölintős. Jobb, mint az örmény konyak. Különösen az *Izabella* meg az *Irsavszkaja*. Egy fél litertől totál be vagy rúgva. Jobban, mint a vodkától. A *Szkála* borkóstoló – mert nálunk nincsenek kocsmák, csak büfék meg *zákuszocsnáják*, meg ilyesmik –, szóval a *Szkála* lett a törzshelyem itt a korzón, ahol a többi alkoholistával együtt már reggel hatkor sorba álltam. Vártam a nyitást, mert égett a meszegődör. És reszketett a kezem, miközben az első adagot magamba döntöttem. Aztán később az is előfordult, hogy már a piára is kölcsön kellett kérnem... Emlékszem egyszer, hogy ledöbbsentél, amikor a korzón megállítottalak, és azt mondtam neked, hogy adj kölcsön öt rubelt. Nagyokat pislogtál: „Hogy, hogy? A nagy Kantos Pityunak nincsen pénze?” Hát akkor pont nem volt, elhiheted. Viszont inni akartam, mert erősen másnapos voltam.

Nem, nem volt ez jó így sem. Mert aki „á”-t mond, mondjon „b”-ét is, gondoltam nem egyszer. Meg kellett volna festenem, egy-két építkezést, egy

élenjáró munkás portréját, vagy valami ilyesmit, hogy megint legyen pénzem. Egy szép párttitkári portré, rendjelekkel a nagy ember mellén, íróasztalánál, nagyon ki tudott volna húzni a slamasztikából. Végül is, ha egyszer az ember eladta a lelkét az ördögnek, már nem lehet visszatáncolni. De nem ment. Már ilyen képeket sem tudtam festeni. Ha ecsetet fogtam, reszketett a kezem. És csak akkor maradt abba, ha ittam egy pohárkával. Vagy inkább kettővel. Vagy egy egész üveggel: Bella, Bella, Izabella, gyere és jöjj, szépségem, vigasztalj, énekeltem. Ezt hívják úgy, hogy *delirium tremens*. Egerekről és patkányokról is álmodtam már, ami intő jel, mondják. Tudtam, ha ez így megy még egy ideig, akkor Kantos Pityunak kámpec. Találkozom majd Kám és Pec elvtársakkal, akik majd hidegre tesznek, s elküldenek oda – *g-gye ráki zimujut* – ahol a rákok töltik a telet, ahogy szép ékes orosz lingua frankánkon mondják, ha finoman el akarnak küldeni valahová ruszki elvbarátaink. Azaz, nekem aztán befellegzett. Végleg lezüllök. A szemétdomb meg a csatorna a végállomás. Vannak itt egy páran ebben a városban ilyen jobb sorsra érdemes *álkások* rajtam kívül is, mint például az egyik legjobb volt válogatott kosárlabdázó, Vályera. Mindenki ismeri. Vagy az egykor kitűnő ezermester és bunyós, Kvics Józsi, aki összehúgyozza magát a korzón, és sötét foltokkal meg csíkokkal a gatyáján megy tovább cikk-cakkosan, mint a villám, mert mit neki Hekuba, ő meg Hekubának, és le van szarva a világ, ha már piára sem ad neki kölcsön senki, amit úgy sem ad meg. Legyek én is olyan, mint Petrusz Öcsi? Hát nem. Nem és nem. Mosdatlan, piszkos, bűdös, reszkető kezű, ide-oda lődörgő alak, aki mindenkit megállít húsz kopek kölcsön pénzért, mert muszáj inni. Ki kellett valahogy másznom ebből. S azt is tudtam, hogy egyedül. Külső segítség nélkül. Mert végül is, ki az ördög fog segíteni? Mert legfeljebb csak röhög majd rajtam, mint már nem egyszer előfordult, amikor megkértem valakit, hogy ránts on ki ebből a betegségből, az istenit, mert meg tudja tenni, az istenit. De nem, inkább rúg egyet még belém, mert hát ilyen az ember. Inkább rúg, mint segít.

Hogy meggyógyuljak, de közben senki se lássa nyavalygásomat, el kellett utaznom valahová. Ám hová? Hol tudom majd megállni, hogy ne igyak, ne rúgjak be már másnap, mert az olyan jó és könnyű? A harc meg keserves. Ugyanis jól tudtam, hogy egy szar gyenge alak vagyok, nem az a nagy hős, nem Abafi Jósika regényéből, aki hipp-hopp egy-kettőre kigyógyul alkoholizmusából, és rögtön derék harcos meg bajnok lesz, ha a haza úgy kívánja. S az olyan elveknek is híjával voltam, mint az a Bíró Jenő (olvastad, nem?), szintén festő, a Midas királyból. Könnyű volt nekik. Nem tudták, mi az a *zápoj*, mint

ahogy azt sem tudták, hogy mi az a vodka, és mit jelent úgy jó oroszosan berügni egy olyan szocialista, kommunista világban, mint a miénk.

IV.

Gyerekkoromban sokszor megfordultam Nagybereznán. Élt ott a falu, vagy inkább kisváros szélén, egészen a hegyek alatt egy nénikém. Nagyapám anyjának volt a testvére. Úgy hívták, hogy Dudinszki Juliska néni. Pap volt az édesapja, görög katolikus pap, mint nálunk és nálatok is sokan a családban. Azon a híres plébánián, mely az 1854. és az 1886. évi tűzvész idején, amikor az egész falu kétszer is porrá égett, az ő házuk épen maradt. Mert a plébános felesége, távoli rokonom, állítólag szent asszony volt. Bőjtölt és vezetelt, meg istápolta a betegeket. Szóval, nyáron is meg télen is, az iskolai szünetekben többször elküldtek hozzá szüleim. Mint mondták, nyaralni, télen meg síelni. Nyáron a hegyekben bókászta, télen meg síelni próbáltam. Meg is tanultam, méghozzá egész jól. Csak úgy, egyedül. Két szál deszkán, melybe csak bedugta a lábát, és kész. A nagynéném már nem élt, de arra jól emlékeztem, hogy milyen kitűnően éreztem ott magam mindig. Nyáron a gyönyörű táj, erdő meg micsoda, télen meg a hó, a fagy, a szikrázó napsütés, s aztán a meleg cserépkályha. Elhatároztam, hogy odamegyek önkéntes száműzetésbe, vagy inkább mondjam azt, hogy elvonókúrára? Járom a hegyeket, sétálok az erdőben, meg ami kell. S megpróbálok keresni az Istent, akit elvettek tőlünk a komcsik, s mi hagytuk, mert még csak nem is akartunk harcolni érte. Mert kényelmesebb volt Isten nélkül élni. Semmire se kell gondolni, arra sem, hogy van. Pedig van Isten, az istenét neki. Érti azt az ember, amikor pácban van. „*Jaj, Istenem, jaj, jaj, jaj. Add, hogy ne dögöljek meg, mint egy utolsó álkás a szemétkupacon.*” Letérdelek majd újból, és szépen kérlek, ahogy a jó anyám tanított. Hisz olyan szép az ima, és milyen igaz: „Szabadíts meg a gonosztól, mely belém fészkelte magát, és már élni, élni sem hagy. Neki adózok nap mint nap, és már csak neki élek. Jézusom, maradok, amíg szükség van rá, amíg csak te akarod. Csak egészségesen térjek haza. És ha nem sikerül, hát marad esténként a *vitrezvilovka*, vagy akár a bolondok háza, ahová bedugnak. Vagy a csatorna, az árokpart élettelenül összeesni. S úgy végy magadhoz, Jézusom, ahogy éltem. Mocskosan, sárosan, leokádva. És taszíts a gyehennára”, imádkoztam nem egyszer. Szóval megyek, indulok Bereznára.

Felpakoltam hát a Zsigulit, vittem magammal sok-sok Sekszpírt meg Thomas Mannt flaska és demizson helyett, festőállványt, meg mindent,

amiről gondoltam, majd hasznát veszem a ringben, az alkohol elleni bokszmeccsen. S akkor nem ütnek ki, nem lesz KO. Szeptember közepe volt, és tudod, ilyenkor gyönyörűek, de még mennyire, Kárpátalján az erdők és a hegyek. Szébb semmi sem lehet kerek e földtekén. S aki ettől se gyógyul meg, gondoltam, s inkább választja a piát, az igazán elveszett ember, azon más nem lehet segíteni. Ungvártól Nagyberezna alig valamivel több, mint egy óra a szép szerpentines országúton Perecseny felé. Onnan jöttek a magyarok keletről. A barbár népség, a nyereg alatt puhított hússal és nyilaikkal az itteni őshonos ukránokat leigázni, mint tudjuk. Meg is érkeztem szépen. És már az első kocsmánál a tábla után érdeklődtem: hol kaphatnék itt szállást néhány napra, vagy esetleg egy hétre, mert festő vagyok, mondám egy kisebb csoportnak, nőknek meg férfiaknak vegyesen, és az erdőt, meg a hegyeket jöttem festeni *ná visztávku...* a kiállításra. Ez tetszett nekik: a kiállításra, *ná visztávku*. Még Moszkvába is eljuthatnak a képek, mondtam. Mondta is egy fejkendős nénike, a füle több volt, mint a foga, ékes és selypítő ruszinsággal, hogy „*joj, to duze tyászko*”, azaz „esz nem léssen könnyű”, mert hát itt a legjobb családoknak is csak egy szobájuk van a *hátában* (a házban), s benne a disznó meg a baromfi, hogy télen se fázzék az ember. Úgyhogy kvártély, az nincsen. Ám ha jobban belegondol, akkor mégis. Itt van például az a *ne zgyisná* – nem idevalósi – *huculka*, csúnya *mágyárszki* neve van, Okszán, egy szép nagydarab erős menyecske, aki csak tavaly került ide a férjével és a lányával, már nagyocska. Korábban fent laktak a Verchovinán, valahol a Szinyevír környékén, ám lejöttek ide a hegyekből valamiért, *boh znáje csomu*, s akinél talán kapok egy szobát, mert a férje másokkal együtt a környékről épp Kazahsztánban arat, vagy betakarít valamit a *celinán*. Cukorrépát, kukoricát vagy napraforgót, a nagy pénz reményében. *Stob hrosi málé* – legyen nekik pénzecskéjük. Aztán ő, mármint a nénike tudja, hogy ő, mármint Okszán, akinek több szobája is van, mert azt a nagy házat, *hátát*, vették meg az iskola mellett, vagy örökölték, mindegy, ilyenkor szokott kiadni szobát idegeneknek, ha megfizetik, mert hát azt nem tiltja a törvény – *néjákij zákon to ne zápresccsáje* –, vagyis szabad. Neki meg biztos kell a pénz „*bednyázkának*” (szegénykének), hogy most az ura nincs itthon, és csak egyedül keres, ötven rubelt havonta, ami mire elég, na, mire, mondja. A tejgyárban, ahol dolgozik, csakugyan keveset fizetnek az embernek. Másutt se sokkal többet, az igaz. Ja, hogy hol lakik Okszán? Nem messze. Ha tovább megyek itt a Lenin utcán vagy 200 métert, látja, ott balra fordulok, és a Ticsina utca legvégén

egy fehérre meszelt *hátá* nagy ablakokkal, és nagy diófa áll előtte, most már a dióit is potyogtatja, az iskola mellett, egészen az Ung partján. Ott, ott kanyarog az istenadta, de csúf is tud lenni az a *recska* (folyócska), ha megárad. Könnyen odatalál, hadarta a nénike. Csak vigyázzak, mert sok a gödör meg a kátyú az úton, s némely pocsolya is elég mély, ott lehet maradni a *másinával*, ha az ember nem vigyáz. *Dobre*, mondom szépen a nénikének, *duzse hárho gyákuju*, és már indultam is. Nem tudtam, hogy a végzetem felé, mondta szokvány módon elbicsakló hangján, csendesen, Pityu, felhajtván a pohara alján elfeküdt olajosan szikrázó barna lötytöt, a konyakot. Zaccos kávé is ivott hozzá egy keveset.

– Kátyú és gödör, hepehupa ide és oda, – folytatta Pityu –, megérkeztem szerencsésen a nénike által említett házhoz. Végig a Lenin utcán, majd balra fordulva a Ticsina utcába. Igaz, végig kettesben haladt a kocsi, s igencsak nézнем kellett a pocsolókat, melyek némelyike szinte ellepte itt-ott a Zsiguli kerekét. Egy nagy fehér kuvasz láncra kötve ugatott az udvaron az ismeretlenre és a kocsira, de azért Isten neki fakereszt, leakasztottam a láncot a kapuról, bementem és kopogtam a takaros kis ház ajtaján. Oszt vártam vagy fél percet. Egy harmincöt körüli menyecske nyitott ajtót, megjátszott haragos tekintettel (a kedves mosolygós pofi itt nem szokás). Keze lisztes volt, és a blúz a karján fel volt túrve. De micsoda karja és vállalai voltak! Mint egy ruhás szekrény. Haragosan összevont szemöldöke ellenére is kellemesek voltak az arcvonásai. És ami szokatlan volt számomra, hogy amint meglátott, kicsit haragudott ugyan, mert hát az illem is ezt kívánja, de aztán rám mosolygott. A kárpátaljai ruszin nők tartózkodónak szeretik feltüntetni magukat, s ezért sohasem mosolyognak idegenre. Ám úgy látszik, szimpatikus lehettem neki. S ez a nő hófehér és szabályos fogsorával fogpasztareklámnak is elmegetett volna, ami szintén szokatlan volt kissé, mert a fogszuvasodás Kárpátalján népbetegség. Mint tudod, a harmincon felüli vidéki embernek már alig van foga. Sőt, némelyiknek több a füle, mint a foga, akárcsak annak a nénikének, akivel először beszéltem, de most hagyjuk ezt a témát. A szemét és a haját is rögtön megfigyeltem. Mélykék volt a szeme, s benne az a bizonyos „*Schlafzimmerblick*”, biztos ismered! Haja meg simán hátra fésülve, lófarcokba fogva, majdnem szőke, világos barna. Szabályos volt az orra – mondjam azt, hogy túl nagy egy átlag polgár számára? – és kissé túl vastag az ajka, de – amint megnyílt a fogsora felett – piszokul érzéki. Termetre magas, majd fél fejjel magasabb, mint én, pedig én sem vagyok törpe, s izmos, mint egy balerina vagy tornásznő. Valamikor én is tornáztam, meg kosaraztam, és

jól ismertem az ilyen típusú nőket. Még most is az orromban van a szaguk az öltözőkből. De neki nem ilyen volt a szaga. Hanem mint az erdőé körülötte. Hóvirág és ibolya szaga volt. Igen, kimondottan ibolya szaga. Pontosabban illata. Azonnal bizseregni kezdtem tőle. Akárcsak kamasz koromban, amikor olyan tornász vagy atléta lányt láttam, aki tetszett nekem. De tetszett nekem mind. Tetszett ezeknek a lányoknak izmos alakja, mozgása és kendőzetlen magamutogatása (kézenállás a gerendán széttárt izmos lábakkal. Fű, beleizzadok a látványba még ma is). Erről az Okszánról is gondoltam rögtön, hogy no, ha ez a nő itt elkapna egy fordulóra, nem is nagyon bánám. Aztán el is kapott. Nem egy, hanem életemnek egész további fordulójára, melynek aztán most már vége. Egyszer s mindenkorra. Érzem. Jelzést kaptam tőle. De erről majd később.

V.

A hölgy megkérdezte, mi járatban vagyok. Elmondtam neki is, hogy mi járatban, mint a faluszéli nénikének, s azt is hozzátettem, hogy őt ajánlották, mint olyat, aki ideiglenesen albérlőt tud tartani. Befogadna? Igen, mondta, de csak egy hónapra, mert akkor már megjön a férje, s reméli, hoz is haza majd valami kis pénzt, amiből legalább egy évig szépen éldegélhetnek. Talán egy kocsi is telik, egy *Zaporozsece* legalább. De ki tudja. Mindenesetre, ha nekem megfelel, egy hónapra ötven rubelért ellakhatom nála. Ő főzni is szokott, és ha nem vagyok finnyás, és megeszem, amit ők, akkor szívesen ad nekem is ezért a pénzért. Bundás kenyér, *borscs i vszjo tákoje* – mondta nagyoroszul, egész jó kiejtéssel, mert hát hogy azonnal művelt értelmiséginek (városinak) nézett engem, egyem a kis szívét. És hogy mutassa, azért ő is tud emberi nyelven, nemcsak *po-násemu*. A pénzt előre. Egyébként van egy kislánya, Okszának, azaz Okszánkának hívják őt is, az istenadtát, mert hát úgy kapta valakitől ott fenn a faluban, hogy vagy húsz részeg legény hágtá meg egyszerre. Hogy miért mondja? É miért ne? Játssza meg az apácát? Ott fenn a hegyekben ez a divat. Hat hónapig is el vannak vágva a külvilágtól, olyan nagy a hó. Se ki, se be. Mindenki megvadul, kanos lesz. Tudom-e, hogy mi a vérfertőzés? Igen, nos, ott az is van. A fiúk a répapállinkától jól berúgnak, és ha a lány nem akar, legyen az unokatestvér, testvér vagy bárki rokon, leteperik, lefognak, és mit sem adnak arra, hogy sikoltozik. Az benne a pláne, ha sikoltoznak, nagyobb az élvezet. A szülők meg csak azt mondják a lánynak, miért nem vigyáztál? Nem láttad, hogy részeg? Meg ilyesmi. A kis Okszánka, tizenhét éves múlt

a nyáron, most nyolcadikos, mert nem megy neki a tanulás, nem szereti és már kétszer is megbukott. Vagy háromszor? Már nem is emlékszik rá, mondta Okszán, és nevetett, mert minnek az a sok tudomány. Éppen iskolában van. Csúnya és makacs az a lány, oszt még tanulni sem akar. Imádjá az apját, aki nem is az apja, hanem csak mostohaapja, mert mégsem ő csinálta, de mindent megenged neki. „*Okszánko ták, Okszánko szják, holubka mojá*”. Kis galambom, te mindenem és egyetlenem. Rá, az anyjára, nem hallgat. Csak az apjára. Ezért ő, az édesanyja, sokszor jól elveri. Azzal a bottal ott, ni, vagy szíjjal. Ellensúlyozásul, mert makacs. Mert így mi lesz belőle? Makacs, szófogadatlan. És szereti, ha a fiúk megbámulják. Majd lesz neki is egy zabi kölyke, mint az anyjának. Mert ő is, lám, mire vitte? *Udárnicja*, élenjáró dolgozó a tejiparban, jó, jó, de pénz, az meg semmi. S mindezt a nő csevegve, vidáman, szégyenkezés nélkül, azonnal elmondta. Turbékolt és nevetett. Én meg bizseregtem. Nagyokat nyeltem, úgy megkívántam ezt a nőt. Azt mondod, van ilyen? Van, bizonyíthatom.

– Egyébként – folytatta Okszán – azt teszek, amit akarok, amíg itt vagyok. Ő nem törődik vele egy szemernyit sem (*nyi kapeljku*). Tisztálkodni a kútnál lehet, vagy akár az Ungra is kimehetek. Itt folyik a kert alatt. Tiszta és jéghideg, br! Itt, Nagybereznánál még csak egy kis patak, de ha *bozse upászi* kiönt, akkor csúnya sárga és haragos, és a kert végén levő budit még mindig elviszi, fekáliástul, mindenestül. Igen, igen, jól hallottam, a vécé a gyümölcsös végén van. Ösvény is van arrafelé, vagy száz méter. Csak vigyázzak, az oda vezető deszkákról le ne lépjek, mert akkor elmerülök a fekáliában, és neki nincs ideje idegen férfiakat onnan kimenteni, meg aztán kötél sincs kéznél kihúzni valakit. S megint csak nevetett. Jóízűen, hófehér egyenes fogsorát villogtatva. Tetszett nekem ez a nő. Nagyon. És azt is láttam, hogy én is neki. Ja, igen, tette még hozzá. Meg kell fogadnom, hogy ha a kocsmába megyek, nem rúgok be, és nem fogok randalfrozni, mert akkor nem adja ki a szobát. A férje, aki most távol van – *ná celinye v Kázáhsztánye* – majd minden nap berúg, ha itthon van, és randalfrozik, mert náluk az már így szokás. A férfi az iszik mind, és megveri a feleségét, hogy mutassa, ő az úr a háznál. Őt, igaz nem meri, mert ő az erősebb. Nézze, és mutatta, milyen izmos és erős a karja. Az is volt. Közben nevetett. Ő viszont – Isten bocsássa meg neki (*bog prosztyit*) – utálja a részegeket. Ezért nehogy mán engemet is el kelljen viselnie, ahogy támolygok, meg összerondítok mindent magam körül, mint Iván, amikor részeg, mondotta Okszán, és jókat kacarászott hozzá. Hát, hiszen nem azért jöttem, hogy igyak, hanem épp ellenkezőleg, gon-

doltam, és persze, megígértem, hogy ilyesmit nem teszek. De ha már mindenáron inni akarok, tette hozzá félig komolyan és félig tréfásan, mivel hogy ő azért nem inkvizítor vagy ilyesmi, és ő jól tudja, hogy a férfiak nem lehetnek meg ital nélkül, még egy napig sem, mert a *muzscsina* az *muzscsina*, akkor csak szóljak, ő megkínál. A sajátjából. Nekik ugyanis mindig van házi erjesztésű pálinkájuk, krumpliból, répából és cukorból, az idén is lesz vagy egy hordóval, de még nem forrta ki magát egészen, az igaz. Ez még csak *brázska*, mindössze negyven fokos, csak később lesz hatvan, de azért már iható, egész jó, és ő azt ajánlja, hogy ha ilyen szépen összejöttünk, akkor igyunk is egyet az üzletre, mondta kuncogva, kedvesen. „*Zgyelájtye odolzsenyije*,” mondta, s megint csak ékes nagy orosz nyelven. Nem szabad visszautasítani. „Hát – mondom én erre. – Igyunk, ha már mondja”. Mi mást mondhattam volna?

Ő meg tértül–fordult, mint a szélvész. Egy nagy vödörben, fedővel a tetején behozott valamit. Elővett két *kruzska*t, megemelte a fedőt, megmérítette a csupokat a vödörben, megemelte szoknyája alját, és megvillant két izmos kemény hófehér combja, az istenit neki. Mert, mint már mondtam, a lába hosszú, izmos, és gusztusos volt, olyan enni való, mint a sportoló lányoké (micsoda lábak!), és szoknyája aljával megtörülte a csupok alját. Az egyiket eléem tette, a másikat meg maga elé. A csuporban valami kotyvalék volt. Büdös és fehér. De nem tejszínű, hanem valami olyasmi, mint a vízbe mártott mész. Még sohasem láttam ilyet. Láta, hogy gyanúsan méregetem az italt, s erre újra nevetett. Majd megemelte a csuprot, odapöccintette az enyémhez, *zá váse zdorovje*, mondta, és inni kezdett. Nagy kortyokban nyelte a *brázska*t, mintha csak kútvíz lenne. A szeme se rebkent. Az egészet kiitta, és a csuprot keményen az asztalra tette: puff. Várakozóan, égszínkéek boszorka szemével a szemembe nézett. Libabőrös lett tőle a hátam, úgy megkívántam ezt az ismeretlen nőt. Elszédültem tőle, bezsongtam. Behunytam a szemem, és én is felhajtottam a csupor tartalmát. A mérget is megittam volna, úgy megigézett. Miután a gyomromba jutott a kotyvalék (az ízéről ne beszéljünk), először melegíteni kezdett. Aztán fejbe csapott, mint egy fél tégla. Kábultan ültem, és néztem ezt a gyönyörű nagydarab nőt. Ilyen szépet még nem láttam életemben, de még festményen sem. Nem fogod elhinni, egyszerűen szerelmes lettem. Hipp–hopp, és kész. Ő is. Hogy honnan tudtam? Onnan, hogy már nem mosolygott. Egyik kezével megtámasztotta a fejét, és engem nézett. A világ minden kincséért sem lett volna hajlandó elfordítani a fejét. Csak nézett és

nézett, és mind gyorsabban szedte a levegőt. Én is. Visszanéztem rá. Pupillái kitágultak, mint a macskáé a sötétben. Talán az italtól, attól a kotyvalektől, amit ő is meg én is csak úgy benyestünk, mint a balszélső a szöglet-rúgást. De égszínkéék szemének fényében nem az alkohol dominált. Hanem a vágy. A vágy a férfi után, akit már ki tudja, mióta hiányol itt a kárpáti őserdőkben, ebben a dzsungelben. Itt pedig férfi rajtam kívül nincs egyetlen szál se. Akkor tehát engem kíván ez a szerelemittas nőstény, ez a boszorkány, éhes tigris és oroszlán egy személyben. És ha már akar, meg is fog enni. Érted? Engem! Igen, gondoltam, hisz az a barom férje már egy fél éve itthagya. Egy ilyen nőt itthagyni? Akit pedig az Isten is arra teremtett, hogy csókolják, öleljék, szeressék, leteperjék, és közben halálra marcangolják. Dagadozni kezdtem. Izmom megfeszült, két karom meggörbült, mint a sólyomé, mely prédára vár: „*Héja-nász az avaron, héja-nász az avaron*” – vijjogta a lelkem. Forrni kezdett a vérem, és elöntötte az agyamat valami. Az állati kényvágy, a perverz birtoklás vágya. Igen, az. Ej, dehogya az, hazudok. Tudtam én azt jól, hogy mi az, ami szétáradt bennem. Mondjam? Roppant banális, de megmondom: a szerelem. Hallod? A nagybetűs Szerelem. Fordítsam le? *Love, Liebe, Ljubovj*. Csupa ’-el’, mint a nyelv, melyet kitépni kell a másik lény szájából, ha csókolsz. Csókoltál már így, csókoltak már így? Nem? Pedig csak így érdemes. Azt mondod, nincs is ilyen, mert csak most találtam ki az egészet? Nincs igazad. Van. De még mennyire. Hihetetlen, de van. Bizonyíthatom. Az én bőröm a bizonyág, melyen még most is látszik mély harapásainak, karcolásainak a nyoma. Le voltam taglózva. Ha azt mondják, ott haljak meg, hát ott halok meg. De folytatom a sztorit. Mert nem az érdekes, amit éreztem, hanem az, ami történt. Szóval: aztán a fény ebben a két gyönyörű szempárban megváltozott. Fátyolos lett. Nem láttam még ilyen tekintetet, soha az életben nem láttam. Ez már nemcsak a vágyat tükrözte, hanem igen, igen, a szerelem lidérces hátborzongató fénye is benne volt. Az ő szerelmének a fénye, és az odaadásé. Ez a nő, Okszán, Okszán, Okszán, zsongta háromszor is a lelkem, viszont szeret, dobbant nagyot a szívem. Már biztos voltam benne. Eredetileg is egymásnak voltunk teremtve, és most – csak most – találkozunk. S ez az igazi szerelem, bárki bármit is mond. Meglátni őt, meginni vele valamilyen bármilyen báj- vagy varázsitalt, és érezni testünkben a tüzet, mely perzsel, éget, s odalök a másik elé. Tégy velem, kedves, amit akarsz. Ölelj, csókoldj és harapj! Szó nem hangzott el egy se. Szentségtörés lett volna. Csak néztük egymást. De lépni kellett, mert eljött az ideje az

első beteljesülésnek is. Ó, az ágy! Ha csak egy kis prices is lett volna az egész, az nem lett volna baj. De olyan messze volt. Bent valahol az egyik szobában. Két-három méterre is innen. Ezt a nőt pedig nem tudom a karjaimban oda vinni. Fizikai lehetetlenség, nem bírom megemelni: hisz nagyobb, mint én, és legalább hetven kiló. De mit számít az ágy. Egymásnak eshetünk úgyis. Ám az a rengeteg ruha rajta. Igen, most meztelennek kellene lennünk, hogy egyszerűen csak egymásba omolva elkezdhessük harapni, tépni, szagatni egymást, kéz, láb, test teljesen összegabalyodva. Őrjítő. Ilyen egyszerűen nincs, nem létezik.

– Felálltam. Csak egyet kellett lépnem, hogy ott legyek előtte. Fejét felemelte, s megadóan nézett hűségese szemével. Benne az a fátyolos láng. Kezemet a mellére tettem. Csak nézett. Kigomboltam agyonmosott blúza felső gombját. Nem szólt, csak nézett. Majd a másodikat, harmadikat. A blúzból kibillant két fehér, almanagyságú melle. Olyan bimbói voltak ezeknek az almanagyságú, kemény melleknek, mint a virág. Nagyok, és sötétek. És a vágytól duzzadtak. Simogatni kezdtem. Ellenkezni próbált a szentem, mert ugye az illem. „*Joj, to ne szlobudno,*” mondta, ezt már anyanyelvén, ruszinul, de minden meggyőződés nélkül. Tette a dolgát automatikusan, mint a nő, akinek el kell bukni, mert ez a sorsa. Elrendeltetett. Már rég kőkemény voltam, az orgazmus határán, mióta csak a szemébe néztem. Mindkét kezével a „*ne szlobudno*” ellenére már tépte is le rólam az inget, és szájával az enyémet kereste. Lassan, óvatosan, de lázasan. S aztán csillogó éles fogaival az ajkamba harapott. Nyelve, mint egy kemény forró csiga, forgott a számban. Aztán hajamba markolt a tarkómon, elhúzta fejét az enyémtől, s lázasan suttogott, hogy senki se hallja, csak én, miközben a szám már vérezett egy kicsit. S aztán, mint egy szerelmes verset, élő valómást, vagy már nem is tudom, hogy mit, dadogta, kántálta elakadva: „*O, mij ljubémj, so zo mnoju. Poj do mene, poj.*” Aztán mintha csak engemet akarna bekapni szőröstül, bőröstül, megint nekem esett, vetkőztetett. Mart és harapott, nyelt és cuppogott, s arcának két oldalán mély gödröcskék keletkeztek tőle. S aztán, amikor még, még és még, megpróbált egészen lenyelni, s így forró manduláit is éreztem, nem bírtam tovább: hosszú rángásokkal élvezni kezdtem. Ő meg el nem engedett volna a világ minden kincséért sem. Meg akart enni. De aztán egy kis maradék csak kibuggyant a száján, végigfolyt az állán, és a mellére pottyant, mint egy vízcsepp. Követte szemével. Jobb kezével, csendesesen, szertartásosan, beledörzsölte mellbimbójába. Majd felém fordította arcát, s rám nézett mélykék, még

mindig adakozni vágyó, szerelemtől fénylő szemével. Már nem volt fátyolos. S azt kérdezte: „*Té mene tezs ljubés, ták?*” „Te is szeretsz engem, igaz?” „Igen, szeretlek, drágám. És mindig csak téged szerettelek”, mondtam a szavakat, melyek spontán ugrottak elő. „Jaj, most olyan boldog vagyok.” „*Oj, já táká scsásztlévá. I já ználá, scso té scse préjdes, muszis préjté.*” „Tudtam, hogy még egyszer eljössz, mert el kellett jönnöd. Megéreztem, megálmodtam,” mondta ő a hegyvidék dallamos ruszin nyelvén, melyet különböző előítéletekből kifolyólag sohasem kedveltem különösebben, de mivel neki elválaszthatatlan része volt, ezért most már azt is szeretni kezdtem.

– És eljött a mi időnk. A szerelemé, a szerelem igazi gyakorlásáé. Mert az első és ellenállhatatlan nekiveselkedés, az egymás csókolása, marása, szívása, vetkőztetése csak a spontán kielégülést szolgálta. Az elsőt. De most már nem kellett sietni. Lassítani lehetett a testi örömet, s élvezni minden percét. S aztán korábbi kijelentése ellenére, mármint hogy a kútra vagy a folyóra kell mennem mosdani, maga hozott a kútról vizet egy nagy kondérba, szilvalekvár–főzéshez alkalmas kondérba, amit a tűzhelyre tett. S aztán aládurrantott gyújtóssal, hasogatott fát tett rája. Közben tett–vett a konyhában. Kenyeret és szalonnát tett elém, meg egy kancsó bort, de én mondtam, hogy nem kell. Vizet igyunk. Jó, mondta, s közben mindig úgy tüsténkedett, hogy valahogy hozzám érjen. Karjával, vállával, combjával, mellével. S mindez nagyon, de nagyon jól esett. Minden érintése, a szeme, kopott ruhájának frissen vasalt vászon szaga. Hihetetlen, de szerelmes voltam, mint egy nagyágyú. Aztán a kamrából előhozott egy nagy dézsát, tudod, olyat, mint amelyet a régi amerikai western filmekben láthat az ember, és csak a vadnyugaton vagy itt a hegyekben, megöntötte a dézsát forró vízzel, szappant és törülközőt vett elő. Kibujt a ruhából, teljesen meztelenre vetkőzött, mesterkéletlenül, szégyentelenül, és belecsücsült a vízbe. Én, Isten bizony, szájtátva néztem és bámultam az egész procedúrát. Ilyen sudár, magas, izmos, kemény húsú nővel még életemben nem volt dolgom. Te, hogy kerülhetett egy ilyen a hegyek közé? Szép hosszú combjai voltak, izmos lábikrái, bozontja meg rőt, és rövid szálú, ami mindig tetszett a nőkön. Olvastad Nanát? Igen, azt, amit a Zola bácsi írt arról a párizsi kurtizánról. Hát ő lehetett ilyen. Maga Diána istennő. Vagy csak úgy tűnt, mert hát fülig szerelmes lettem volna? Na, mindegy. Minden tetszett rajta. Bent csücsülvén a dézsában, rám mosolygott elkápráztató mosolyával, fátyolos kék szeméből tüzes nyilakat lövellve felém, s ingerkedve kérdezte: „Hát te, muzsik, piszkos maradsz?” Dehogy maradtam volna az.

Úgy dobáltam le magamról a ruhát, mint egy katona. Pillanatokon belül ott ültem mellette a dézsában, a jó forró vízben. Simogatni, szappanozni kezdtük egymást. S közben vadul csókolóztunk, mintha húszévesek lettünk volna. Vizesen, szappanosan, pucéron. Néha a lélegzetünk is elakadt.

VI.

Egyszer csak nyílt az ajtó, s betoppán egy kislány. Tizenhat vagy tizenhét éves, nem több... Egy kissé vékony és nyeszlett, de szép kislány, kedves, durcás pofikával. Rövid, bő szoknyácska rajta, formás kis lábakkal, félretaposott cipőben. Olyan Lolita-féle, igazi nimfácska Nabokov regényéből. Fején kis kötött sapka, egészen a fülére húzva. Arcvonásaira teljesen az anyja. Ugyanaz a száj, égszínkéék szem, világosbarna hajfonat. Meglepődhetett kissé, mert nem köszönt. Én, a férfi, elpirultam, mint egy gyerek, ott meztelenül a dézsában. Okszán viszont még csak a fejét sem fordította elképedt lánya felé, s úgy bökte oda: „*Holubká*, galambocskám, elébb egyél valamit, s ha már mi befejeztük, te is megfürödhetsz”. – Azt már nem – válaszolta fintorogva a kisasszony. – Idegenek után, piszkos vízben? Soha. – Az anyja válaszra sem méltatta. A kisasszony pedig nagy dérral-dúrral ránk csapta az ajtót.

Szépen megmosakodtunk, s aztán megtörülgettük egymást. Én már nyúltam is az alsónadrág felé, de Okszán kivette kezemből.

– Nem akarok estig várni. Bújjunk az ágyba. Most, tüstént, azonnal – parancsolt rám.

Hát jó, gondoltam, de nem voltam elragadtatva az ötlettől. Zavart a kislány jelenléte a másik szobában. S tudtam magamról, hogyha valami zavaró körülmény van, egyszerűen impotens leszek. Úgyis történt. Ő viszont megint lázba jött, tűzforró lett a teste, csókolott, simogatott, masszírozott, de nem sokra ment velem. Restelltem magam, hogy itt a kókadt farkú indián szerepe jutott nekem, de hát mit tegyek, ilyen vagyok. Mondani viszont nem mondtam semmit, szégyelltem. Szerelmem kis idő után rájöhett arra, hogy mi a bibi. Ki sem szállt az ágyból, csak átkiáltott a lányának: *Okszánko*. Kiszárvartatva nyílt az ajtó, s durcásan bár, de a kis Okszán megjelent. Sapkával a fején, fülüg húzva. – Mit akarsz, hagyj békén, mama. – Azt hittem, az anyja elküldi valahová. Moziba, cukrászdába, vagy mit tudom én, mi van még itt Nagybereznán, ahová egy gyereket el lehet küldeni, ha a mama és a papa akar valamit egymástól. De nem. Az anyja ráparancsolt: – *Rozgyáhájszá!* – „Vetközz!” – *So?* („Mi?”) – nézett az anyjára döbbenet a kislány. – Jól hallottad. Vetközz! – parancsolta az anyja. – Itt? Most? – értetlenkedett a

kislány. – Igen! És ne pofázz! – A kislány lassan vetkőzni kezdett. Fején keresztül levetette kopott kis pulóverét, majd a földre ült, s lassan fűzni kezdte a cipőjét. – Gyorsabban – förmedt rá az anyja. – Nincs időm várni. – Végül is meglett a két cipő. A harisnya következett, miközben megvillant a kislány tejfehér húsú, gömbölyded, már nem is olyan fejletlen combja, mely hosszú volt, mint az anyjáé, csak vékonyabb kissé. Majd levette a szoknyát, a blúzt, és egy kis gondolkodás után a kombinét. Melltartó is volt már rajta. Bizseregni kezdtem, az ágyékom körül. Mert ott állt előttem, előttünk egy gyönyörű szép testű fiatal kis parasztlány, sportos és kemény, de még növésben lévő, s ezért kissé nyeszlett és fejletlen, de aki után nálunk Ungváron mindegyik jampi és kéjenc megnyalta volna az ujját a korzón. Állt és várt. – Tovább, *rozgyáhájszjá* – szólta rá az anyja keményen. Okszánka pityeregni, és szipogni kezdett, de engedelmeskedett. Kikapcsolta melltartóját. Előbukkant két kis almányi melle, olyan barna és duzzadt bimbókkal, mint az anyjáé. – *Trusziki tezs* (a bugyit is) – mordult rá haragosan az anyja, mert hogy ilyen engedetlen. A kis Okszán most már hangosan sírt, de azért levette bugyiját is. Bozontja még egészen ritka, de lehetett látni, hogy rőt lesz az is, mint az anyjáé. – Jól van – mondta az anyja –, s most bújj ide mellénk. – Ahhoz a bűdös nagydarab emberhez? – csattant a kis Okszán vékonyka hangja. – *Nye, né hocsu* (nem akarom). S lehajolt, hogy felkapja ruháit és elfusson. Anyja, úgy ahogy volt, anyaszült meztelenül, mint egy dühös Pallasz Athéné, kirepült az ágyból. A sarokhoz rohant, ahol a falnak támasztva állt egy hosszúnyelű ostor, mint minden ruszin parasztházban, mely ostorral valószínűleg a legelőről hazatért tehenet szokta betereelni az istállóba az anya vagy a lánya. „Te bűdös kis ribanc,” kiáltotta dühösen. – Ellenkezni mersz az anyáddal, te istenadta. – S ütni kezdte a lányát az ostorral. A szíj hosszú sötét nyomokat hagyott a kislány fehér bőrén, a hátán, a hasán, a vállán, a fenekén. A kislány visított, sikoltozott, zokogott, és könnyörgött. – Jaj, ne bánts, mama, ne bánts. Ígérem, jó leszek, csak ne bánts. Fáj! – de Okszának ez csak olaj volt a tűzre. – Velem pofázol, te céda, amikor jól tudod, hogy én is tudom, milyen vagy. Az apádnak minden áldott héten lefekszel, amikor csak akarja, és közben nyögsz és visongatsz, mert élvezel, s mondogatod, hogy milyen jó vagy, papa, és még, még, jobban, jobban, mélyebbre. Megöllek, te céda. Az se zavar, hogy mindig hullá részeg a disznó, amikor maga mellé parancsol, és amit odahány, azt nekem kell kivakarni az ágyából, és a te ágyadból is, he? És most az egyszer én akarok tőled valamit ebben a bűdös életben, és azt mondod, hogy nem. – És csak úgy záporoztak tovább az ütések a kislány

testére, csípték, vágták, marták. Nem kegyelmezett: tovább püfölte, kegyetlenül, szadista élvezettel, és ordibált, hangosan és csúnyán. Mondta a magáét, azt, ami már évek óta ott volt a begyében. – Nehogy azt mondd, hogy te nem akartad, és hogy téged erőszakkal tett magáévá először az állat. Ez nem volt erőszak, te céda. Te magad akartad, hogy valaki már elkapjon, mert bizsergettél. Állandóan illegetted magad előtte. Meg levetkőztél. Azt hiszed, nem láttam? Mindenkit tiltott tőled, mert féltékeny volt, és ő vetett rád szemet. Te meg nem is bántad. Lényeg az aktus, mi? Hát itt volt ő kéznél, s bebújtál hozzá az ágyba. Persze, hogy rád feküdt, mert olyan, ha begerjed. Jó neki a kecske is, ha segítenie kell magán. Én tudom, hogy mi az erőszak, mert a hegyekben nőtem fel, és nem itt a városban, mint te. Hallod? Kegyetlenül sokat szenvedtem, nem úgy, mint te. De most és itt én vagyok az úr, s én dirigálok. Neked is meg annak a disznónak is, aki a férjem. Hivatalosan. De utálok, nem úgy, mint te. S hagyta benneteket, és nem is szóltam semmit azért, hogy önként és dalolva a matracra lettél, te céda, te. Legalább engem békén hagyott. Mert tudta, érezte, hogy utálok. De most elegendem van belőle és belőled, de előbb teszel nekem egy kis szívességet. Ha nem teszed azt, amit mondok, agyonverlek, világgá kergetlek, hallod? Nekem is van egy életem. S élni akarom, érted?

– Okszán nagyon dühös volt. Szinte félni kezdtem. Most hazudtam neked, nem voltam őszinte. Az igazság az, hogy nagyon is élveztem ezt a kis szadista előjátékot, perverz kiselőadást a vad hegyi népek családi életének hátteréből, s valahol az agyam mélyén már sejtettem, hogy a folytatás is érdekes és izgalmas lesz. Nekem. Nem tévedtem.

A kislány odaborult anyja lábai elé, sírt, zokogott, és fogadkozott, hogy mindent megtesz, amit mond, csak tegye el az ostort, és ne bántsa, mert fáj. – Akkor jó – válaszolt Okszán, és eldobta a botot. – Gyere ide, s tedd azt, amit most *én* mondok neked. Nem lesz az olyan rossz, majd meglátod. Ismered az anya és a lánya figurát, nem? Nem is hallottál róla? Na, ne. Épp te ne hallottál volna, te céda. Ketten fogjuk szeretni Pistát.

És láss csodát, a kislány engedelmeskedett. Összevert kis testével ő is odabújt hozzánk, reszketett a kiadós veréstől, s magára húzta a dunyhát. – Mit tegyek? – kérdezte. – Simogasd és csókold a Pistát – mondta Okszán. – Legyen újból férfi. – Megtette. Kelletlenül és ügyetlenül, előbb csak ujjával simogatott, de aztán a nyelvével is. Finom hosszú ujjai voltak, s a tenyere is lágy, sima, mint egy tapasztalt kurváé (az is volt), vagy inkább az Ung vize, hogy ne mondjak róla rosszat. Féltékenységét is levetkőzte, és kedvvel simoga-

tott, csókolgatott mindenütt. Jobban, mint bármelyik nő, akit a városban pénzért vettem. A csinos arcocskától, könnyes szemektől már amúgy is begerjedtem, és nem kellett különösebben sokat fáradnia, hogy újból készen álljak egy csatára. Okszán figyelt, élvezte az előjátékot, melyet most az ő akaratából a lánya végzett el helyette. Haragos arca kisimult, megenyhült, fejét könyökére téve nézett és várt. Most már szelíd szóval oktatgatta lányát: – Hát erre kellettél te, édes lányom, mert szerelmem impotens lett attól, hogy ott vagy a másik szobában, és leskelődsz. Ki kellett téged hozni onnan. Így legalább mindent láthatsz. Kukucskálni sem kell. És férfit varázsoltál Pistából, akit most mindjárt elkapok. És neked sem olyan rossz, igaz? Hisz te is szereted az ilyesmit. Tudom, mert láttam, hallottam, ahogy ott nyögsz a másik szobában. Miközben ő, az állat hörög rajtad. Érted már? – Értem, mama – mondta a lánya, és neheztelésnek már nyoma se volt a hangjában. Tökéletes volt ez a kis perverz összejáték anya és lánya között.

– Aztán a kis Okszán hasra feküdt mellettem, elfordította a fejét. Átadta a terepet az anyjának. Okszán meg rám nézett boszorka szemével, arca komoly volt, szinte gondterhelt. Majd két tenyerével lenyomta vállamat, és belecücsült az ölembe. Síkos volt belül, és tűzforró. Rám hajolt és csókolt, a nyelvemet kereste, megmarkolta erős kezével a vállam, kemény kis cicijét hozzám dörzsölte. Vadul szeretkeztünk. Ő el is jutott jó néhányszor az orgazmusig, és önzetlenül mindig magával akart vinni. Eszeveszett iramban kezdte ilyenkor riszálni kemény és domború fenekét, és szinte hörögte, hogy „*Poj zo mnoju, gyere, gyere, szerelmem, élvezz velem*”. De nekem ez volt a jel, hogy fogjam vissza magam, és várjak még az orgazmussal. S aztán? Néhányszor, hogy így visszatáncoltam már a cél előtt, nem voltam képes az orgazmusig eljutni. Átbillentem rajta, ahogy magamnak szoktam mondogatni. Elő szokott ez fordulni, és most is ez történt. Ilyenkor, sajnos, dolgomat nem befejezve, kielégületlenül kellett elhagynom a terepet. De most nem volt kedvem hozzá. Mert annyira jól esett ez a gyönyörű nő, hogy hajlandó lettem volna akár reggelig is vele lenni, hogy aztán csapzottan, teljesen kimerülten végül is feladjam. Be szépen is mutatott volna csapzottan, mint egy kanca, remegő inakkal, fujtatva. Lett volna kedvem hozzá, hogy ilyen „csúfosan” fejezzem be ezt a szép napot. A lényeg, hogy nem tudtam eljutni a kielégülésig, pedig ő már a hatodikon is túl volt, s mondta, hogy most már aztán fejezzem be, mert ez már neki is sok. Már nem élvezi, fáj. Gondoltam egyet. Kisé odébb húzódtam, ahol a kis Okszán feküdt, és nyitott szemmel kíváncsian leste szerelmi játékunkat. Aztán? Két kezemmel lenyomtam a

hasán fekvő kislány hátát, s föléje guggoltam. A kislány nem ellenkezett, mert még nem tudta, mit akarok. Biztos nem hitte, hogy valamit is merek tenni vele anyja jelenlétében. De tévedett. Mertem. Jobb kezemmel megke-
restem popsijának sötét kis nyílását, a másikkal pedig odanyomtam kőkemé-
nyen ágáló kielégületlen férfiasságom. Valami reccsent, és a kislány felsikol-
tott, de a kemény megduzzadt makkom úgy csúszott be a kis Okszán végbél-
nyílásba, mint kés a vajba. – Jaj, nagyon fáj, *duzse boléty*. Hagyd abba –
sikoltzott és rúgkapált a kislány. Nem engedelmeskedtem neki. Okszán meg
csak most ébredt. – *So tü robis, szvényá?* „Mit csinálsz, te disznó?” – kérdez-
te, és kétszer keményen tarkón vágott, majd behúzott egyet keményen az
arcomba. Eleredt az orrom vére, s maszatos lett tőle. Ő is, a kis Okszán meg
a lepedő és a dunyha. De ez már mit sem számított. Testem már vonaglott, és
óriási nyögések közt, dicsőségesen spricceltem, mélyen a kis Okszán végbe-
lében. A kislány már nem sikoltzott. Talán azért, mert mi mást tehetett
volna. Vagy már tetszett is neki? Aztán Okszán is elfogta, hogy mi és miért.
Rám borult és zokogott: – *Ne szerdészjá ná mene, duzse tyá prosu. Mozsés ne
szerdétészjá? Já né kák né mochlá zrozumété, no záráz rozuméju.* (Bocsáss
meg nekem, bocsáss meg. Meg tudsz bocsátani? Nem értettelek, de most már
értem) S mindezt ruszinul. A nagyoroszt már elfelejtette. Nem akarta moszk-
vai műveltségét fitogtatni. Csak nő, szerelmes nő akart lenni, és szeretni
akart. S azt, hogy én is szeressem. Még akkor is, úgy is, ha szerelmemből a
lányának is juttatok bőven.

VII.

Szép napfényes szeptemberi és októberi nyár volt abban az évben a
Kárpátokban. Reggel egy kicsit hűvös volt ugyan, de aztán felmelegedett a
levegő, az erdők és a hegyek ezer színben pompáztak. Néha eleredt az eső,
tartott egy fél napig, majd újra jött a napfény. Jártam az erdőt, olvastam és
festettem. Róluk, Okszánról és Okszánkáról is készült portré, külön-külön
és együtt, mint mama és lánya. Meztelenül is lefestettem őket. Aktképnek
sem volt rossz, szép testű nő volt mind a kettő. Egyik kép sem volt műre-
mek, de nekik örömet szereztem velük, és nekik adtam. Közben a két nő
meg végezte a dolgát. A kislány elment az iskolába, a mama az üzembe, s
nap mint nap odaállt a futószalaghoz tejet töltögetni. Okszán két műszak-
ban dolgozott: délelőtt vagy délután. Ha délelőtt, akkor hattól kettőig, ha
délután, kettőtől tízig. A hét végén jó ruszinos ebédet főzött, sokszor pu-
liszkát is, amit szerettek. Én se bántam. Egyes ételeknek a nevét se tudtam,

de mindegyik ízlett. Meg hát az igazság az, még a mérget is elvettem volna tőle, olyan szerelmes voltam belé, és rettegve vártam azt a napot, amikor el kell majd mennem, mert megjön a ház fura ura, aki nem őt, hanem a lányát szereti. Alkoholt, egy kortyot sem ittam, mert hát az alkohol árt a férfi potenciának. Arra pedig nagyon nagy szükségem volt. Hisz minden áldott nap szeretkezni kellett velük. Nem sportból, hanem már–már kötelelőségéből. Mert ugyebár itt volt Okszán. Az első, végül is sikeresnek mondható szeretkezésünkön kívül, amikor először leblokkoltam ugyan, de aztán kis Okszánka átsegített a holtponton, később soha sem volt semmi más ajzó szerre szükségem, csak a szemére. Elég volt belenézni, látnom a fátyolos tekintetet, és hallanom azt a szót, hogy *ljubés?* (szeretsz), és máris kész voltam vele akár órák hosszat szeretkezni, ami mindig maga volt a gyönyör. Sőt, gyönyör a köbön: a mennyország. Sokat figuráztunk, de az sohasem volt a cél. Csak egy valami: hogy a másíknak örömet tudjunk szerezni. Ha megérezte, hogy valamit még szeretnék, mindig megkérdezte: –Mit tegyek még, egyetlen szerelmem, drágaságom, mindenem? *Mojá lásztocská* (kisfecském)? S közben elárasztott csókjaival, tetőtől talpig, amit mindig készséggel viszonztam. És soha semmire sem mondta, hogy nem. Ha esetleg a víz alatt szottyant volna kedvem, akkor a víz alatt. Hogy többször hármásban is voltunk, azaz a kis Okszánt is bevettük a szerelmi játékba, az is az ő kívánsága volt, mert én, mondta ő, úgy szerettem volna, csak nem mondom, mert nem akarom őt megbántani. S ő ezt nem azzal magyarázta, hogy én is csak egy perverz kujon és szoknyapecér vagyok, hanem azzal, hogy az csak természetes, hogy a lányát is szeretem, mert nekem mindent szeretnem kell, ami az övé. A kisujját is, meg a kis Okszánt is. És hogy ő is viszont szeret, az meg még ennél is természetesebb, mert ha egy nőnek van szeme, esze és szíve, az csak engem szerethet. Engem, Kantos Pityut. Azt a jóképű aranyos fiút, *hlopcá*, aki vagyok. És elárasztott bókokkal. Okos, erős, szelíd, igazi férfi voltam az ő szemében. Így filozofált. Ami meg a kis Okszánt illeti, hát ő is csak szeretett engem. A maga módján, a kéjért, amit szereztem neki. Egy kis ribanc volt a kislány, az az igazság. Mert szerelmünk csak arra korlátozódott, hogy az ágyban, a pajtában, vagy akár a napsütötte réten szeretkezhessen velem. Állva, ülve, vagy fekve, teljesen mindegy volt neki. Csak hogy benne legyen keményen az élet gyökere. Azt hiszem, kissé fehérmájú lehetett a kisasszony. Egyáltalán nem bántam. Jó volt érezni, hogy újból férfi vagyok, még ha két nőnek is kell a kedvébe járnom.

– A kis Okszán általában akkor érkezett haza, amikor anyja még munkában volt. Akár délelőtt, akár délután. Ha nem talált otthon, azonnal a keresésemre indult. S amikor megtalált, ott, ahol épp festegettem, megcsókolt, és aztán csókolózni kezdtünk. Majd kezemet megfogva vezetett haza, *v hátu* (a házba), ahol gyorsan ledobálta magáról összes ruhadarabját, és bebújt anyja ágyába. Szinte könyörgött, hogy siessék, menjek hozzá, mert kell neki a gyönyör. Nagyon, de nagyon kell. Úgyhogy megadtam neki. Szeretkeztünk. Más volt, mint az anyja, természetesen más. Valahogy nem olyan heves. Inkább, mint az Ung folyó vize, ahol mély, lassú és csendes. Vagy csak fiatal-sága izgatott? Előfordult, hogy szeretkezésünk elhúzódott, s Okszán „rajta kapott” bennünket. S ahelyett, hogy patáliát csapott volna, még ő is gyorsan ágyba bújt, úgy, izzadtan és mosdatlanul, a tejsarnok szagával, ahogy volt, hogy „legalább a végéről le ne maradjon”. Mondtam is neki, hogy ő sohasem tud semmiről sem lemaradni. Vele mindig kész és hajlandó vagyok akkor is, ha már a lánya esetleg kielégített volna. S ettől sokszor annyira tűzbe jöttünk, hogy még órák hosszat szeretkeztünk, pedig a kis Okszánnal is már egyszer-kétszer kielégültem. Istenem, férfi lettem, igazi férfi, mint amilyen soha nem voltam azelőtt. Egy tenyészbika is megirigyelhette volna. És ha volt nő, akit mindig kívántam, akkor az én esetemben ez Okszán volt. Igen, a lányát, kis Okszán se volt ellenemre, miért is lett volna. Fiatal, friss és fenyőszagú volt. És perverz módon kívánt engem. Engem is izgatott fiatal-sága. Mint egy vénembert a pipihús. Eszembe sem jutott, hogy ezt ne valljam be magamnak, és azt mondjam, hogy na, ne, Pityu, ez disznóság, amit csinálsz. Eszembe se jutott. Állandóan káros voltam és perverz.

Biztosan azt is tudni akard, hogyan titkolta el Okszán a falu, illetve a szomszédok előtt ezt a nagy szerelmet. Meg is kérdeztem tőle, *a so, jakscso lyudi uznájuty*. Mi lesz, ha megtudják? Azt válaszolta, hogy ezzel nem érdemes törődni. Először is, ebben az érában (ezt a szót) használta, a házasságtörés s minden deviancia, ezt a szót is ismerte oroszul, nem bűn. Mindenki csinálja, sőt tudnak is, fecsegnek is róla, csak nem szabad nyilvánosan elismerni, propagálni vagy nagydobra verni. Mindenki tudja, például, mi folyik fent a hegyi falvakban. Amit ő már nekem a legelején elmondott, mármint hogy a házasság náluk nem szentség, tipikus jelenség. A vérfertőző viszony sem ritka, amiről szintén mindenki tud, de nem beszél. – Hidd el nekem, egyetlen szerelmem – mondotta nekem –, én szeretem a gyermekemet, de vajmi keveset tehettem azért, hogy a mostohaapja meg ne rontsa. Hozzá is csak azért mentem férjhez, mert otthon a faluban már minden harmincéves férfi elitta az eszét, és hál

mindenkivel, még az anyjával is, ha kedve úgy tartja. Iván mégis csak jobb tőlök. De tudd, hogy ez egy ilyen világ, egy répapálinka–bűzös parasztvilág, melyet most, hogy már nincs Isten, sem papok, sem semmi az égvilágon nem tart vissza a sártól és a mocsoktól. A *pártijá* (a párt) legkevesébé. Ott érzik jól magukat a „*nási*”, a mieink. Ez az ő világuk. Sajnos, jól ismerem ezt a világot és benne kell élnem.

Kantos Pityu itt elhallgatott. Rendelt, és felhajtott még egy kupica konyakot, szürcsölt feketéjéből, és rágyújtott nem is emlékszem hányadik cigarettájára. Valamit azonban nem értettem.

– És miért volt szükséged arra, hogy ezt valakinek most elmondd? Miért nem tíz évvel ezelőtt tárulkoztál ki valakinek? Csak most lett lelkiismeret-furdalásod vagy minek is nevezem? – kérdeztem.

Hosszan, fürkészsze nézett rám. Játszott az idegeimmel. Tudta, hogy kíváncsivá tett ezzel a történettel, s most már tudni akarom, hogy mi az egészenben a logika, és mi lett a vége. Csak hosszabb szünet után válaszolt, mintha gondolatait kéne előbb valahogy összerakni. Pedig kész volt már a fejében minden. Tudta ő jól, hogy mit is akar velem közölni, és miért. Hisz amit eddig elmondott, csak bevezetője volt gyónásának.

– Tegnap újra találkoztam vele – mondta.

– Kivel? – kérdeztem.

– Okszánnal – mondta. És elhallgatott. Nem tudta, hogyan folytassa. Én meg csak pislogni tudtam. Valamit nagyon nem értettem.

– Ez hogy történt? – kérdeztem.

– Ki kellett mennem a reptérre valamiért. Beszélnem kellett az igazgatóval, aki egy képet rendelt nálam. És mit ad Isten, épp akkor szállt le a kijeji gép. Mindig szerettem nézni a le- és felszálló repülőgépeket, úgyhogy a korlátnál megálltam és néztem. Azt is szeretem látni, ahogy a repülőgépből kirajzanak az utasok. Gondoltam, ha már itt vagyok, elnézelődöm. Egyszer csak egy ismerős alakot véltem felfedezni az érkezők között. Egy nőt, s még hozzá szépet. Elegáns szürke kosztümben, a szoknya térdig érő, túsarkú cipő, csodálatos két hosszú izmos lábszár, hosszú vállig érő haj, csak úgy, kiengedve, két vállán szétterülve, jobb karján ballonkabát, vállán egy nagyobb táska. Olyan volt, mint egy New York-i dáma. A szívem a torkomban dobolt. Azonnal felismertem. Ő volt. Okszán. És integetett. Érted? Integetett. Nekem. Tíz éve nem láttam. És tíz év után itt van, és integet. Te jó Isten! De amikor átölelt, és forrón szájon csókolt, úgy éreztem, mintha csak tegnap váltunk volna el egymástól. Nem változott sem-

mit. Legfeljebb több lett a ráncocska, a szarkaláb a szeme körül. „*Ljubovj mojá, ná másinye?*” (Szerelmem, ugye kocsival jöttél?) – mondta persze, hogy nagyoroszul. – Vigyél a *Zakarattyéba*. Ott rendeltem Kijevből szállást, mert látni akartalak. Tudtam, hogy itt leszel.

– Hogy hogy tudta, és miért akart látni, azt nem mondta. Sem most, sem később. Elmondta viszont, még a kocsiiban, hogy Kijevben egy úgynevezett konferencián vett részt, az élenjáró tejipari dolgozók találkozóján, mert ő most már élenjáró tejipari dolgozó, mit szólok hozzá? – mondta nevetve. – Volt egy nagygyűlés, *lekcija* (előadás), felszólalások, taps, azután ingyen kaja, ingyen pia, kijevei városnézés, meg ami szokott lenni. Nem vált el a férjétől, mert ha nem élhet azzal, akit szeret, akkor minek? De nem fekszik le vele soha. Soha többé. Nem tud, és nem akar. Ha Iván közeledik, és akar valamit, ő nemes egyszerűséggel elküldi őt melegebb tájakra. *Igyi náhuj, ny hocsu* – mondja neki és kész. Ő apáca lett. Nem hivatalosan ugyan, de hagyják őt a férfiak békén. Egyikük sem kell neki. Meg aztán, nem fogom elhinni, hogy tíz évvel ezelőtt született egy kislánya, azt Okszának hívják. És nem fogom elhinni, Okszánkának is született egy kislánya, egy-vagy két héttel később tíz évvel ezelőtt, az Okszán, mert ő tudja, hogy én ezt a nevet választottam volna neki is. A két kislány majdnem olyan, mint egy ikerpár, és mindkettő feltűnően hasonlít rá, az igazi Okszánra. Csak a szemük sötétbarna. Csodálkozott is Iván, a férje, hogy az hogy lehet, hisz az anyjuknak kék, és az övé is kék. Iván mindkét gyerek apjának hiszi magát. Nem csoda, mert azon a napon, amikor megérkezett Kazahsztánból, hetvenkedve mutogatta azt a *pácskát*, vastag pénzköteget, amit ott keresett a *celinán*, és a haverokkal úgy berúgott, hogy nagybögőnek nézte a csillagos eget. Semmire sem emlékszik, hogy mi volt utána. Pláne arra nem, hogy kivel hált, vagy hált-e egyáltalán.

A *Zakarattyé* szállóban, mivel helybéli lakos nem kaphatott szobát, csak úgy felosontam. A folyosói *gyezsurnájának* (ügyelőnek) adtam egy kis baksist, és minden el volt intézve. Reggelig maradtam. Okszán olyan volt, mintha sohasem lett volna távol. Mintha ez a tíz valahány év nélküle nem is létezett volna. Amikor elbúcsúztunk, száraz volt a szeme. Egy könnycsepp sem csillant meg benne. Csak mosolygott rám szomorúan, nagyon szomorúan. És amit még furcsállottam: ennek az egészségtől szinte mindig kicsattanó nőnek halálsápadt volt az arca. Mondani akart valamit, igen, mondani, de nem tudta. Én meg azt nem tudtam, hogyan kérdezzem meg, hogy mi az, amit mondani akart volna. Úgyhogy semmit sem kérdeztem. Ő meg semmit sem mondott. Így váltunk el.

VIII.

Kantos Pityut a húsvét vasárnapját követő csütörtökön temették. Szeles, hideg csütörtökön. Sokan kísértük utolsó útjára. Állítólag infarktus végzett vele. Azt mondják, húsvét hétfőjén elment meglocsolni nőismerőseit, s mivel sokan voltak, sok helyre ment. Összeevett és ivott mindent, mondták. Főként nemzeti italunkból a vodkából ivott sokat, de a konyakból is. Rá meg sört, és édes bort, Izabellát, Irszavszkáját, amivel csak megkínálták. Az utcán este hatkor esett össze. A kórházban már nem tudtak rajta segíteni.

Temetésén a gyászoló tömegtől kissé távolabb egy magas, karcsú nő állt, sötét ruhában, egy szál piros rózsával a kezében. A gyászoló családtagokhoz nem ment oda kondoleálni. Csak amikor mindenki elvonult, ment oda lassan, szomorúan a sírhoz, és helyezte el a fejfánál az egy szál piros rózsát. Nem sírt, nem zokogott, és a szemét sem törülgette. De a pirosító ellenére is halálsápadt volt az arca. S közben mondott is valamit, halkán, magában. Hallani véltem. A szerelemtől, szerelmétől búcsúzott. S oly fájdalom ült rajta, mely azt mondta, hogy talán még a máglyahalált is vállalta volna ezért a szerelemért. Mint régen a nők Indiában, hogy elhunyt párjukat ott, a más-világon is szeretni tudják, vele legyenek. Mindegy, mi az ára.

A JÖVŐVEL NEM RENDELKEZHETÜNK*

(KÜRTI LÁSZLÓ BESZÉLGETÉSE VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓVAL)

– *Visszaemlékezve az első személyes találkozásunkra, Nyíregyházán olvastunk fel és nem mellékesen, akkor kaptad a Ratkó József-díjadat. Azóta is jó néhány rangos megbecsülésben részesültél, de valójában arra lennék kíváncsi, hogy kárpátaljaként mennyivel mondható nehezebbnek az indulásod, mint egy anyaországban élő alkotónak?*

– Az indulást illetően nincs okom panaszra, mert sorsom már középiskolás koromban, 1967-ben a kárpátaljai magyar irodalom közelébe sodort, s nagy megelégedésemre első verseimet is ekkortájt közölték a helyi újságok. Indulásom tehát akadálytalannak mondható, ám egy-két év elteltével kiderült, hogy a Kovács Vilmos baráti köréhez tartozó Forrás Ifjúsági Stúdió tevékenységét, amelynek 1967. novemberi megalakulásától tagja voltam, a szovjethatalom rosszállóan szemléli. Ennek egyszerű és érthető oka, hogy a csoport tagjainak meghatározó része nem volt hajlandó műveivel csatlakozni a szocializmus eszméit dicsőítő nagy, közös kórusához. E körülményre az illetékes hatalom egyhamar talán fel sem figyelt volna, ha nem lép közbe a hivatalos irodalompolitika helyi korifeusa, a magyar nyelvű *Kárpáti Igaz Szó* főszerkesztője, Balla László. A közte és a Kovács Vilmos közötti korábbi (személyes és szakmai eredetű) ellentétek ekkorra már kibékíthetetlenül lettek, s Balla helyzete magaslatát kihasználva azzal állt bosszút nemes ellenfelén, hogy a Forrás fiataljainak írásait apolitikussággal, a szovjet társadalomtól való elidegenedéssel, majd mindezek csúcsaként a burzsoá nacionalizmus vádjával illette. A *Kárpáti Igaz Szó*ban 1971. augusztus 20-án névtelenül közzé tett *Elidegenedés?* című harcos hangvételű bírálatának lavinaszerű következményei lettek. A válaszként megfogalmazott, s a kárpátaljai magyarság kétszáznál több tagja által aláírt *Beadványunk* egyben magyar közösségünk polgárjogi mozgalmának kezdetét is jelentette. A KGB közben tette a dolgát, a megtorlás áldozatai csakhamar ismertté váltak. Kovács Vilmost és S. Benedek Andrást szerkesztői, Fodó Sándort, a Kárpátaljai Magyar

* A beszélgetés tövidített változata a Magyar Napló 2016/9. számában jelent meg.

Kulturális Szövetség későbbi első elnökét egyetemi tanári állásából bocsátották el, engem pedig – főként az aláírásgyűjtésben való részvételemért, de a *Tiszatáj* 1972. évi januári számában megjelent verseimért a hetedik szemeszter lezárása előtt csaptak ki az Ungvári Állami Egyetemről. Néhány hónapos gyári, kemény fizikai munka, majd májustól két éves katonai szolgálat várt rám, és mindezeket halmazati büntetésként nyolc év szilencium is megtehető. Ennek idején – talán az Ég akarta így – írni is képtelen voltam. Ebből a helyzetből nem volt egyszerű talpra állnom, de egyáltalán nem kárhoztatom érte a gondviselést, mert végső soron a folytatáshoz nélkülözhetetlen erkölcsi tőkém is ezekből a megpróbáltatásokból származik.

– *Napi küzdelmeid hogyan hatottak ki a költészetedre?*

– Aki valamelyest ismeri a mai Kárpátalja demográfiai viszonyait, tudja, hogy míg az ukrán-magyar államhatár menti falvak lakossága túlnyomórészt még ma is színmagyar, városaink (Ungvár, Munkács, Nagyszőlős, Huszt) esetében a magyar elem már csak 10 % körül, vagy ennél is elenyészőbb arányban van jelen. S aki a korábbi, háború előtti statisztikákra is emlékszik, csak kesereghet azon, hogy már maga Beregszász is csak felerészt magyar. Fentebb említett néhai barátom és kiváló pályatársam, S. Benedek András már 1971-ben a következő négy verssorban foglalta össze helyzetünket: „Apáink csak nevet, gőgöt, / de hazát nem hagytak örökölni. / Papjaink is csak jó tanácsot: / tanulj tótul, törökül.” Sorsunk ennél igazabb, tömörebb és kifejezőbb jellemzését én el sem tudom képzelni, s ami pedig a török nyelv említését illeti, azt mondhatom, hogy Béni (így hívtuk) a jövőre nézvést is telibe talált. Ily módon tehát kárpátaljai magyarnak lenni annyit jelent, mint naponta – a hivatali ügyintézésben, a jogi és gazdasági kérdésekben, a közoktatásban, s az egészségügyben is – megküzdeni a nyelvi akadályokkal, s ezzel együtt járóan, alkalmanként lenyelni a többségi nemzet egyes képviselőinek érzéketlen, durva, szemrehányó megjegyzéseit. A kérdés második részére válaszolva szokatlan módon én is kérdezek. A költő mivel különb, mennyivel van kiváltságosabb helyzetben, mint az átlagember? Sommásan, röviden: semmivel. Ha azonban feltételezzük, hogy öntudata és a kisebbségi létből fakadó érzékenysége az átlagemberének többszörösét is elérheti, azt kell mondanunk, hogy az utóbbi évek demográfiai hanyatlását, ebből eredően pedig a még úgy-ahogy hozzánk kötődő földrajzi léttér fokozatos, kényszerű átengedését végignézve a poklok poklát kell megélnie. Ki bátorodik ezek után a komor, borúlátó poétai magatartást avítnak, túlhaladottnak ítélve a költő fejére olvasni? Tisztaban vagyok vele, hogy történelmi- és közelmúltunk nagy sebei ott éktelenkednek verseim

testén, és nincs az a plasztikai stilszta, aki azokat eltüntethetné. „Sorsomhoz szabott síri ágy a felnégyelt Haza” – borongok Adyval, „Biccen a szó már a száj szögletén” – teszem panaszba Illyés Gyula fejfája előtt, hisz „...csak a holdról hull a hó / ott, ahol zúg / az az egy folyó” – állapítom meg az *Összefoglalásban*. S hogy miért? Történelmünk „íveit az Úr angyala írja, /de sokszor a Sátán lehel rá pecsétet” – próbálok tanítani fiamat halotti beszédeink új, általam fogalmazott változataiban, ám ezzel legyen is elég a valóban nyomasztó, ám a maguk helyén máig időszerű idézetekből.

– *Változott-e valami az elmúlt évtizedekben a magyarok megbecsülése, biztonsága tekintetében Kárpátalján, gondolva a múlt évi besorozásokra is?*

– Nagyon jól jött ez a kérdés, mert így legalább vethetünk néhány derűsebb pillantást is a jövő felé. Az teljesen egyértelmű, hogy a KMKSZ 1989-es megalakulása óta a kárpátaljai magyar közösség szerepe a megyei szintű hatalmi körök és a többségi ukrán (ruszin) lakosság szemében is jelentősen felértékelődött. Az ukrán hatalmi szervek és politikai pártok elsősorban a kárpátaljai magyarok szervezettségét és politikai súlyát értékeli, az ukránok magát ruszinnak valló közössége pedig a több évszázados történelmi együttélésre (Rákóczi-szabadságharc, az 1848–1849-es szabadságharc) emlékezve majdhogynem testvérként, s az ukrán nagypolitikával ellentétben akár egy majdani lehetséges szövetségesként tekintenek a kárpátaljai magyarokra. Az utóbbi évek zűrzavaros belpolitikai eseményei, a korrupcióval velejéig fertőzött kijevei kormány tehetetlen egyhelyben topogása még inkább megerősítette az ukrán lakosságot abban a meggyőződésében, hogy a közeljövőben nem várható ebben az országban sem politikai, sem gazdasági előrelépés, így e gondolat szellemében egyre több bizalommal tekintenek Lengyelországra, Szlovákiára, Magyarországra, de még Romániára is, mivel ezekben az országokban biztos megélhetést találnak. Bármi furcsán hangzik, az ukránok körében is igen megnőtt a magyar állampolgárság, de még a magyar nyelv ázsiója is. Nagyszőlős, Huszt, Beregszász, Munkács és Ungvár magyar tannyelvű iskoláiban alig győzik elhelyezni a magyar nyelv tanulása végett beíratott ukrán gyermekeket, akik szülei már egy másfajta, talán a mi számunkra is kedvezőbb jövőben gondolkodnak. A polgárháborútól szenvedő keleti régióban most jelentősebb offenzívák nélküli állóháború folyik, s az ukrán hadvezetés jobb belátásra térve már letett a kényszersorozások szándékáról. Ehelyett a háborút is jó üzletnek tekintve, zsoldoshadsereg létrehozásán fáradozva a NATO-tagság felé kacsintgat, úgyhogy fiataljaink egyelőre nyugton lehetnek.

– Jó kapcsolatban vagyok a beregszászi alkotókkal, így tudom, hogy a tehetséggonдозásban is jelentős részt vállaltál, műhelyetekből kikerült, Kárpátját képviselő negyven körüli szerzők, akik mára egy igen erős magja és további motorja is az ottani vagy onnan működő irodalmi életnek. (Lőrincz P. Gabriella, Bakos Kiss Karcsi, Csordás Laci, Lengyel Jánosra gondolok elsőként, a legfiatalabbak között pedig Marcsák Gergely, Csornyj Dávid, Kovács Eleonóra, Kopriva Nikolett nevét emelném ki.) Ahogyan említetted a Forrás Stúdiót és Kovács Vilmost fontosságát –, milyen hatások értek még az önálló hang, sajátos lírai Én kialakításában?

– A legtöbb fiatal, aki írásra szánja el magát, általában megpróbál valakit követni a tanulmányai során valamilyen szinten megismert klasszikusok közül. Én – romantikán nevelkedett lelkemmel – Arany Jánoshoz próbáltam igazodni, ám első verseimet, melyekért az általános végén, de a középiskolában is kiérdemeltem tanárain elismerését, későbbi, a Forrás Stúdióban megismert társaim csak megmosolyogták. Kinek higgyek hát? – futott át bennem a kérdés, de csakhamar rájöttem, hogy a társaim (Balla Gyula, Fodor Géza, Zselicki József) által felolvasott szabad versek az én próbálkozásaimmal ellentétben a kor emberének eredeti és képszerűen formált gondolataival próbálnak meg hatni az olvasóra. Ezt kell hát követnem nekem is, gondoltam, s miután nagyon hamar felfogtam az Ungváron hallott versek képzalkotási technikájának „működését”, rövid időn belül megírtam két szabad verset. A Forrás Stúdió következő összejövételén ezeket felolvasva későbbi pályatársaim legőszintébb csodálkozását váltottam ki. Néhai Balla Gyula barátunk rám nézett ekkor, és a következőt mondta: „Most nagyot léptél előre. Ha még egy ilyen lépést megteszel, költő lesz belőled”. Ezt követően S. Benedek András könyveket adott a kezembe, s minden újabb versemet hozzá vittem először. Ha gyengének találta, nem sokat beszélt róla, ha viszont jónak tartotta, írógépebe papírt fűzött, és néhány perc alatt lekopogta. Így történt ez ’71 tavaszán a József Attila emlékének adózó kis munkámmal is. Amikor befejezte a gépelést, egyik példányát a kezembe nyomta, a másikat azonban kirakta zsúfolt kis konyhaszekrénye vitrinüvege mögé, és szó nélkül indultunk a legközelebbi italiméréshez egy-két vodkára, kávéra. Béni mellett Kovács Vilmos volt az, aki kiváló érzékkel mutatott rá jelzőim pontatlanságaira, de említenem kell Kiss Ferenc neves irodalomtörténészt is, aki ritka találkozásaink alkalmával talán a legkülönbeket – Nagy Lászlót és Kormos Istvánt állította elem példaképül.

– *Beregszászban, nem tudom, tudsz-e róla, egyenesen „Irodalmi Atya-úrsten”-ként emlegetnek. Ami nyilvánvalóan nem csak költői, írói, műfordítói tevékenységnek köszönhető, hanem egyéb, a kánonban elfoglalt helyedre, Írószövetségi szerepvállalásodra utal és persze tehetséggondozásra fordított erőfeszítéseid miatt is!*

– Erről nem tudok, ezt még sohasem hallottam, ha azonban mégis van valaki, aki ezt állítja rólam, talán nem ismer eléggé. Főiskolai tanár koromban füleembe jutott, hogy diákjaim a vizsgáimon való elnézőbb magatartásom miatt az „áldott jó ember” állandó jelzővel emlegettek, de lapszerkesztőként ezt már nem hozhattam magammal. Itt gyakran előfordul, hogy el kell utasítanom egy-egy közlésre felajánlott munkát, de ezt minden esetben a színvonal megtartása miatt teszem. Vannak azonban makacs természetű szerzők, akik ilyenkor más fórumoknál próbálkoznak, de a színvonal más lapoknál is fontos szempont, ezért aztán általában sikertelenül. A pályakezdő fiatalok viszont, ha látom bennük a tehetséget, pártfogóra találnak bennem, s tapasztalhatják segítőkészségemet úgy a művek publikálásához való előkészítésében, mint a különböző ösztöndíjpályázataik során, ha szakmai ajánlásra van szükségük.

– *A 2002-ben (újra) alapított Együtt című folyóirat főszerkesztője vagy. Mi a felelőssége ma egy irodalmi lapnak, pláne egy kárpátaljai lapnak, az Együtt folyóiratnak?*

– Az ezredfordulóhoz érve, amikor Kárpátalján kulturális téren is felemelkedést vártunk, különböző okoknál fogva megszűntek a '90-es évektől megjelenő folyóirataink (*Hatodik Síp, Pánsíp*), így a kárpátaljai magyar irodalom ismét nyomtatott fórum nélkül maradt. A 2002-es esztendő elején Dupka Györggyel és Nagy Zoltán Mihállyal arra az elhatározásra jutottunk, hogy *Együtt* címmel új folyóiratot hozunk létre. A címadást illetően lehetett volna jobb ötletünk is, mi azonban a választással jelezni kívántuk, hogy továbbra is vállaljuk a '70-es évek elején elkezdődött, majd a szovjethatalom által félbeszakított kulturális fejlődésünk hagyományait. S hogy e szándék valós tartalmat is kapjon, alapító főszerkesztőnek S. Benedek Andrást, az egykori gépiratos szamizdat szerkesztőjét és kiadóját kértük fel, aki beköszöntőjében röviden felvázolta a szerkesztés szerinte fontosnak tartott elveit: „Ma egy alig változó, mégis új világ körülményei közt kell kultúrát építeni. És figyelni kell a környező társadalompolitikai változásokra, de az elvárásoknak nem engedhetünk. Az *Együtt* építsen minden értékes hagyományra, de ne legyen azok kiszolgáltatottja sem. Az *Együtt*

új lap. Mert nem lehet kétszer ugyanabba a folyóba lépni.” Már tizennégy éve munkálkodunk a fenti elvek szerint, s ez kellőképpen igazolja egykori lapalapító szándékunk komolyságát. Első főszerkesztőnkéntől, Nagy Zoltán Mihálytól hét év után vettem át a szerkesztés terhét, s 2012-től, mert a szerzői igények ezt diktálták, a kezdeti négy lapszámról áttértünk az évi hatra. Az *Együtt* ma azon túl, hogy a kárpátaljai magyar szépirodalom fóruma, helyet ad a képzőművészet és humán tudományosság képviselőinek is, mivel a hely- és kultúrtörténet művelése nélkül hiányos lenne a kárpátaljai magyar kultúra összképe. De mindenekelőtt mégis azt tartom a legfontosabbnak, hogy helyet és lehetőséget biztosítsunk minden egyes fiatalnak, aki tehetséggel áldottan és jó szándékkal az irodalmat kívánja művelni. E szándéknak megfelelni, a lap iránt támasztott szerzői és olvasói elvárásokhoz valamelyest igazodni nem egyszerű, de türelemmel, akár némi alkukészséggel is helytállva, tisztességgel elvégezhető feladat.

– *Mennyire látod fontosnak egy print lap működését, és mit szölsz az online lapok térhódításához?*

– Én még a régi világban, a digitális forradalom előtt nevelkedtem, s így talán nem róható fel bűnömül, hogy rokonszenvem nagy része a nyomtatott könyvek és sajtótermékek felé irányul. De nemcsak a papír tapinthatósága és a nyomdafesték illata, hanem az írott szó szentsége, azaz állandósága miatt is. Ugyanis az online közlések az én felfogásom szerint bármikor felülírhatók. Sejtésem szerint sokan gondolják ezt hozzám hasonlóan, de nem zárható ki, hogy idővel ez a hozzáállás is meg fog változni az online javára. Elismerem, hogy minden tekintetben szerencsésebbek azok a lapok, amelyek mindkét formában megjelennek, mivel mindkét olvasói igénynek és szokásnak eleget tudnak tenni. Mi egyelőre megelégszünk azval a lehetőséggel is, hogy a Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet honlapján elektronikus formában elérhető és letölthető minden egyes lapszámunk. Ennek köszönhető, hogy a honlap 270 000 látogatójának jelentős része találkozhatott már az *Együtt*tel, s ezt a világháló oly nagy áldásának tartom, amit nem tudunk kellőképpen értékelni. Megemlítem, hogy mivel nem ismerem a hosszabb távú digitális tárolás lehetőségeit, ezért talán az én hibám következménye, hogy vannak már kiábrándító tapasztalataim, tűntek már el a gépemről szövegek, s azokat csak a nyomtatott változathól tudtam pótolni.

– *Szüleid cipőgyári munkások voltak, mennyiben tudták támogatni a továbbtanulásodat vagy engedtek jó szívvel az irodalom felé?*

– Volt egy nagybátyám, a kis Elek, aki tanítói oklevelével az első értelmi-ségi lehetett volna a családban, de a Don-kanyarban korahalott lett belőle is. Mamuka, ahogyan gyermekei szólították nagyanyámat, holtáig siratta. Apámat a háború kitörése akadályozta meg, hogy vasutasnéként előrejusson a pályán, így a lágerből való hazatérése után cipőgyári munkás lett, anyám pedig tanult szakmája szerint varrónő. Én egyetlen gyermekük voltam, s apám mondogatta is eleget: Ha a fiú nem viszi többre az apjánál, vagy a fiúban, vagy az apában van a hiba. Én minden lehető megteszek azért, hogy a fiam tanulhasson, s legyen belőle valaki, énám aztán ujjal senki se mutogasson. Engem sohasem kellett a tanulásra nógatni, de egyáltalán nem öltem meg magam, mert többnyire az órákon hallott magyarázatokból félig már elsajátítottam a leckét. A humán tárgyakon kívül a biológiát kedveltem még, a matematikát, fizikát, kémiát csak olyan szinten tanulgattam, hogy a minimális előmenetelhez elég legyen. Az általános vége felé apám hazajött egyszer valamelyik környező kisvárosból, s kezembe adta a Gondolat Kiadó három részes irodalomtörténetének első kötetét, a következő magyarázattal: a munkából hazatérve több ízben is azon kapott, hogy a magyar nyelvtant, vagy az irodalmi olvasókönyvet forgattam, ezért úgy gondolja, hogy *A magyar irodalom történetének bizonyára hasznát veszem majd.* Hát így kezdődött valahogy, s én csakhamar elindultam az ungvári egyetemre, hogy csatlakozzam korábban megismert Forrás Stúdiós barátaim társaságához. Ám amikor első írásaim napvilágot láttak, majd az ungvári irodalmi viták hírfoszlányai apámhoz is eljutottak, kezdeti lelkesedése, visszafogott büszkesége félelembe csapott át. Elég nagy port vert akkoriban Danyiel és Szinyavszkij szovjet ellenzéki írók pere, s az én jó apám mindenáron azt szerette volna, ha örökre leteszem a tollat. Azt hiszem, akkor nyugodott csak meg, amikor a szovjet rendszer restaurálása már lehetetlennek látszott, s engem kezdtek utolérni az elismerések.

– *Háromgyerekes családapa vagy, mennyire tartottad, tartod fontosnak, hogy a gyermekeidet, unokáidat irodalom vegye körbe, esetleg írjanak maguk is?*

– Gyerekeim már felsőfokú végzettséggel rendelkező, felnőtt korú emberek saját családdal és gondokkal, de tanárnak, írónak egyik sem készült. Annak idején a magyar irodalom legalapvetőbb műveit elolvasták, de szorosabb vonzalom nem fejlődött bennük az irodalom iránt. Ma legfeljebb az unokáimat nevelgethetném az irodalom szeretetére, ha hagynák. A Judit lányom egyik fia vonzódik ugyan a vers- és mesemondás iránt, ritmikus

szövegeket is „kitalál”, ahogyan ő nevezi a versírás kezdetleges folyamatát, de az okostelefonok gyermekeit ma már nagyon nehéz olvasásra szoktatni. Azt kellene elérni valahogyan, hogy maguk érezzenek rá az olvasás jó ízére, de erőltetni ezt sem lehet.

– *Balla D. Károly, bár nem a Forrás Stúdióból indult, de együtt indultok a pályán, ellenben a kultúrpolitikai „lapjárás” gyakran nagy távolságokat teremt pályatársak között. Néhány évvel ezelőtt, egy tábori kocsmabeszélgetésünk alkalmával nagyon szimpatikus derűvel hívtad fel figyelmemet egy Balla D. Károly-írásra, -üzenetre, aminek a célkeresztjében te voltál. Úgy tudom, nem reagáltál erre a „gestusra”, persze nem is a személyeskedés szintjén, de érdekelne, mennyire hatja át a népi és urbánus, jobb- és baloldali, nemzeti elkötelezettség által összekovácsolódott és ettől elhatárolódott, Magyar- és Ukrajnai Írószövetséget, íróértelmiséget és a mai irodalmat a különböző táborok érzülete? Személyesen hogyan látod és éled ezt meg?*

– Bár ennek az összetett kérdésnek csak a második részére kellene válaszolnom, attól tartok, bizonyos előzmények feltárása nélkül válaszom hézagossá, talán ködös is maradna. Balla D. Károllyal a '80-as évek elejéig kerültem közelebbi kapcsolatba, amikor ő már biztosan érezte magát a pályán, én pedig – egyelőre – még mindig pályán kívül voltam. Több levelet is váltottunk akkoriban, s ezek nagy részét máig megtartottam. Ma, ha valaki rákérdezne, ezekkel tudnám igazolni, hogy mennyire más volt még a véleménye a kárpátaljai magyar irodalom szereplőiről jó harminc évvel ezelőtt. Hanem az ezredforduló táján arra az igazságra jutott, hogy csakis a szabadabb, mindenfajta közösségi kötöttségektől mentes szövegalkotás vezethet az üdvösségre, s attól kezdve temetni kezdte egészében a kárpátaljai magyar irodalmat, de leginkább azt a fajta költészetet, amely a szülőföld, az anyanyelv, a nemzetudat és az ezekhez kapcsolódó isteni gondviselés témáival foglalkozott. Első, pályatársait lejárató akciójára a magyar írók keszthelyi találkozásán került sor, ha jól emlékszem – 2000-ben. Gusztustalan! – jegyezte meg a hallgatóságból egy tekintélyes, ma már Kossuthdíjas költőnk. Nem akarsz neki válaszolni? – nézett rám kérdőn. Azt hiszem, csak inteni tudtam a nem-et, mert felfoghatatlan, példátlan volt, amit kollégánk pályatársaival szemben művelt, de ő mindezt, mint később ismételtette, csakis a kárpátaljai magyar irodalom orvoslása, jó irányba terelgetése érdekében tette. S tett még egy-két kísérletet, hogy személyesen engem is jobb belátásra bírva a liberális térfélre állítson, de – én haszontalan, hajthatatlan – e tekintetben tárgyalni sem voltam hajlandó. Néhány éve –

az ő tálalása szerint a Nyíró-ügy miatt, de szerintem anélkül is megírta volna – hosszú, részletekbe mélyedő anyagot tett közzé rólam a világhálón, melynek már címében azzal téveszti meg az olvasót, hogy engem Kossuth-díjasnak nevez. Az alcímre azonban (*Mert ez a kormány megadja neki, ahogyan illegeti magát*) már kevesebben figyeltek, ám ezt a fölöttébb „kedves” megjegyzését később talán maga is túl otrombának tartotta, ezért a jelenleg olvasható változatból már törölte. A továbbiakban aztán előadja, hogy hányszor, hogyan próbált békítgetni, míg arra a következtetésre jutott, hogy hasztalan volt minden fáradozása, mivel én verssel adóztam az általa fasisztának tartott Nyíró József emlékének, s ezzel – legalábbis az ő szemében – kiírtam magam a magyar irodalomból, s mindezek tetejében még nacionalista is vagyok. Hogy az *Úz Bence* és a *Kopjafák* jobbnál jobb novelláinak írója fasiszta, én pedig nacionalista lennék? Erre aztán nincs, és nem is lehet válasz, mert az csak hiábavaló és ostoba magyarázkodásnak tűnnek. Annyit viszont talán érdemes mégis megjegyezni, hogy sok, valóban dicsérnivaló képessége mellett BDK-nak csapnivaló a memóriája. Én mindenesetre emlékeztetném tudatosan szocialista elkötelezettségű pályakezdésére, de a Balla László '50-es évekbeli, Sztálint magasztaló ódáira is. Remélem, ennek felemlgetése – a fentiek tükrében – senki szemében sem minősül személyeskedésnek.

Ilyen tapasztalatok alapján mit feleljek magára a kérdésre, azaz a jelenlétre, amely tudomásom szerint a XIX. század utolsó negyede óta fordítja egymással szemközt, s osztja táborokra az irodalom és más művészeti ágak művelőit? Leegyszerűsítve azt mondhatom, hogy nemzeti, vallási vagy eszmei-ideológiai alapon szerveződő párhuzamos társadalmak – bár ez a meghatározás csak napjaink nyelvi megfogalmazása – már régebben is léteztek, ezek pedig szükségszerűen saját kultúrákat és identitásokat hoztak létre. Azt azonban el kell ismerni, hogy e folyamattal elkerülhetetlenül – a magyar irodalmi élet javára – emlékezetes és tanulságos viták is születtek. Emlékeznünk kell Arany János szép, igaz versbe foglalt szavaira, melyekkel fiatal, kozmopolita eszméket népszerűsítő pályatársának, Reviczky Gyulának válaszolt: „Légy, hogyha bírsz, te világgöltő, / rázd fel a rest nyugatot. / Nekem áldott az a bölcső, / mely magyarrá ringatott.” Később, a szocialista forradalmak idején kissé megújulva az internacionalizmus nevében jelentkezik az előzővel rokon eszme. A szocialista Palágyi Lajos ekkor így fakad ki: „Magyar, ki honát megveti, / s mindazt, ami nemzeti, / mindegyre csíp, mindegyre mar, / ó, az még nem nemzetközi, csak rossz

magyar.” A nemzetköziség viseletében feltűnősködő „rossz magyar” alakjában könnyen felismerjük 20. századi történelmünk tipikus szereplőit. Ők azok, akik átvészelve a társadalom különböző válságait, mint második világháború utáni történelmünk szemléletes példái is mutatják, a változások idején úgy a gazdaságban, mint a politikában s a kultúra területén is szerepet követelnek maguknak. Ekkorra a népi-urbánus viták is lecsendesedtek, de inkább azt mondanám, hogy csak hibernálódtak, mert a rendszerváltozáshoz érve, amikor a magyar társadalom ismét választút előtt állt, némi képp más formát öltve, újból felerősödtek. Ma a liberalizmussal társult globalista eszme toborzó hatásáról beszélhetünk, amely a nemzeti gondolkodással, a nemzettudatot ápoló, a közösségi problémákat felvállaló irodalommal szemben létrehozta jól megerősített, jelentős elméleti, kritikai és médiatámogatással rendelkező táborát. A szembenállás olykor valóságos küzdelemnek látszik, s a szóvivők igen gyakran alkotóik jelentős szellemi-intellektuális fölényét hirdetik. Ennél azonban sokkal fontosabb számukra az állami és a más egyéb tőkeforrásokból táplálkozó mecenatúrák fölötti rendelkezés megszerzése, ami ha nem megy egyszerűen, felerősödik újra a mocskolódás, a szembenállók lejáratása. Mindenki érzi és tudja, hogy nem kellene így lennie, de az is nyilvánvaló, hogy megnyugtató módon változtatni ezen egyhamar lehetetlen. Én úgy gondolom, hogy a mű esztétikai értéke táboroktól független, időtálló tényező, ezért minden egyéb szempontnál előbbre való. Erre kellene figyelni, s nem arra, ki honnan, kinek az udvarából való és mennyiért. Szerintem – Kárpátaljánál maradva – Balla D. Károly versei, regényei és esszéi, Berniczky Éva remek prózája éppen úgy az egyetemes magyar kultúra értéktárát színesítik, mint Füzesi Magda, Bakos Kiss Károly költészete, Nagy Zoltán Mihály kisregényei, Bartha Gusztáv novellái. S mondhatnám még tovább, azonban elég. Ali majd haragunni fog érte.

– A Szovjetunió széthullása milyen lehetőséget kínált a határon túli magyarság számára általában, számodra, számotokra szépirodalmi és kultúrpolitikai kibontakozás tekintetében?

– Még jól emlékszünk a szovjetrendszer utolsó éveire, s arra, hogy '87 táján már előrelátható volt a birodalom sorsa. Ám amikor mégis bekövetkezett a nagy összeomlás, az mégis mindenkit felkészületlenül, váratlanul ért. Még egyben volt az ország, de érdekvédelmi szervezetünket, a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetséget létrehoztuk és terveztük az autonómiát, ám azzal, hogy a megye irodalmárait és más művészeit egybefogó Jó

zsef Attila Alkotóközösséget a nagy eufóriában hagytuk felbomlani, nagyot vétettünk magunk és a kultúra ellen. A kívülállók közül sokan azt hitték, hogy az írósztalfiók mélyéről végre előkerülnek a nyilvánosság elől elzárt kéziratok, de az írók maguk sem számítottak ily hirtelen jött szabadságra, s a fiókok szégyenszemre üresnek bizonyultak. Létrejött viszont első folyóiratunk, a *Hatodik Síp*, majd az ugyancsak rövid életű *Pán-síp*, és körülöttük mégiscsak elindult valami kis szellemi pezsgés. A kárpát-aljai magyar lakosság 1944-es sorstragédiáját, melynek tényszerű feltárását egyik nagy feladatunknak tekintettük, Nagy Zoltán Mihály *A sátán fattya* c. kisregényében, az újabb kori magyar irodalom egyik remekében dolgozta fel. Az utolsó óra parancsát követve fellendültek a népköltészeti-néprajzi gyűjtések, a könyvkiadók működésének köszönhetően fontos helytörténeti munkák láttak napvilágot, s magyarságunk a kultúra minden területén kezdett magára találni. Engem – ellenzéki múltamra való hivatkozással – magával rántott a helyi nemzetiségi politika, s tíz éven át alig maradt energiám, hogy nevemet az irodalmi köztudatban fenntartsam. Más írók – Csoóri, Csurka, Csengey, Dobos, Duray, Göncz, Sütő, Markó s persze Havel – is ezt tették, amíg az úgynevezett „profi” politikusok színre nem léptek. A mór aztán már mehetett.

– *Mely verseidet tartod áttörő erejűnek az ilyen irányú politikai szorongatottságból eloldó erejűnek és költészeted szempontjából meghatározónak?*

– Nem hiszem, hogy az én feladatomban lenne verseim rangsorolása, de hamisan szólnék, ha azt állítanám, hogy műveim értékét, mások általi megítélését nem tartom számon. Bizonyára kegyelmes volt hozzám a Teremtő, mert írhattam néhány, a teljes Kárpát-medencére számított magyar nyelvetületen ismert és közkedvelt verset. 1983-ban keletkezett az *Útban Törökország felé* című versem, amelyben Mikes Kelemen bőrébe bújva teszem panaszba mindkét magyar haza elvesztését, összevetem a bujdosók sorsát a határokon túlra sodródott magyarokéval és faggatom a tenger kifürkészhetetlen távlataiba temetkező sorsot. Egy konferencia szünetében megkért egyszer valaki, hogy mondjam el ezt a verset. Sokszor mondtam már, elég jól tudom, hát elmondtam. Ekkor felemelkedett valaki kávéja élvezetéből, szót kért és elmondta, hogy évekkor előtte egy székelyföldi kirándulás éjszakába nyúló poharazgatása közben felállt az egyik helyi ember, és elszavalta ugyanezt a verset. Miután hallgatói elismerően bólogattak, valaki rákérdezett a szerzőre. A nevét nem tudom, de valami 19. századi – hangzott a bizonytalan válasz. S valami nagyon hasonló élményben lehe-

tett részem, amikor 2001 tavaszán az árvíz következményeit méregető emberek közül behívtam egy kisebb csoportot a házukba, egy forró teára. Előkerült a szeszesital, az asztalra a frissen főtt csülkös bableves, s az ismerkedő beszélgetés közben az én személyemre is vetődött némi fény. Ekkor az egyik vendég felállt, és elmondta az *Ady alkonya* című versemet. Ez a költemény, valamint a fentebb említett *Útban Törökország felé* szülőföldem középiskoláiban már régóta tananyag. Kívánhat az ember ennél többet? Igen népszerű még ezek mellett az *Illyés Gyula fejfája előtt* (1984), a *Téli táj koporsóval* (1985), az *Összefoglalás* (1990), a *Sikoly és sóhaj* (2012), a *Képeslapok Genovából* (2015), s megemlítem végül a *Változatok a halotti beszédre* (2009) című oratóriumot, amelyet Görömbei András a magyar költészet új *Halotti beszédeként* tartott számon, kritikusaik pedig egyöntetűen legkiemelkedőbb munkámként jelölik meg. A felmérhetetlen módon, globális szinten szaporodó környezeti katasztrófákról, a család és a nemzet fokozatos fogyatkozásáról, végül az alkotó ember, a személyiség elkerülhetetlen válságairól beszélek benne. A mondanivaló, az üzenet kiemelése tekintetében már a szovjet időkben sem menekültem a sorok közé, igyekeztem mindig, mindenki számára érthetően és egyértelműen beszélni.

– *Egyetemista éveid alatt népdalokat, népballadákat kezdtél kutatni, gyűjteni, mikor jöttél rá, hogy valójában a népdal, saját költészeted melegegya is egyben?*

– E téren minden a folklór tantárgyat lezáró népköltészeti gyűjtéssel kezdődött 1969 nyarán. A gyakorlatra tanárnőnk megjelölte a műfajonkénti mennyiségi normákat, majd egyszerűen, mindenféle útmutatást mellőzve eleresztett bennünket. Az első napok sikertelenségei után magam jöttem rá, hogy a rákérdezéssel sokkal jobban haladok, különösen a népballadák gyűjtésében, ehhez azonban előbb meg kellett ismerni az Észak-Keleti Felvidék népballadatípusait. A gyűjtés már ezen a nyáron szép eredményeket hozott, én pedig szó szerint beleszerettem az epikát, lírát és drámát egyaránt tömörítő műfajba. A következő nyáron már a Forrás Stúdió szervezésében, egy falujáró program keretében, kerékpárokkal, sátrakkal indultunk el az ugocsei Tiszahátra, aztán többéves kimaradást követően a '80-as évek közepén végeztem többnyire ellenőrzésszerű gyűjtéseket, amikor elhatároztam, hogy a kárpátaljai balladakincset kötetbe rendezem. Nagy és hosszadalmas munka volt ez, azonban megérte. Megérte abban a tekintetben is, hogy a népköltészet hangulatvilága, különleges nyelvi íze tudatomon kívül, akár tetten érhetően is, beleszervesült a

költészetembe. Nincs kizárva, hogy olvasóim közül sokan pont ezért a kissé szimbolizáló és archaizáló, szürrealista színekkel átítatott, enyhén elbeszélő stílusért kedvelik verseimet.

– *Ruszin népballadákat is fordítasz. Mennyire érzed beépíthetőnek egyes elemeit saját költészetedbe ennek a népi világnak?*

– Felsőfokú tanulmányaim idején kezembe került V. P. Lintur ungvári folklorista kárpátaljai ukrán (valójában ruszin) népballadákat tartalmazó gyűjteménye, s miután a magyar balladákat már egészen közelről ismerem, a nyelvi, pontosabban a tájnyelvi nehézségek ellenére ezekkel is barátkozni kezdtem. Nem sok mindent tudtam még az interetnikus kapcsolatokról, de rögtön ráéreztem, hogy csakis népeink többszázados együttélésével magyarázható a kárpátaljai ruszinság népballadáinak a magyar anyaggal való sok tartalmi és motívumbeli hasonlósága. Később, úgy az ezredforduló táján, egy kicsit jobban belemélyedtem az igen gazdag ruszin balladaanyag tartalmi elemeinek tanulmányozásába, s fokozatosan huszonhat olyan balladatípust különítettem el, amelyek a magyar népballadával nyilvánvaló párhuzamokat mutatnak. Ezek közül a legfontosabbak: a *Csudahalott*, a *Két kápolnavirág*, a *Zsivány felesége*, az *Idegenbe férjhez adott lány* (másképpen: *Kényszerített menyasszony*), *Az elcsalt menyecske*, *A három árva*, *A halott vőlegény* stb. Közben fordítani kezdtem Lintur szinte teljes anyagát, s valamivel később elvégeztem e típusok összehasonlító vizsgálatát is. Ez a tanulmány lett későbbi doktori értekezésem alapja. Hogy hatott-e rám a ruszin népköltészet? Bár ezt a kérdést még senki sem vizsgálta, azt hiszem, egy-egy markánsabb ruszin népköltészeti motívum, egy-egy hasonlat vagy metafora – csakis verseim színesebbé festése végett – átlopakodhatott a költészetembe.

– *Kényszerbesorozásod után komoly katonaevéket kellett elszenvedned. Katonaregényedben mennyire támaszkodsz személyes élményeidre, mennyire aktualizálhatók ezek mai társadalmi életünkre?*

– Az én ifjúságom idején a katonai behívó felülbíráhatatlan volt, akár az ítélet, így hát meg sem próbálkoztam kibújni alóla. Az ukrainai Berdicsev városában tankistának, pontosabban vezetőnek, gépésznek képeztek ki egy akkor még igen korszerű légvédelmi rendszer lánctalpas járművére, majd a féléves képzés után maradt másfél esztendőre az NDK-ba irányítottak. Mindenki tudja, hogy a katonai szolgálat sehol sem üdülés, de az én helyzetem, amelyet – idegen hangzású nevemet, nemzetiségemet, latin betűvel írott és kapott leveleimet alapos gyanúval méregető katonatársaim sem voltak

képesek felfogni, fölöttébb abszurd volt. Viszonylag hamar megértettem, hogy a sok esetben értelmetlenül adott parancsok lényege a katona feltétlen engedelmségre nevelése, hogy eszébe se jusson az utasítást értelmezni vagy felülbírálni. Eleinte még lázadoztam ellene, aztán felfogtam, hogy elég csak bölintani, úgy tenni, mintha minden a legnagyobb rendben lenne, s akkor egy időre nyugton hagyják az embert. Harminc évig tartó érlelődés után katonaeletem néhány érdekesebb epizódját megírtam, s 2004-ben a *Kortárs* ezeket leközölte. Barátaim – a rádiós Antall István, Szakolczay Lajos, majd Iliá Mihály is – arra ösztönöztek, hogy írjam meg egyben katonaságom történetét. A *Tábori posta* címmel végül 2011-ben megjelent regény elsősorban a seregben eltöltött két esztendő személyes eseményei alapján készült, de a laktanyai élet egyhangúságának oldására belecsempészem polgári életem utóbbi időszakának fontosabb mozzanatait is. Fiktív részletek, hosszabbra szőtt álmok is tarkítják a szöveget, s ami végképp nem maradhat ki egy fiatalember életéből, az a szerelem, amely félbeszakítottan nagyon fájdalmas, de ugyanakkor is boldogító tud lenni. Regényem elsősorban a korosztályom, esetleg a néhány évvel előttem járók számára lehet érdekes olvasmány, de a fiatalabb olvasók, különösképp a világot járók számára is lehetnek hasznosítható üzenetei. Arra gondolok, hogy az idegen, már-már ellenséges környezetben is meg kell tanulni alkalmazkodva is helytállni, hogy az elszenvedett sérelmekre ne a bosszú gondolata legyen az első, mert egy régi, de igaz szólás szerint emberek vagyunk, s tegyük hozzá – annak is kell maradnunk.

– *Készülő életrajzi regényedről mit tudhatunk meg előzetesen, mennyire használja az életed valódi tereit, hol hajlik el, elhajlik-e a valóságtól, önmagad megértetése érdekében?*

– Miután a *Tábori postá*ban ifjúságom számos részlete feltárult, s a jelenről a számos interjú mellett egy kismonográfia is beszél, úgy gondoltam egyszerű, már csak a gyermekkor emlékezetesebb részleteit kell megírnom. Egy determinista nézet szerint ugyanis a gyermek életének első három éve alatt minden olyan esemény megtörténik, amely későbbi életében meghatározó fontosságú. Akár elfogadjuk, akár nem, én úgy látom, hogy nem lesz haszontalanul elpazarolt idő, amelyet korai gyermekkorom felidézésére fordítok. Elsősorban az apai nagyszülők tiszaujlaki házáat, a családot, a szomszédokat, rokonokat, a vásártéri gyerekek alakját hívom elő az évtizedek hordaléka alól, s teszek néhány kísérletet az '50-es, '60-as évek társadalmi, gazdasági és politikai légkörének érzékeltetésére legalább

olyan szinten, amennyi mindebből egy ugocsai község lakosai számára fel-fogható. Egy olyan világot és kort idézek tehát fel, amely a ma fiataljai számára ugyan már történelem, de még viszonylag megérthető és összevethető a jelenrel. A *Vásártér* című önéletrajznak – erről még sehol nem beszéltem – már fonódik egy második szála is, mégpedig az anyám utolsó éveinek, betegségének néhány lényegesnek tekintett eseménye. Ezt a szálat, tehát az anyám történetét az olvasó számára is érzékelhető időlagútnak tekintem, s ezen át ingázom a múlt és a jelen idősíkjai között. Végül is ennyi az, amit az időből magunkénak tudhatunk, de a múlttal már nem, a jövővel pedig még nem rendelkezhetünk.

CSORDÁS LÁSZLÓ

ELRABOLT ÉVEK

(A KÉNYSZERMUNKATÁBOROK VILÁGA NŐI NÉZŐPONTBÓL, KÉT KÁRPÁT-ALJAI EMLÉKIRAT ALAPJÁN)¹

Mivel is indíthatná méltóbb módon az előadó gondolatmenetét ezen a tematikus gulág-konferencián, ha nem a közelmúltban elhunyt nagy orosz krónikás egyik megjegyzésével? „Minél több év múlik el anélkül, hogy írnanék ezekről a dolgokról, annál nehezebb lesz összegyűjteni az életben maradtak elszórt tanúságait” – írja monumentális alkotásában, *A Gulag sziget-csoportban* Alekszandr Szolzsenyicin.² Aki ismeri a könyvet, tudja, hogy a szerző nemcsak saját tapasztalatait gyűjtötte egybe ezeken a lapokon, hanem a legkülönbélebb dokumentumok, a vele együtt raboskodók, a szemtanúk elmondásai, elbeszélései, történetei alapján állította össze ezt a kivételes alkotást, amit leggyakrabban dokumentumregényként emlegetnek. Sajnálatos, hogy nálunk, Kárpátalján nem született ehhez hasonló roppant nagyságú összefoglaló kötet, szintézisteremtő műalkotás a témában. Ha valaki az elhurcolások vagy a kényszermunkatáborok tapasztalatait szeretné megérteni ebben a régióban az áldozatok nézőpontjából, több kötetet is kézbe kell vennie, hogy a szétszórt anyagban valamiképpen tájékozódni tudjon. Éppen ezért konferenciánkra tekintettel így igazítanám helyzetünkhöz Szolzsenyicin idézett gondolatát: minél több év telik el anélkül, hogy ezekről a dolgokról beszél-nénk, annál nehezebb lesz áttekinteni a kulturális emlékezetben egyre inkább elhalványuló egyéni sorsmetszeteket, traumatikus tapasztalatokat, személyes szenvedéstörténeteket. Azok a szemtanúk, akik saját bőrükön tapasztalták a kínzásokat, ártatlanokként szembesültek a vallatósobák válogatott módsze-reivel vagy a börtönök hidegségével és csöndjével, amit időnként egy-egy lábakon átszaladó patkány zaja vert fel, és ezekről beszélhetnének nekünk, már nagyon kevesen vannak, évről évre kevesebben. Mivel egyre kisebb az esélye annak, hogy a még életben maradtak tanúságait összegyűjtsük, ezért arra kell helyezni a hangsúlyt, hogy a már megírt és közzétett vallomásokat, interjúkat, memoárokat újraolvassuk, értelmezzük és beszéljünk róluk. Ez a mi felelősségünk, az utódoké, az áldozatok gyermekeié, unokáié és déduno-káié, illetve azoké, akiknek fontos, hogy minél árnyaltabb képet kapjunk

erről a vészterhes korszakról. Én ezúttal két emlékiratot olvastam újra: Mandrik Erzsébet *A pokol bugyraiban* és Mészáros Sándorné *Elrabolt éveim a GULAGON* című köteteit, amelyekben azon túl, hogy a kényszerszermunkatáborok tapasztalatait közvetítik visszatekintő perspektívából, közös az is, hogy sajátos női nézőpontból vannak megírva.³

Hogy miért nem közvetlenebb, jelen idejű tapasztalatként írták meg szenvedéstörténeteiket, más műfajban, mondjuk naplóban, arra Mandrik Erzsébet tér ki részletesebben: „A lágerben megpróbáltam feljegyzéseket készíteni. Találtam hozzá csomagolópapírt és egy tintaceruza csonkját. Írtam verseket, rögzítettem a napi eseményeket, aztán rejtegettem az írást, amíg a papír el nem rongyolódott, olvashatatlanná nem vált. Amúgy sem maradhatott volna meg semmiféle feljegyzés azokról az időkről: amint új lágerbe vittek, holmijainkat rögtön átkutatták, minden ilyesmit elszedtek tőlünk.”⁴ Így tehát az emlékiró nem hagyatkozhatott feljegyzésekre, olyan írásos nyomokra, amelyek pontosan megőrizhették, illetve később felelevenítették volna a lágerben töltött éveket, hanem mindenben saját emlékezetére kellett bíznia magát.

Miközben mind a Mandrik Erzsébet, mind a Mészáros Sándorné által írt emlékirat mutat hasonlóságokat (példának okáért a letartóztatás, a börtön, a tárgyalás, a büntetés, a kényszerszermunka vagy a hazatérés történeté alakításában), hiszen ugyanannak a rendszernek a logikája alakította ilyen né ezeket a sorsokat, addig jelentős eltérések is tetten érhetők a visszaemlékezések szerkezetében.

Mandrik Erzsébet fejezetekre osztja, és a gyermekkortól építi fel memoárját egészen a hazatérésig, illetve a család további sanyarú életének bemutatásáig. A második, a *Tragédia* című fejezetben értesülünk arról, miért és hogyan lett áldozat. Tizenötödik születésnapja előtt két nappal egy határőrtiszt tűnt fel a Mandrik-birtokon, pálinkát követelve. Az ittas tiszt kettesben maradt a fiatal lánnyal, akit letepert és megerősszakolt. A kiabálásra az udvarról a házba visszatérő apa ököllel olyan erőteljesen ütötte meg a tisztet, hogy az holtan rogyott össze. Éjfél után szánál a Tiszához vitték az élettelen testet, majd az apa nekiment „a román határnak”. Ketten maradtak mindössze otthon, Erzsébet, a megerősszakolt fiatal lány, és az öcs. A visszaemlékezés tanúsága szerint itt kezdődik Mandrik Erzsébet szenvedéseinek sorozata.

Mészáros Sándorné memoárja nem ennyire tagolt, inkább egyetlen hosszú folyamszerű elbeszélésben meséli el élettörténetének ezt a meghatározó szakaszát. Férje, a főerdőmérnök letartóztatásával indít (1945. június 2.), hogy aztán rátérhessen a saját környezetében tapasztalt furcsaságokra, amelyek a

szovjetrendszert jellemezték. „Egy alkalommal, újságolvasás közben arról értesültem, hogy a szovjet cukorgyárak 200%-kal teljesítették túl az előírt terveket, mire megjegyeztem, hogy hozhatnának belőle Ungvárra is, mert a gyermekek már nagyon kiéheztek az édességre, az üzletekben pedig nem lehetett kapni. Akkor nem is sejtettem, hogy e kijelentésem fordul meg életem további sora. Gyanútlanul azt is megjegyeztem, hogy évezredes történelmünk egész folyamán talán még nem is volt példa arra, hogy ennyi ártatlan embert bebörtönözzenek... Akkor még nem tudtam, hogy bíráló szavaim L. Marija Timofejevna [*az egyik kollégája, biológiai tanár és „frontharcos” – Cs. L.*] révén azonnal a mindenkit számon tartó KGB tudomására jutottak.”⁵⁵

Látható, hogy a két emlékirat teljesen eltérő sorshelyzetből indul ki. A tizenéves viski parasztlányt egészen másért idézik be a kihallgatásra, mint a felnőtt, öntudatos helyi értelmiségit. Történeteik azonban, ahogy a rendszer mókuskerekébe kerül a két nő, egyre több hasonlóságot mutatnak. Mindkettejükhöz az éj leple alatt jöttek el azok, akik a vallatósobóra vitték őket. Mészáros Sándornéért két KGB-s tiszt, Mandrik Erzsébetért határőrök érkeztek egy tiszt vezetésével. Jellemző az is, hogy koholt vádak alapján ítélték el őket. Mészáros Sándornéval a kihallgatás során egy jegyzőkönyvet íratnak alá, mely szerint bírálta a szovjet rendszert. Emellé még egy fiktív jegyzőkönyvet sógora lányával is aláíratnak, amely arról szólt, hogy a későbbi áldozat előszeretettel kritizálta a kolhozot, dicsérte Amerikát, rendszeresen elítélő megjegyzéseket tett a szovjet rendszerre. Hosszú huzavona után – a bírósági tárgyalás elnöke ugyanis elégtelennek tartotta a vádakot – a negyedik tárgyaláson, amely jellemzően Mészáros Sándorné és ügyvédje nélkül zajlott, az ún. „Titkos hármás” bíróság tagjai hat évi kényszermunkára, és három évi utólagos szabadságvesztésre ítélték.

Mandrik Erzsébetet és öcsét közel négy hónapig tartották a huszti fogdában. Hogy milyenek voltak a körülmények, arról ez a rövid részlet is tanúskodik: „Naponta egyszer kiengedtek vécére, ilyenkor öcsém fagyos krumplihéjat, rothadt krumplit kapdosott össze a szemétdombon. Rágcsáltuk, akár a finom almát, mert állandóan szomjasak voltunk. Időérzékemet elvesztettem, már nem tudtam, hány napja vagyok bent, milyen nap van, stb.”⁵⁶ A tárgyalás orosz nyelven folyt, és mivel Böske – a faluban mindenki csak így nevezte a fiatal lányt – nem bírta ezt a nyelvet, csak évek múltán tudta meg, hogy az USZSZK Büntetőkönyvének 54. paragrafusa szerint állam- és népellenes tevékenységért ítélték el öt évi szigorított börtönre, öt évi kényszermunkára és életfogytiglani száműzésre.

A podkamenszki lágerbe került, ahol azt látta, hogy „a rabok keze-lába feldagadt, éppúgy szédelegtek az udvaron, mint az őszi legyek. És ugyanúgy hullottak is”. Nemsokára kiütött a tífusz, és a napi 10-15 halott volt az átlag. A kór a fertőzött víztől eredt, mivel a láger helyiségéül szolgáló egykori kolostor kútjába a háború alatt „még a bebalzsamozott apácák tetemét is” beledobálták.⁷ Ehhez hasonló elhalálózást Mészáros Sándorné is megfigyelt. Az egyik lágerről írja: „Nem telt itt el úgy nap, hogy meg ne halt volna valaki, vagy végelgyengülésben ne szállították volna kórházba. Itt ugyanis újból fokozott ütemben folyt az erdőirtás, amely a nagy hófúvások és a hideg miatt nagyon megviselte a nőket.”⁸

A nők rendszerint elkülönítve, külön barakkokban laktak, a férfiakkal csak létszámenlőrzésekkor találkoztak. Böske a konyha után a hadifogolykórházba került, aminek lengyel származású főorvosa volt. A rokonszenvért cserébe azonban nagy árat kellett fizetnie – vagy ahogy az orvos fogalmazott: „valamit valamiért” –, hiszen azért, mert a főorvos segített a magyar foglyokon, Böskének kedvesnek kellett lennie hozzá. Ennek meg is lett az eredménye, nemsokára teherbe esett a lány. Ezt követően áthelyezték egy Lemberg környéki női lágerbe, ahol megszülte Sándor nevű fiát. Innen egy év után vitték tovább (a gyerekekkel együtt marhavagonba pakolva) Vorkuta megyébe, ahol a kisfiút elszakították az anyától. Mészáros Sándorné szintén megemlíti visszaemlékezésében, hogy volt olyan láger, ahová a kemény munka miatt férfirabokat is átengedtek. Ennek az lett az eredménye, hogy sok nő áldott állapotba került. „Tudok azonban nem egy esetről – írja –, ahol a világra hozott csecsemőt belefojtották a pöcegödörbe vagy a közeli csatornába.”⁹

Madrik Erzsébet végül Szibériába, egy női lágerbe került, ahol fairtást kellett végezni. Az őrök szüntelenül éreztették a rabokkal, hogy a munkán kívül semmihez sincs joguk. Négy szabadnapot kaptak évente (az állami ünnepeken és újévkor), más napokon, még vasárnap is, dolgozniuk kellett. „Szibéria igen nagy, sok benne a láger, s hogy hányat jártam meg azok közül, csak Isten a megmondhatója” – írja Mandrik Erzsébet.¹⁰ Az utolsó láger, amiben volt, Vorkutatól körülbelül ezer kilométerre helyezkedett el. Aztán következett a száműzetés, hogy a büntetést letöltve végre hazakerülhessen Kárpátjára. Mészáros Sándorné is arról számol be, hogy lágerről lágerre vetődött, mindig más munkát kellett végeznie az erdőirtástól a mélyfúrási expedíciókon át a pékműhelybeli munkákig. Ami jellemző még nála – és erről Mandrik Erzsébetnél nem igazán találunk példát –, hogy többször próbálták beszervezni besúgónak, könnyebb munkáért és több étel-

adagért cserébe. Viszont mindig ellenállt ennek a kísérletnek, még annak tudatában is, hogy (legalábbis maguk között ez a szóbeszéd járta) a rabok ötven százaléka besúgó volt.¹¹

Bár egy kisebb régióról, Kárpátaljáról hurcolták el mindkét áldozatot, valószínűleg sohasem ismerték egymást. Valami viszont összekötötte őket: a közös sorshelyzet, a szenvedéstörténetek, látgertapasztalatok egy ember-telen rendszerben. Elrabolt éveikért, szenvedéseikért semmi sem kárpótolhatta őket. Azok a tapasztalatok azonban, amiket átéltek és végül a 90-es években, már a rendszerváltás után papírra vetettek, nem szabad, hogy feledésbe merüljenek. Éppen ezért kellene újra kiadni az emlékiratokat, interjúkat, beszámolókat egyetlen sorozatban összegyűjtve, lehetőleg az interneten is elérhetővé téve, hogy a fiatalabb generációk, akik már nem egy elnyomó rendszerben születtek, tudomást szerezhessenek a 20. század egyik legnagyobb népiirtó rendszeréről, illetve a gulág világáról. Jól tudom, hogy egy szűkös időkeretek között mozgó konferencián a rövid előadás műfaja aligha lehet alkalmas arra, hogy a kellő mélységben bemutassam ezt a két emlékiratot, érzékeltessem az árnyalatokat. Nem is ez volt a célom. Inkább abban bízom, hogy a kiemelt idézetekkel sikerül ráirányítani a figyelmet ezekre a szövegekre, és a közeljövőben többféle megközelítés, elemzés láthat majd napvilágot.

JEGYZETEK:

¹ Elhangzott Makkosjánosiban, a 2016. november 18-án megrendezett *A Kárpát-medencéből elhurcolt magyar és német foglyok nyomában* elnevezésű konferencián.

² Alekszandr Szolzsenyicin, *A Gulag szigetsoport* 1., Új Idő, Budapest, 1989. (Szente Imre fordítása). Az eredetiben: «Чем больше миновало бесписьменных лет, тем труднее собрать рассеянные свидетельства уцелевших», Александр Солженицын, *Архипелаг ГУЛаг*, Полное издание в одном томе, Харьков-Белгород, 2014, 73. стр.

³ Egyik korábbi tanulmányomban már részletesen foglalkoztam Mandrik Erzsébet két emlékiratával, *A pokol bugyraiban* és *A pokol tornácain* címűekkel. Akkor nem annyira a tematikai kérdésekre, sokkal inkább a műfaji problémákra és az esztétikai-poétikai alapú, elbeszéléstechnikai vizsgálódások lehetőségére helyeztem a hangsúlyt. Vö.: Csordás László, *Emlékirás és regényszerűség, Mandrik Erzsébet szövegeinek olvasásmódja*, Irodalmi Szemle, 2016/2, 50-59.

⁴ Mandrik Erzsébet, *A pokol bugyraiban (Egy viski parasztlány a sztálini lágerekben)*, Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 1996, 50.

⁵ Mészáros Sándorné, *Elrabolt éveim a GULAGON*, Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2000, 13.

⁶ Mandrik Erzsébet, *I. m.*, 19.

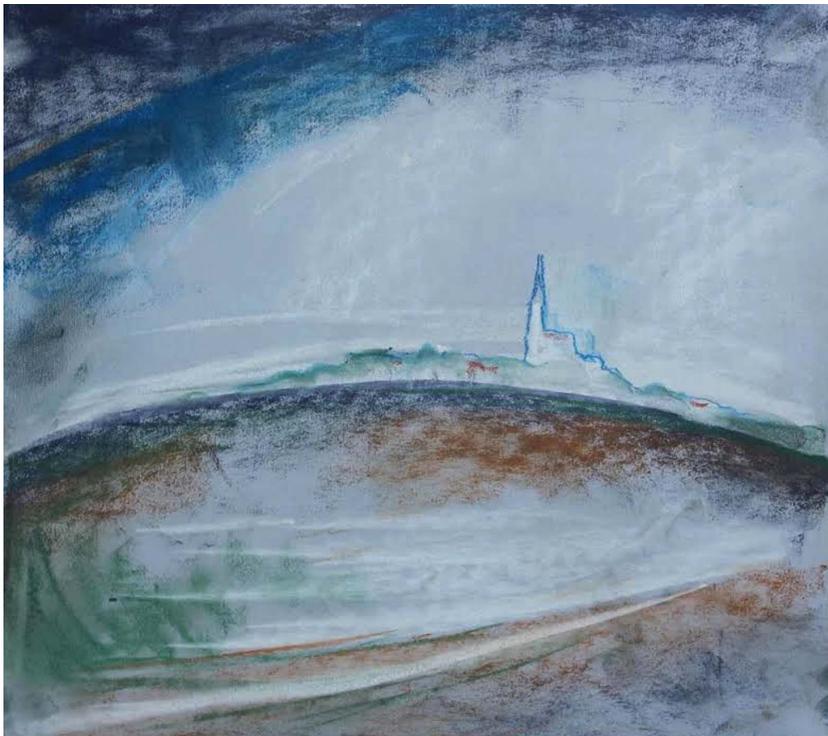
⁷ Mandrik, *I. m.*, 37.

⁸ Mészáros, *I. m.*, 37.

⁹ Mészáros, *I. m.*, 54.

¹⁰ Mandrik, *I. m.*, 44.

¹¹ Mészáros, *I. m.*, 29. Azt is meg kell jegyezni, hogy azokat a rabokat, akiket nem lehetett beszervezni, gyakran kimondatlanul is tiszteleték. Egy KGB-s tiszt mondja a következőket Mészáros Sándornénak: „Én mélyen tisztetem önt tartásáért, azért, hogy éveken keresztül megtagadta embertársai elárulását, és ezért vállalni merté a következményeket is. Nekünk szükségünk van besúgókra, de azokat mélységesen megvetjük, mert aki képes hasonló sorban lévő társait bajba juttatni, az a Szovjetuniót is könnyebben elárulja.” Mészáros, *I. m.*, 70.

MARCSÁK GERGELY

A SZTÁLINI ELHURCOLÁSOK TÉMÁJA VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ MŰVEIBEN

„...az egyéni életpályák és tapasztalatok halmazából még nem lesz történelem.”¹ – szögezi le Vári Fábián László az *Együtt* folyóiratban részletekben közölt *Vásártér* című életrajzi ihletettségu regénye bevezetőjében. Tudjuk azonban, hogy a mai történelemkutatásnak egyik forrása éppen az *oral history*, és a történelmi korok részeseinek visszaemlékezései fontos adalékul szolgálhatnak. Ékes példája ennek a sztálini elhurcolások időszakának kutatása, a túlélők visszaemlékezéseinek lejegyzése, aminek eredménye egy idén napvilágot látott *Vádolnak a kárpátaljai túlélők és a meggyalázott holtak* címet viselő könyv, valamint a gazdag lágerköltészetünket bemutató gyűjtemények. Az egyéni tapasztalatok és élmények azonban nemcsak a történetírás számára lehetnek hasznosak. Szerencsére akad, aki a családi legendárium történeteit szépirodalmi igénnyel papírra veti, bemutatva benne egy-egy elődje rendíthetetlen erkölcsi tartását, példát és lelki erőt adva ezzel az olvasók számára. Így válik lehetségessé, hogy a légert megjárt Fábián László képletesen szólva nemcsak egyszülött fia, de az irodalmat fogyasztó közönség saját démonaival küzdő tagjainak kezébe is fegyvert, aranyvesszőből font korbácsot adjon.

Előadásomban arra vállalkozom, hogy bemutassam a sztálini elhurcolások témáját Vári Fábián László műveiben, különös tekintettel azokra a versben és prózában megörökített élményeire, amik munkatáborba került édesapjához, Fábián Lászlóhoz fűződnek. A költő többször is említést tesz édesapjáról, akinek a gondolkodásában és világlátásában elfoglalt fontos helyéről tanúskodik – az esszék és interjúk ide vonatkozó részein túl – a művekben többször megjelenő apamotívum. Ennek magyarázata a pszichológusok szocializációval kapcsolatos gondolataiban keresendő, így akár azt is mondhatjuk, hogy a művekben megjelenő apamotívum Carl Gustav Jung apa-imágójának, apaarchetípusának² művészi kifejeződése.

Vári Fábián László *Permanens Trianon* című 2010-es jegyzetében így vall: „Az én apám, aki már csehszlovák állampolgárnak született, engem a magyar

irredenta eszmék költészetén nevelt. Így, másodgenerációs kisebbségiként 10-12 évesen olvastam először Ábrányi Emilt, Pósa Lajost és Reményiket.”³ Ezt a hatást a Penckófer János készítette interjúban pedig egyenesen tehetségének kibontakozásához vezető gyújtópontként értékeli. A *Jég és korbács* című vers sorai egyaránt tanúskodnak az atyai ráhatás szellemi-erkölcsi hagyatékáról, illetve arról, hogy Vári Fábián László mennyire jártas a régi népi műveltségben, és a folklór mélyértelmű motívumait milyen könnyedséggel alkalmazza versnyelvében. Itt így ír édesapjáról: „Kiválaszt és levág / öt szál aranyvesszőt, / egy fénylő vakond- / túrásnál megáll. / Korbácsot szerkeszt, / ha kardot nem adhat, / s én állok vacogva / az álmainál.”

De vajon mit jelenthet az aranyvesszőből font korbács motívuma, mit kap általa az apjától öröklött értékrendnél vacogva strázsáló fiú? Hogy ezt feloldjuk, forduljunk a népi bölcsességekhez, a népköltészethez. Számtalan népmesénk ismert, melyekben az aranyvessző csapása csodálatos varázslatokra képes: gazdagságot hoz, elérhetővé teszi az egyszerű ember számára elérhetetlen helyeket, élővé teszi a kővé változott királyfit, a népballadák árvái kezében pedig megszólaltatja a halott édesanyját. Jótékony hatása mindig a sötétség, a gonosz erői és varázslatai ellen hatnak. Az aranyvessző jelentését pedig tovább gazdagítja a következő bukovinai székely karácsonyi kántáló szöveg: „Paradicsom közepibe’ / Aranyszőnyeg leterítve; / Azon nagyon rengő bölcső, / Abba’ fekszik az Úr Jézus. / Bal kezibe’ aranyalma, / Jobb kezibe’ aranyvessző”⁴. Ezzel pedig az aranyvessző Jézus születésének elsőrendű üzenetét hordozza: az igazak reményét. Ezért említettem meg előadásom elején, hogy az irodalom közvetítésével ezt a biztatást bármelyik olvasó magáénak érezheti, főként, ha tudatában van, hogy az előbb említett sötét erőknek hány ártatlan esett áldozatául a történelemben, a remény pedig hány embernek segített túlélni az elmúlt század borzalmaival. És meg kell említenünk, hogy Vári Fábián László ismerői számára az is érdekes összefüggés lehet, hogy az általa olyannyira tisztelt költőelőd, Nagy László életrajzi ihletettséggű írásának címe éppen így szól: *Adok nektek aranyvesszőt*.

Az édesapja raboskodásáról – bár lírájában is találunk erre való utalást – prózai írásaiban és interjúbeszélgetésekben szól részletesen Vári Fábián László. A megpróbáltatások első állomása a szolyvai gyűjtőtábor volt, ahol Fábián László sorstársaival együtt 1944 őszétől raboskodott. Az itt tapasztalt körülményekről így idézi fel Vári Fábián László édesapja szavait Kozma Lászlóval készült interjújában: „...a lágerkapu bezárult mögöttünk, sokan meghaltak járványokban, sokan a rossz táplálkozás, a nem megfelelő munkakörü-

mények, a téli fagyok miatt vesztek oda, különösen azok közül, akiket rögtön tovább irányítottak Ukrajna belső területeire.”⁵ A visszaemlékezésekből tudjuk, hogy ők csak hónapokkal később indultak tovább kelet felé, mert a táborban tifuszcikória tört ki, és karantént rendeltek el. Erről a háborzongató eljárásról Vári Fábán a *Vásártér* című regényében ír nagyanyja szájába adva a következő szavakat: „De az újlakiak ottmaradtak egész télen Szolyván, mer’ a tifusz miatt el lettek különítve, oszt’ amikor úgy alakult, látogattuk űköt, vittünk nekijek egy kis ezt, egy kis azt, ugyi, amit tudtunk.”⁶

Ebben az időszakban, 1945. február 23-án, amit a szovjet hadsereg napjaként ünnepeltek, kísérelt meg szökést Fábán László a szolyvai lágerből. Ezt egy külső forrás, Nagy Jenő visszaemlékezése is megerősíti, amit Dupka György jegyzett le, és a *Megaláztatásban* című kiadványban látott napvilágot. Ebben így vall a sikertelen szökési kísérletről: „Az istállók mögött fél méter vastagságú volt a szögesdrót gomolyag, több rétegben... Ezt legjobban Vári Fábán László költő édesapja tudná elmondani. Mert ő át akart rajta menni. Ez azelőtt történt, amikor 16 embernek sikerült a lágerből kiszökni... Amikor ő próbálkozott... elkapták...”⁷ A megghiúsult szökési kísérletet a tábor őrsége szigorúan megtorolta, hosszú kihallgatás és kegyetlen verés várt a fogolyra. Vári Fábán a *Tábori posta* című regényében is leírta édesapja ezzel kapcsolatos emlékeit, és így folytatja a történetet: „A kerítés alá fegyveres őr állt, és a barakkokból kiterelték, felsorakoztatták a foglyokat. Egyenként hajtották végig a sort a két kerítés között, hogy mindenki lásson, szökésre ezentúl senki gondolni se merjen. Aztán az őrszobába vittek, ahol kegyetlenül megvertek. Amikor magamhoz tértem, tolmácsot hozattak, vallatni kezdtek. (...) Végül azt firtatták, hogy kik tudtak még a szökésemről? Ezt is teljesen értelmetlen kérdésnek tartottam, erre sem válaszoltam. Újból megvertek, majd bedobtak egy hideg, sötét szobába... Látod ezt a vörös forradást a bal szemem alatt? Kisebb korodban többször kérdezted, hogy mi ez. Most már megmondhatom, hogy egy orosz derékszű nagy rézcsatjának a nyoma... Hát ezért nem örülünk mi a hadsereg napjának, kisfiam...”⁸ Ez az interjúban, valamint a *Vásártér*-ben is visszatérő emlékként felbukkanó vörös forradás a lágerélmény egy életen át kísértő memóriájává vált az egész család számára.

A legnehezebb megpróbáltatások azonban csak ezután vártak a fogságba esett apára. A grúziai Tbiliszibe került kényszermunkára, és az ottani körülményekről a már említett Kozma-féle interjúban így emlékszik édesapja szavaira Vári Fábán László: „Iszonyú éhesek voltunk, kegynek számított, hogy koldulni járhatunk, munkánk végeztével a szemétből szedtük ki az ételhulladékot, krumplihéjat,

valahogy megmaradtunk.”⁹ Fábíán László végül két évvel később hazatérhetett. Ennek körülményeire a *Vásártér* című regényben a nagymama emlékszik vissza, aki elmondja, László fiát súlyos mandulagyulladás után engedték haza, kis híján végzetes kimenetelű betegsége miatt levegőt is alig kapott.

A költői életművet már nehezebb ilyen szempontból vizsgálni. Bár Dupka György könyvében megemlíti, hogy Vári Fábíán László egyes verseiben „megidézi hozzátartozói elvesztését, a korszak tragédiáját”¹⁰, mégis azt kell mondanunk, hogy a költő lírai nyelvének és motívumvilágának összetettsége nem engedi meg a versek egysíkú olvasatát, azokat nem tudjuk egyetlen történelmi szituációhoz kötni. Jól szemlélteti ezt a *Változatok a halotti beszédre* című vers, melyben érzékletesen beszél ugyan a kárpátaljai magyar közösség kálváriájáról, de a költői törekvés egész históriánkat és az évezredek népi műveltségét is bevonzza, dialógust folytat vele, ezáltal pedig túllép a történelmiségen.

A *Még ma éjjel* című vers két tanulsággal is szolgál az olvasó számára. Hűen tükrözi a negyvenes-ötvenes évek lágertagédiáinak mélységét, illetve bemutatja, hogy a közösséget sújtó malenkij robot feldolgozatlan traumája milyen intenzíven hat annak minden tagjára, beleértve a fiatalabb generációkat, még ha azok családjai emberveszteség nélkül is vészelték át a sztálini represszió korát. A szüleiket kereső és a halálukat elfogadni képtelen nyughatatlan lírai én saját fájdalmaival erre a nemzedékek gondolkodását determináló tragédia-sorozatra csatlakozik, így a szerző a következő megrendítő sorokban apja és anyja sírját az egykori lágerek virtuális terében próbálja felkutatni:

*„Tíz éve nem lelem apámat,
s anyám is bolyong öt kis éve.
Lidércfelleg nyomja a mellem,
cserepesedik holdam fénye.
Nem tudhatom, hová lehettek.
Talán magamon kívül voltam,
mikor a kocsi megjött értük.
Szólj, aki láttad őket holtan.*

*Nagydonbásztól Krasznojárszkiig
felszántok minden gulág-telket,
felforgatom az éjszakákat:
Laci és Márta, hol lehettek?”*

Nem vitás, hogy Vári Fábián László a kárpátaljai magyarság legjelentősebb élő költője, aki a közössége iránt érzett felelősségtudattól vezérelve a magas művészet szintjén képes tolmácsolni szülőföldje kultúráját, történelmének alakulását a legszélesebb körben vett magyar olvasóközönség felé. Ábrázoló művészete bárki számára átélhetővé teszi a hetvenkét évvel ezelőtt történt elhurcolások tragédiáját, a borzalmakat átélte, de hitében és erkölcsi tartásában törhetetlen hősök példája pedig vigaszt és megerősítést jelent a ma embere számára is. Milyen értékeket kapunk a művek olvasásakor? Bízgatást, megtartó hitet és reményt. Egyszóval – „aranyvesszőt”.

JEGYZETEK:

¹ Vári Fábián László. *Vásártér*. In. Együtt – 2015/4. – 21. o.

² C. G. Jung. *Gondolatok az apáról, az anyáról és a gyermekről*. – Budapest: Kossuth Könyvkiadó, 1995.

³ Vári Fábián László. *Permanens Trianon*. In. Együtt – 2010/2. – 5. o.

⁴ Forrás: <http://www.vilagnakviraga.hu/kotetek/karacsony/karacsony.pdf>

⁵ Forrás: <http://www.szepi.hu/irodalom/vallas/kozma/tanusagtevek/index.html>

⁶ Vári Fábián László. *Vásártér*. In. Együtt – 2016/4. – 32. o.

⁷ Nagy Jenő. *Megaláztatásban (A kárpátaljai magyar férfiak deportálása 1944 őszén)*. – Ungvár–Budapest: Intermix Kiadó, 1992.

⁸ Vári Fábián László. *Tábori posta*. – Budapest: Kortárs Könyvkiadó, 2011. – 186–187.

o.

⁹ Forrás: <http://www.szepi.hu/irodalom/vallas/kozma/tanusagtevek/index.html>

¹⁰ Dupka György. *A szovjet hatóság megtorló tevékenysége Kárpátalján (1944–1991)*. – Ungvár–Budapest: Intermix Kiadó, 2014.

A VISK-VÁRHEGYI FÜRDŐ VENDÉGEINEK TÁRSADALMI STRUKTÚRÁJA ÉS LÁTOGATOTT- SÁGÁNAK FŐBB MUTATÓI A XIX–XX. SZÁZAD FORDULÓJÁN

A Visk-Várhegyi fürdő a történelmi Magyarország Máramaros vármegyéjének egyik legrégebbi múltra visszatekintő fürdőintézete volt, amely nemcsak megyei és regionális szinten, hanem országos viszonylatban is az ismertebb és látogatottabb magyar fürdők körébe tartozott. Az intézmény 1818 és 1919 közötti fennállása alatt olyan neves közéleti személyiségek, egyházi és politikai méltóságok is ellátogattak a fürdőbe, mint Kölcsey Ferenc költő, Prielle Kornélia színésznő, Révész Bálint debreceni református püspök, vagy a tragikus sorsú Rudolf trónörökös.

Fontos azonban megjegyezni, hogy a gyógyfürdőről népszerűsége, s közel évszázados múltja ellenére még ma is keveset tudunk. Ezért kutatásom célja, hogy a rendelkezésemre álló főként sajtótörténeti – részben egyháztörténeti – források és szakirodalom tükrében rekonstruáljam és bemutassam az egykor méltán híres Visk-Várhegyi fürdő átfogó történetét. Jelen tanulmány az intézmény vendégeinek társadalmi összetételével, illetve látogatottságának főbb mutatóival kapcsolatos kutatási eredményeket összegzi.

A gyógyfürdő Visktól délkeletre, az 587 méter magas Várhegyen¹ feküdt, amely nevét egy, a XIII. században épült erősségről kapta. A hegyen több ásványvízforrás is felszínre tört, amelyek első írásos említése Bél Mátyás 1753-as „*Compendium geographicum Hungariae*”² című munkájából származik. A várhegyi források XIX. századi népszerűsítésében fontos szerepet játszott dr. Tognio Lajos, aki „*Néhány szó Magyarhon ásványvizeiről*” című munkájában és az „*Orvosi Tárbán*” ismertette Máramaros gyógyvizeit. A fürdő forrásairól a következőket írta: „*Visk égvényes, vasas, savanyúvíze kiállja a versenyt a*

*Pyravarthy, Schwalbachi, Franzensbadi, Cheltenhami, gyógyvizekkel*³. A várhegyi források neves német, cseh és brit gyógyvizekkel történő összehasonlításából arra következtethetünk, hogy az ásványvizek rangos minősítése fontos szerepet játszott a gyógyfürdő létrehozásában és fokozatos fejlesztésében.

A fürdő története 1818-ban vette kezdetét⁴ magánföldesúri tulajdonban lévő intézményként (részben pedig helyi közfürdőként) egészen 1848-ig működött, majd miután a forradalom következtében a máramarosi koronavárosok elvesztették privilégiumaikat a kincstár tulajdonába került⁵. Az 1850-es évek elején a gyógyfürdő néhány kisebb szobával és konyhával ellátott családi házból állt⁶, amelyek még a forradalom előtti időszakban épültek⁷.

Az 1870-es évek jelentős változásokat eredményeztek a fürdő fejlesztésében. A kincstár 1871-től 1875-ig jelentős anyagi forrásokat fordított a gyógyfürdő korszerűsítésére, ennek eredményeként jött létre 1875-re a Visk-Várhegyi Fürdőintézet⁸. Ezeket az eredményeket a Vasárnapi Újság egyik 1876-ban megjelent tudósítása így szemlélteti: „*A kincstárnak, mint tulajdonosnak ez a kedvelt fürdője, melyre sokat költ. Aki a visk-várhegyi fürdőt régebben látta s most látja, alig fogja megismerni. Az ócska fürdőépület helyett díszes kastélyt építettek, melynek fölszerelése 40 ezer forintnál többbe került. Az új épületek is mind svájci stílusban vannak készítve, mely világfürdői szint kölcsönöz a regényes fekvésű fürdőnek*”⁹.

A fejlett intézményrendszer ellenére a gyógyfürdő virágkora nem tartott sokáig, a hanyatlás jelei már az 1880-as években megmutatkoztak, ennek eredményeképp a Visk-Várhegyi Fürdőintézet a XX. század elejére elvesztette prosperitását. Az intézmény megszűnésében jelentős szerepet játszott az 1919-es román betörés, amely során a román haderő kifosztotta és használhatatlanná tette a fürdőt¹⁰.

A XIX. század első felében a várhegyi fürdő vendégeinek társadalmi összetételét a homogenitás jellemezte. Az intézményt főként a máramarosi és a szomszédos vármegyéek földbirtokos rétege látogatta. A gróf Teleki család már a fürdő 1818-as létrehozása előtti évtizedekben családi házat építtetett a várhegyi források köré, ahol gyakran tartott találkozót a társadalmi hierarchia élén álló máramarosi, ugcocsi, beregi, szatmári és szabolcsi nemesség¹¹. A földbirtokos réteg mellett az értelmiség is gyakori vendége volt a gyógyfürdőnek.

Az intézmény első – név szerint ismert – neves vendége Kölcsey Ferenc volt, aki egyes vélekedések szerint az 1830-as években több alkalommal is megfordult a Várhegyen¹², míg más feltevések szerint Kölcsey már korábban

is járhatott a gyógyfürdőben és 1828–1838 között, többször is vendégeskedett Visken fürdőzés céljából¹³. Viszont a legvalószínűbb, hogy nemzeti imánk szerzője 1831-ben látogatott el a fürdőbe, mivel viski utazása során kereste fel a huszti vár romjait, s ekkor született *Huszt* című költeménye¹⁴.

Kölcsey Ferenc mellett több kortárs költő és író is vendégeskedett az intézményben. 1845-ben P. Szathmáry Károly költő, író, a *Vasárnapi Újság* munkatársa máramarosi utazásai során látogatott el a várhegyi fürdőbe¹⁵. 1850-ben pedig Pap Endre költő, aki egy rövid verset is feljegyzett az utókor számára a gyógyfürdő egyik pavilonjára, amely Szöllősy Sándor jóvoltából a Fővárosi Lapok egyik 1870-ben kiadott számában is megjelent¹⁶.

Az intézmény vendégeinek társadalmi összetétele a forradalom előtti időszakhoz viszonyítva a XIX. század második felében nem sokat változott, mivel a várhegyi fürdőt továbbra is főként a földbirtokos réteg és a középosztály látogatta, köztük ügyvédek, tanárok, hivatalnokok, kereskedők és azok családtagjai¹⁷. Mégis megfigyelhető a forradalom előtti és utáni időszakot jellemző kontraszt, amelyet megfelelően szemléltet Szabó Sándor 1882-ben a *Fővárosi Lapok*ban közölt tudósítása: „*Ma már változatosabb a fürdői vendégek névsora, bár a régi arany napok vidám kedélyessége, midőn az öreg Lukács kitűnő hegedűje mellett százasokat suhogtatott a gondatlan földesúr, a növekvő élénkség mellett sem jön vissza soha*”¹⁸. A tudósítás tartalmából arra következtethetünk, hogy a földbirtokos réteg részaránya az 1848 előtti időszakhoz képest csökkent, azonban továbbra sem szűnt meg. Az Úrmezőn birtokos csebi Pogány familia a XIX. század második felében gyakran képviseltette magát a fürdő vendégeinek körében: 1883-ban Pogány Ödönné, Pogány Ilona, Pogány Juliska és Pogány Mariska is a várhegyi fürdőben vendégeskedett¹⁹.

A földbirtokos réteggel ellentétben az értelmiségiek továbbra is központi helyet foglaltak el az intézménybe látogató vendégek sorában. Az 1870-es évek elején Hunfalvy János földrajztudós a Magyar Földrajzi Társaság elnöke is felkereste a várhegyi fürdőt²⁰, őt követte 1876-ban a neves magyar színésznő, Prielle Kornélia²¹. 1882-ben pedig Vulcanu József író, a máramarosi román színház megalapítója is ellátogatott a gyógyfürdőbe²².

Fontos azonban megjegyezni, hogy a fürdő vendégeinek társadalmi összetétele nem tekinthető teljesen homogénnek, megfigyelhető egy újabb társadalmi réteg térnyerése, az arisztokráciáé.

A XIX. század második felében az országos és vármegyei szintű politikai, katonai és egyházi méltóságok is nagyobb számban képviseltették ma-

gukat a fürdővendégek sorában: Várady Gábor Máramaros vármegye országgyűlési képviselője előbb 1868-ban²³, majd Illyés Bálint református lelkész, író, Szatmár vármegye országgyűlési képviselőjének társaságában 1876-ban is felkereste a várhegyi fürdőt²⁴. 1883-ban pedig Móric Károly országgyűlési képviselővel együtt látogatott el a fürdőintézetbe²⁵. A vendégek között olyan neves egyházi méltóságok is megfordultak, mint Révész Bálint debreceni református püspök, aki 1874. évi viski látogatása alatt szintén felkereste a várhegyi fürdőt, amit a református egyház jegyzőkönyvei is megörökítettek: „Az egyháztanács a püspök ellátására 20 forintot különített el, melyből 2 forint 50 kr-át Márkus Sámuelnek jutatott, aki 4 lóval fuvarozta le a nagytiszteletű püspök urat a várhegyről”²⁶.

A fürdő legrangosabb vendége az Osztrák-Magyar Monarchia trónjának várományosa Rudolf Ferenc Károly József főherceg volt. A trónörökös – Lipót Miksa József bajor királyi herceg társaságában – 1880 őszén több napot is eltöltött a máramarosi gyertyánligeti fürdőben²⁷, feltehetően ekkor kereste fel a Visk-Várhegyi Fürdőt is, amelynek szolgáltatásait a *Budapesti Hírlap* 1887-ben megjelent tudósítása szerint elismerő szavakkal illetett: „A konyha jó magyar konyha, miről a trónörökös is nagy dicsérettel szólott”²⁸. 1888-ban pedig Jőrös József hadnagy a honvédelmi minisztérium munkatársa és Fodó Károly főhadnagy is ellátogatott a várhegyi fürdőbe²⁹.

A XIX. század végére a nemesség már csak kis részarányban vagy egyáltalán nem képviseltette magát a fürdő közönségének körében, ezt bizonyítja a *Pesti Hírlap* 1890-ben megjelent számának tudósítása: „Ami főképp kellemes e helyüött, az a minden feszességtől való mentesség. Igaz, nem számlálhatunk elő az „itt időzőnek” elején arisztokratákat, még a gentry is kis számmal van képviselve”³⁰.

A XIX. század egészét tekintve az intézmény társadalmi viszonyait legfőképp a megosztottság és az elkülönülés jellemezte, amelyről Berecz Károly a *Fővárosi Lapok* munkatársa saját fürdőélményeit összefoglalva így írt 1872-ben: „Az a feszelés, az a cliquézés páratlan; szomorú tapasztalataim nyomán bátran kimondhatom, hogy nekünk még fürdőképes közönségünk nem igen van. Arra, hogy a fürdői társaság kebelébe fogadjon, nem elég műveltség, illendő magaviseleted, ha egyéb kvalifikációval, melyet a társaság megkíván, nem bírsz, még amaz élvezetekből is kizárnak, melyre, mint fürdővendég különben jogosítva vagy”³¹.

A korabeli hierarchikus magyar társadalomszerkezet jellemzői a fürdőben is érvényesültek. A fürdővendégek elkülönülésének alapját főként szár-

mazásuk és társadalmi szerepük határozta meg, így alakult ki a Czébely Lajos által is említett hármas tagolású kasztrendszer: *a kékvérűek (nemesek), a honoráciorok és a zsidószállodában megszálló lenézett vendégek csoportja*³².

A fürdővendégek társadalmi összetételének ismertetését követően szeretném röviden vázolni az intézmény vendégszámának változásait és a látogatók lakóhely szerinti megoszlását.

A gyógyfürdő vendégszámának mutatóit tekintve 1859-től 1905-ig terjedően állnak rendelkezésünkre részleges adatok, amelyek változásait a következő táblázat szemlélteti:

A fürdőidény éve	A fürdő vendégeinek száma
1859	38 család
1864	243 fő
1865	314 fő
1868	809 fő
1882	200 < fő
1887	300 < fő
1888	400 < fő
1895	259 fő
1900	222 fő
1905	503 fő

1. sz. táblázat. A Visk-Várhegyi fürdő vendégszámának alakulása 1859–1905 között

A táblázatban szereplő adatok alapján arra következtethetünk, hogy a fürdő vendégszáma 1868-ig fokozatosan nőtt. Külön említést érdemel az 1868-as év, mivel az adott fürdőidényben a várhegyi gyógyfürdő a második leglátogatottabb magyarországi fürdőintézet volt az 1764 fős éves látogatottsággal rendelkező Balatonfüred után³³. Tekintve, hogy az intézmény egy vendéglistája sem maradt fenn, az egyes fürdőidények vendégszámát illetően csupán megközelítő adatokkal rendelkezünk így az 1882-es, 1887-es és 1888-as fürdőidényekben is. Viszont a részleges adatokból is kitűnik, hogy az 1868-as fürdőidényhez viszonyítva az 1882-es idényre jelentős mértékben csökkent a fürdőbe látogató vendége száma. Az 1887-es és 1888-as fürdőidényekben ismét egy lassú növekedés figyelhető meg, amelyet az 1895-ös és 1900-as fürdőidények vendégszáma alapján újabb csökkenő tendencia követett. Újabb fellendülést csak az 1905-ös fürdőidény eredményezett, amely, annak ellenére, hogy nem múlta felül a gyógyfürdő eseté-

ben rekordnak tekinthető 1868-as vendégszámot, az ismert adatok alapján mégis a 2. leglátogatottabb fürdőidény volt az intézmény történetében.

A következő táblázat Máramaros megye fürdőinek (Bréb, Borkút, Kaboljapoljána (Gyertyánliget), Kelecsény és Visk-Várhegy) vendégszám mutatóit és annak összehasonlítását tartalmazza:

Fürdő neve	Fürdőévad			
	1864 ³⁴	1865 ³⁵	1895 ³⁶	1905 ³⁷
Bréb	159 fő	260 fő	460 fő	–
Borkút	28 fő	25 fő	27 fő	–
Kaboljapoljána	48 fő	52 fő	832 fő	441 fő
Kelecsény	–	–	–	745 fő
Visk-Várhegy	243 fő	314 fő	259 fő	503 fő

2. sz. táblázat. Máramaros nevezetesebb fürdőinek vendégszám mutatói 1864 és 1905 között

A táblázatban közölt részleges adatokból arra következtethetünk, hogy a várhegyi fürdő a máramarosi fürdők között az 1860-as években rendelkezett a legnagyobb vendégszámmal s az 1864-es és 1865-ös fürdőidényekben is a leglátogatottabb vármegyei fürdőintézet volt. Ezzel szemben a XIX. és XX. század fordulóján elvesztette vezető szerepét. Az 1895-ben feltüntetett 4 fürdőintézet vendégszám mutatói alapján a 3. helyen állt, míg 1905-ben annak ellenére, hogy a legnagyobb vendégszámmal rendelkezett a korábbi fürdőidényeihez viszonyítva, mégis a 2. helyet foglalta el a máramarosi gyógyfürdők között.

A fürdő vendégeinek lakóhely szerinti megoszlását a 3. sz. táblázat szemlélteti három fürdőidény, nevezetesen az 1883-as³⁸, 1887-es³⁹ és 1888-as⁴⁰ idények részleges vendéglistái alapján.

A táblázatban közölt adatokból kiderül, hogy 1883-ban a fürdő vendégeinek többsége (65,2 %-a) Máramaros megyéből érkezett, a második helyen Szatmár megye állt 21,7 %-al, míg Ugocsa, Szolnok-Doboka és Alsó-Fehér megye egyenként 4,3%-át adták a vendégeknek. 1887-ben az első helyen Szatmár megye (30 %) és Hajdú megye (30 %) állt, míg Bács-Bodrog, Szabolcs, Bereg és Máramaros megyék egyenként 10 %-át adták a fürdőbe látogató vendégeknek. 1888-ban a fürdő vendégeinek többsége (54,08 %-a) Jász-

1883	1887	1888
Szatmár 5	Debrecen 3	Szolnok 12
Huszt 4	Szatmár 2	Budapest 3
Úrmező 4	Nagy-Bánya 1	Debrecen 3
Máramarossziget 3	Szabadka 1	Sárköz-Újlak 1
Tisza-Újhely 1	Szabolcs 1	Versec 1
Bustyaháza 1	Técső 1	Jászberény 1
Deés 1	Rákos 1	Ungvár 1
Zalatna 1	-	Vác 1
Sugatag 1	-	Nábrád 1
Visó 1	-	-
Técső 1	-	-

3. sz. táblázat. A Várhegyi fürdő vendégeinek lakóhely szerinti megoszlása

Nagykun megyéből érkezett, második helyen Pest megye állt 16,64 %-al, harmadik helyen Hajdú megye 12,48 %-al, negyedik helyen Szatmár megye 8,32 %-al, míg Ung és Temes megye egyenként 4,16 %-át tette ki a gyógyfürdőbe látogató – feljegyzett – vendégek összlétszámának. A látogatók lakóhely szerinti megoszlásának százalékos kimutatásai alapján arra következtethetünk, hogy bár a fürdőt a történelmi Magyarország különböző régióiból látogatták, mégis főképp megyei – Máramaros – és regionális – Északkelet Magyarország – látogatottsággal rendelkezett, ezért a várhegyi gyógyfürdőre a máramarosi fürdők többségéhez hasonlóan regionális intézményként tekinthetünk. Ezt bizonyítják a *Vasárnapi Újság* és a *Fővárosi Lapok* XIX. század második felében megjelent tudósításai is. A *Vasárnapi Újság* egyik 1876-os rovatában a következőket olvashatjuk: „A várhegyi fürdőt minden évben nagy számmal látogatják, főként Szatmár és Ugocsa megyékből”⁴¹, míg a *Fővárosi Lapok* 1889-ben megjelent egyik számában a következőkről tudósít: „A fürdőt a szomszéd megyék úri közönsége látogatja főként”⁴².

A várhegyi gyógyfürdő vendégszámának csökkenésében és regionális jellegének kialakulásában fontos szerepe volt a fürdőintézet elhelyezkedésének, továbbá az intézményt jellemző közlekedési infrastruktúra hiányosságainak, amely nagymértékben hozzájárult hanyatlásához. A fürdőintézet a bustyaházi vonatállomástól 6 km-re dél-nyugatra feküdt⁴³, míg a técsői vonatállomástól két és félórányi távolságra helyezkedett el lovas kocsival⁴⁴. Mivel Visk nem rendelkezett saját vasútállomással, a fürdőbe látogató vendégek kénytelenek voltak előbb Bustyaházára vagy Técsőre utazni, ahol lovas kocsikat bérelve

folytathatták útjukat. A várhegyi fürdő Técső irányából történő megközelítése „jó karban tartott utakon át történt,”⁴⁵ viszont a Bustyaháza irányából történő közlekedést nagyban megnehezítette – a Visket északról határoló – Tiszán történő átkelés, amely híd hiányában a XX. század elejéig kompon történt⁴⁶, ami a folyó vízszintjének gyakori változása következtében, nem csak kényelmetlen, hanem veszélyes is volt. A fürdőintézetrel közvetlen összeköttetést biztosító híd megépítésének terve már a XIX. század 70-es és 80-as éveiben is napirendi pontként szerepelt a magyar állami kincstár bustyaházi hivatalánál⁴⁷, ennek ellenére az 1901-ben megkezdett építkezések nyomán csak 1903-ra készült el⁴⁸, viszont az eredeti tervekkel ellentétben a fürdőtől észak-nyugatra Visk északi határában húzódott.

A közlekedési infrastruktúra fejletlensége következtében a XIX. és XX. század fordulóján a fürdőintézet éves vendégszáma jelentős mértékben megcsappant, mely a fürdőtulajdonos kincstár jövedelmének csökkenéséhez s ez által az intézmény hanyatlásához vezetett, amely az 1919-es román betörés következtében a gyógyfürdő megszűnésével vált teljessé.

MELLÉKLET:

1. sz. melléklet. A Várhegyi fürdő név szerint ismert vendégei 1831-1911 között

Férfiak.

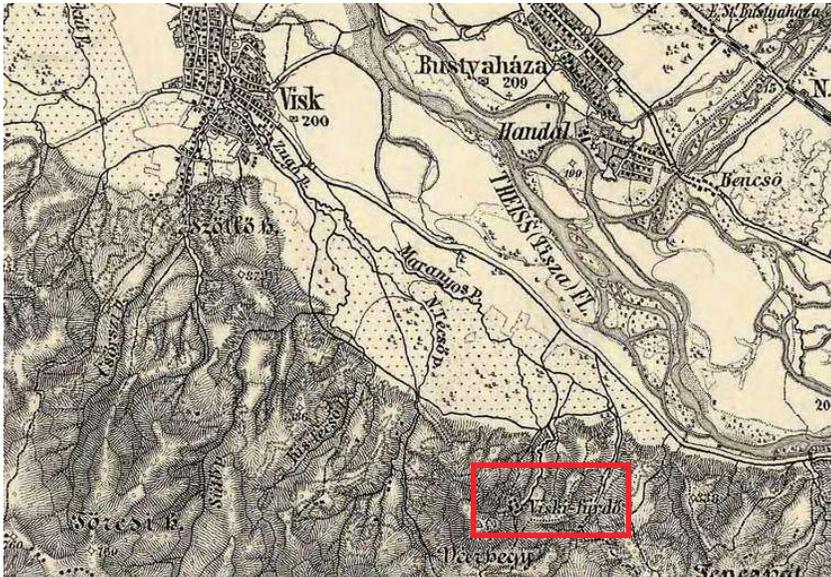
A vendég neve és a látogatás éve: Kölcsey Ferenc (1831), Szathmáry Károly (1845), Pap Endre (1850), Várady Gábor (1868), Berecz Károly (1872), Hunfalvy János (1874), Dr. Bernáth József (1874), Révész Bálint (1874), Verhovai Sámuel (1876), Kerekes Sámuel (1876), Várady Gábor (1876), Illyés Bálint (1876), Bódogh Albert (1876), Vulcanu József (1882), Várady Gábor (1883), Móric Károly (1883), Jörös József (1888), Cserny István (1888), Fodó Károly (1888), Suhajda József (1888), Dávid Mihály (1888), Bottka Géza (1888), Biki Károly (1892), Kutka Kálmán (1896), Szilágyi István (1896), Szabó Sándor (1896), Bokányi Dániel (1896), Mudrony István (1899), Blaskovich János (1911), Blaskovich György (1911).

Összesen: 30 fő

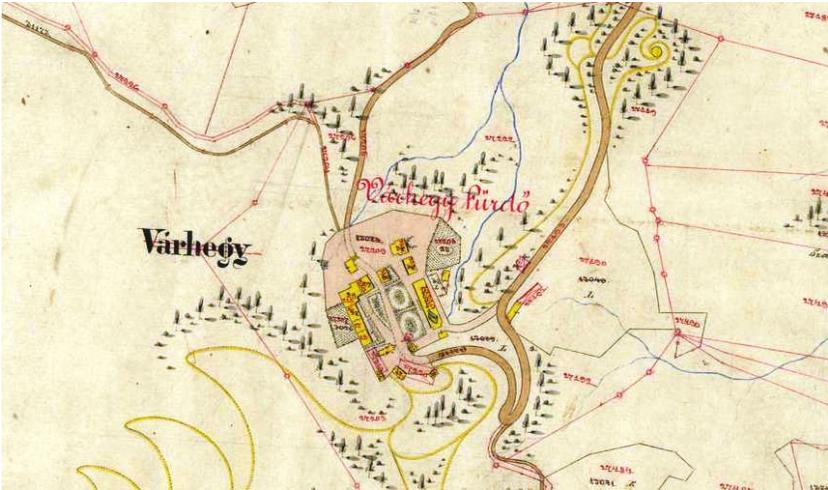
Nők.

A vendég neve és a látogatás éve: Komoróczy Ferencné (1865), Balogh Zsuzsanna (1866), Reisenberger Mari (1870), Prielle Kornélia (1876), Sztupa Eugenia (1876), Szerdahelyi Antónia (1876), Véges Irén (1876), Prugperger Mariska (1876), Mán Izabella (1876), Marcellly Klára (1876),

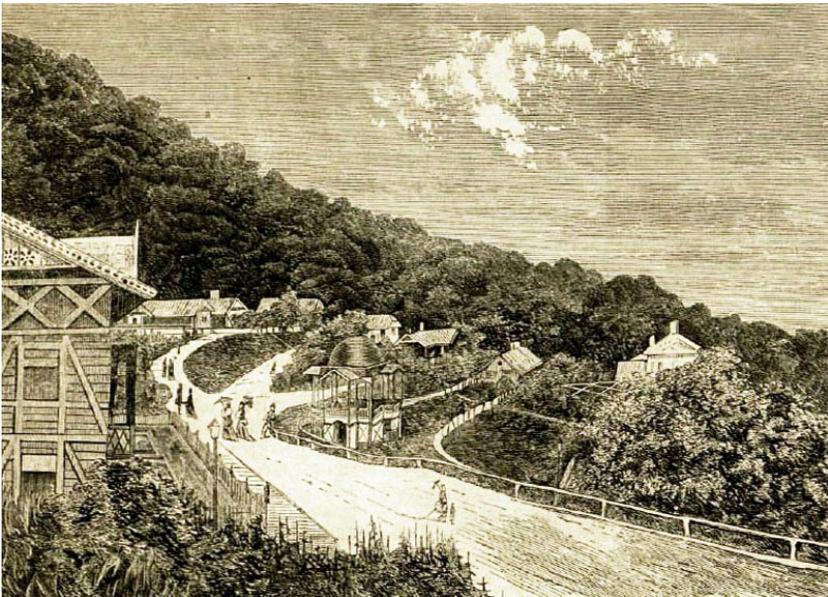
Csiky Geróné (1883), Gáspár Sándorné (1883), Hosszu Lászlóné (1883), Ilyasevics Elekné (1883), özv. Esze Ferencné (1883), Loós Józsefné (1883), Munkácsy Mihályné (1883), Nagy Endréné (1883), Horváthné Erzsébet (1883), Papp Jánosné (1883), Pogány Ödönné (1883), Dr. Ridlerné(1883), Török Elemérné (1883), Veisz Gyuláné (1883), Egressy Irma (1883), Esztegar Ilona (1883), Ilyasevits Emma (1883), Horváth Emma (1883), Köröskényi Etelka (1883), Pellady Berta (1883), Pogány Ilona (1883), Pogány Juliska (1883), Pogány Mariska (1883), Zoltán Lászlóné (1887), Zoltán Jolánka (1887), Gersterné (1887), Erdő Imréné (1887), Kocsár dr-né (1887), Kardos Gy.-né (1887), Kaprosné (1887), Szenes Edéné (1888), Ábrahám Mihályné (1888), Takács Endréné (1888), Hlavathy Ilona (1888), Elefánty Sándorné (1888), Simon Mariska (1888), Vadasy Sándorné (1888), Batizi Gusztávné (1888), Lőrinczy Jenőné (1888), Fülöp Csilla (1888), Dr. Bukovszky Edéné (1888), Miklós Béláné (1888), Krausz Lajosné (1888), Erdő Imréné (1888), Háger Ferencné (1888), Molnár Kálmánné (1888), Komáromi Istvánné (1888), Felföldi Mariska (1888), Prohászka Lajosné (1892), Biki Kornélia (1892). **Összesen:** 60 fő

2. sz. melléklet. A Visk-Várhegyi fürdő a harmadik katonai felmérés (1869-1887) térképein⁴⁹

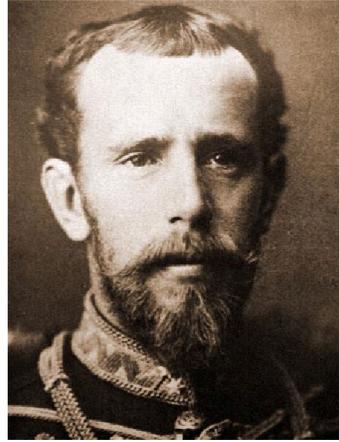
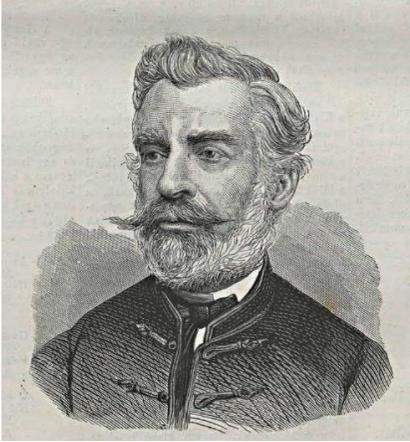

3. sz. melléklet. A Visk-Várhegyi fürdő egy XIX. századi kataszteri térképen⁵⁰

4. sz. melléklet. A Visk-Várhegyi fürdő a XIX. század második felében⁵¹

5. sz. melléklet. A Várhegyi fürdő legrangosabb vendégei (balról jobbra) Révész Bálint debreceni református püspök⁵² és Rudolf Ferenc osztrák főherceg⁵³

FELHASZNÁLT FORRÁS ÉS IRODALOMJEGYZÉK:

1. *A Viski Református Egyház Jegyzőkönyvei 1884-1896*, Kelt 1874. augusztus 2.
2. *A Magyar Királyi Kormány működéséről és az ország közállapotairól szóló jelentés és statisztikai évkönyv*. VIII. kötet, 1906. [Elektronikus forrás] // Online elérhetőség: <https://books.google.com.ua>
3. *Budapesti Hírlap* – 3. évfolyam, 214. szám [Elektronikus forrás] // Online elérhetőség: adtplus.arcanum.hu
4. *Budapesti Hírlap* – 4. évfolyam, 13. szám [Elektronikus forrás] // Online elérhetőség: adtplus.arcanum.hu
5. *Budapesti Hírlap* – 7. évfolyam, 199. szám [Elektronikus forrás] // Online elérhetőség: adtplus.arcanum.hu
6. *Budapesti Hírlap* – 9. évfolyam, 140. szám [Elektronikus forrás] // Online elérhetőség: adtplus.arcanum.hu
7. *Földrajzi Közlemények*. Kiadta a Magyar Földrajzi Társulat, Budapest, 1873. [Elektronikus forrás] // Online elérhetőség: <https://books.google.com.ua>
8. *Fővárosi Lapok* – 7. évfolyam, 248. szám [Elektronikus forrás] // Online elérhetőség: adtplus.arcanum.hu
9. *Fővárosi Lapok* – 9. évfolyam, 142. szám [Elektronikus forrás] // Online elérhetőség: adtplus.arcanum.hu
10. *Fővárosi Lapok* – 9. évfolyam, 163. szám [Elektronikus forrás] // Online elérhetőség: adtplus.arcanum.hu
11. *Fővárosi Lapok* – 9. évfolyam, 164. szám [Elektronikus forrás] // Online elérhetőség: adtplus.arcanum.hu
12. *Fővárosi Lapok* – 13. évfolyam, 199. szám [Elektronikus forrás] // Online elérhetőség: adtplus.arcanum.hu
13. *Fővárosi Lapok* – 19. évfolyam, 143. szám [Elektronikus forrás] // Online elérhetőség: adtplus.arcanum.hu

14. *Fővárosi Lapok* – 25. évfolyam, 214. szám [Elektronikus forrás] // Online elérhetőség: adtplus. arcanum.hu
15. *Fővárosi Lapok* – 26. évfolyam, 193. szám [Elektronikus forrás] // Online elérhetőség: adtplus. arcanum.hu
16. *Magyarország közgazdasági es közművelődési állapota ezeréves fennállásakor és az 1896. évi ezredéves kiállítás eredménye*, I. kötet. Pesti Könyvnyomda- Részvény- Társaság, 1897. [Elektronikus forrás] // Online elérhetőség: <https://books.google.com.ua>
17. *Nyírvidék* – 28. évfolyam, 32. szám [Elektronikus forrás] // Online elérhetőség: adtplus. arcanum.hu
18. *Pesti Hírlap* – 12. évfolyam, 217. szám [Elektronikus forrás] // Online elérhetőség: adtplus. arcanum.hu
19. *Vasárnapi Újság* – 6. évfolyam, 31. szám [Elektronikus forrás] // Online elérhetőség: adtplus. arcanum.hu
20. *Vasárnapi Újság* – 10. évfolyam, 43. szám [Elektronikus forrás] // Online elérhetőség: adtplus. arcanum.hu
21. *Vasárnapi Újság* – 10. évfolyam, 43. szám [Elektronikus forrás] // Online elérhetőség: adtplus. arcanum.hu
22. *Vasárnapi Újság* – 18. évfolyam, 25. szám [Elektronikus forrás] // Online elérhetőség: adtplus. arcanum.hu
23. *Vasárnapi Újság* – 23. évfolyam, 35. szám [Elektronikus forrás] // Online elérhetőség: adtplus. arcanum.hu
24. Botlik József- Dupka György. *Magyarlakta települések ezredéve Kárpátalján*, Intermix Kiadó, Ungvár-Budapest, 1993. – 359 old.
25. Czébely Lajos. *Visk története*. Kiadta a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, Ungvár, 2002. – 306 old.
26. Igyártó Gyöngyi. *A máramarosi koronavárosok*. Intermix Kiadó, 2005. – 79 old.
27. *Orvostörténeti közlemények*. Széchenyi Nyomda, Budapest, 1987. – 326 old.
28. S. Benedek András: *Máramaros megye. Honismereti írások a monarchia korából...* Hatodik Síp Alapítvány Mandátum Kiadó. Budapest-Beregszász, 1997. – 143 old.
29. Zubánics László. *Víz tükrére történelmet írni...* Intermix Kiadó, Ungvár – Budapest, 2007. – 91 old.

JEGYZETEK:

- ¹ *Nyírvidék* – 28. évfolyam, 32. szám
- ² *Fővárosi Lapok* – 9. évfolyam, 164. szám
- ³ *Fővárosi Lapok* – 9. évfolyam, 163. szám
- ⁴ S. Benedek András: *Máramaros megye. Honismereti írások a monarchia korából...* Hatodik Síp Alapítvány Mandátum Kiadó. Budapest-Beregszász, 1997. – 57. old
- ⁵ Czébely Lajos. *Visk története*. Ungvár. Kiadta a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, 2002. – 128 old.
- ⁶ *Vasárnapi Újság* – 6. évfolyam, 31. szám
- ⁷ *Vasárnapi Újság* – 10. évfolyam, 43. szám
- ⁸ S. Benedek András: *Máramaros megye. Honismereti írások a monarchia korából...* Hatodik Síp Alapítvány Mandátum Kiadó. Budapest-Beregszász, 1997. – 57. old
- ⁹ *Vasárnapi Újság* – 23. évfolyam, 35. szám
- ¹⁰ Botlik József – Dupka György. *Magyarlakta települések ezredéve Kárpátalján*, Intermix Kiadó, Ungvár- Budapest, 1993.– 246. old
- ¹¹ *Fővárosi Lapok* – 19. évfolyam, 143. szám
- ¹² Czébely Lajos. *Visk története*. Ungvár. Kiadta a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, 2002. – 103 old.

- ¹³ Igyártó Gyöngyi. *A máramarosi koronavárosok*. Intermix Kiadó, 2005. – 64. old
- ¹⁴ Zubánics László. *Víz tükrére történelmet írni...* Intermix Kiadó, Ungvár – Budapest, 2007. – 38 old.
- ¹⁵ *Vasárnapi Újság* – 10. évfolyam, 43. szám
- ¹⁶ *Fővárosi Lapok* – 7. évfolyam, 248. szám
- ¹⁷ *Pesti Hírlap* – 12. évfolyam, 217. szám
- ¹⁸ *Fővárosi Lapok* – 19. évfolyam, 143. szám
- ¹⁹ *Fővárosi Lapok* – 25. évfolyam, 214. szám
- ²⁰ *Földrajzi Közlemények*. Kiadta a Magyar Földrajzi Társulat, Budapest, 1873.
- ²¹ *Fővárosi Lapok* – 13. évfolyam, 199. szám
- ²² Czébel Lajos. *Visk története*. Kiadta a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, Ungvár, 2002. – 161. old
- ²³ Czébel Lajos. *Visk története*. Kiadta a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, Ungvár, 2002. – 122. old
- ²⁴ *Fővárosi Lapok* – 13. évfolyam, 199. szám
- ²⁵ *Budapesti Hírlap* – 3. évfolyam, 214. szám
- ²⁶ *A Viski Református Egyház Jegyzőkönyvei 1884-1896*, Kelt 1874. augusztus 2.
- ²⁷ *Fővárosi Lapok* – 19. évfolyam, 143. szám
- ²⁸ *Budapesti Hírlap* – 7. évfolyam, 199. szám
- ²⁹ *Fővárosi Lapok* – 25. évfolyam, 214. szám
- ³⁰ *Pesti Hírlap* – 12. évfolyam, 217. szám
- ³¹ *Fővárosi Lapok* – 9. évfolyam, 142. szám
- ³² Czébel Lajos. *Visk története*. Kiadta a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, Ungvár, 2002. – 163. old
- ³³ *Orvostörténeti közlemények*. Széchenyi Nyomda, Budapest, 1987. – 200. old
- ³⁴ Czébel Lajos. *Visk története*. Kiadta a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, Ungvár, 2002. – 129. old
- ³⁵ Czébel Lajos. *Visk története*. Kiadta a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, Ungvár, 2002. – 129. old
- ³⁶ *Magyarország közgazdasági es közművelődési állapota ezeréves fennállásakor és az 1896. évi ezredéves kiállítás eredménye*, I. kötet. Pesti Könyvnyomda-Részvény-Társaság, 1897.
- ³⁷ *A Magyar Királyi Kormány működéséről és az ország közállapotairól szóló jelentés és statisztikai évkönyv*. VIII. kötet, 1906.
- ³⁸ *Budapesti Hírlap* – 3. évfolyam, 214. szám
- ³⁹ *Budapesti Hírlap* – 7. évfolyam, 199. szám
- ⁴⁰ *Fővárosi Lapok* – 25. évfolyam, 214. szám
- ⁴¹ *Vasárnapi Újság* – 23. évfolyam, 35. szám
- ⁴² *Fővárosi Lapok* – 26. évfolyam, 193. szám
- ⁴³ *Nyírvidék* – 28. évfolyam, 32. szám
- ⁴⁴ *Budapesti Hírlap* – 9. évfolyam, 140. szám
- ⁴⁵ *Budapesti Hírlap* – 9. évfolyam, 140. szám
- ⁴⁶ *Budapesti Hírlap* – 3. évfolyam, 214. szám
- ⁴⁷ *Budapesti Hírlap* – 4. évfolyam, 13. szám
- ⁴⁸ Czébel Lajos. *Visk története*. Kiadta a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, Ungvár, 2002. – 148. old
- ⁴⁹ *A Harmadik Katonai Felmérés (1869-1887)* [Elektronikus forrás] // Online elérhetőség: <http://mapire.eu>
- ⁵⁰ *Kataszteri térképek (XIX. század)* [Elektronikus forrás] // Online elérhetőség: <http://mapire.eu>
- ⁵¹ *Vasárnapi Újság* – 23. évfolyam, 35. szám
- ⁵² *Vasárnapi Újság* – 18. évfolyam, 25. szám
- ⁵³ <http://it.paperblog.com/rodolfo-e-maria-318825/>

KÁRPÁTALJAI KULTÚRKRÓNIKA

2016. OKTÓBER – NOVEMBER

ELISMERÉSEK

* **Trócsányi Lászlót**, Magyarország igazságügyi miniszterét az Ungvári Nemzeti Egyetem díszdoktorává avatták.

* **Lőrinc Ingrid**, a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Felsőfokú Szakképzési Intézetének 3. évfolyamos hallgatója az Édes anyanyelvünk nyelvhasználati verseny Kárpát-medencei döntőjén Sátoraljaújhely plakettjét vehette át, s emellett – szónoki teljesítményéért – a sátoraljaújhelyi Városvédő és Szépítő Egyesület különdíját is megkapta.

* 2016. november 5-én a tiszapéterfalvai **Kokas Banda**, valamint a **Napsugár Hagyományőrző Gyermekcsoport** a „Hagyományos régiók, Régiók hagyománya” XI. Vass Lajos Népzenei Verseny Kárpát-medencei döntőjén *Vass Lajos-nagydíjban* részesült.

* **Bernáth Ferenc**, a kárpátaljai származású gitárművész kiérdemelten kapta meg a David Arts Alkotói Nívódíjat, valamint bekerült a 2017-es David Arts Antológiába.

* 2016. november 7-én a Magyar Tudományos Akadémia Veszprémi

Területi Bizottsága a Magyar Tudomány Ünnepe alkalmából ünnepi előadótűlést tartott. Pósfai Mihály akadémikus, az MTA VEAB elnökének köszöntő beszéde után három 45 év alatti tudós vehette át az Év Kutatója díjat. A díjazottak között van **Csernicskó István**, a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Hodinka Antal Intézetének igazgatója is.

* 2016-ban összesen nyolc személy kapta meg a Kárpátaljai Magyar Akadémiai Tanács frissen alapított díjait. **Kótyuk István** magas színvonalú kutatói tevékenységéért, tankönyvszerzői munkásságáért, továbbá az Ungvári Állami Egyetemen, majd a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskolán végzett oktatómunkájáért részesült elismerésben; **Horváth Katalin** az Ungvári Nemzeti Egyetem Magyar Filológiai Tanszékén végzett oktatómunkájáért, a magyar szakos generációk képzésében szerzett érdemeiért kapta a díjat.

Az élettudományok művelői között **Petneházy Dezső** sokéves szakorvosi munkásságáért, továbbá jelentős tudományos és kutatói tevé-

kenységéért részesült elismerésben. A természettudósok között **Molnár Józsefet** sokrétű kutatói és publikációs tevékenységéért, valamint a magyar nyelvű földrajz szakos képzés kárpátaljai meghonosítása terén folytatott eredményes munkájáért díjazták.

A 35 év alatti kutatók számára létrehozott díjat **Szakál Imre, Vincze Tímea, Márkus Pál** és **Kossey Gabriella** érdemelték ki.

FONTOSABB ESEMÉNYEK,
RENDEZVÉNYEK

OKTÓBER

* A Kazinczy Ferenc Társaság és a Petőfi Irodalmi Múzeum az Emberi Erőforrások Minisztériumának támogatásával a *Szovjetunióba hurcolt politikai foglyok és kényszermunkások emlékévéhez* kapcsolódva kétnapos konferenciát szervezett **GULÁG-sors** címmel Sátoraljaújhelyen, ahol A Szolyvai Emlékparkbizottság nevében **dr. Dupka György** is előadást tartott.

* Az aradi vértanúkra emlékeztek az Ungvári Nemzeti Egyetem Magyar Tannyelvű Humán- és Természettudományi Karán. A magyar nyelv és irodalom szakos hallgatók alkalomhoz illő tartalmas műsorral fogadták az érdeklődőket.

* Az 1848–49-es szabadságharcban játszott szerepük miatt Aradon

kivégzett tizenhárom honvédtiszt előtt tisztelgett ünnepi műsorával a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Történelem- és Társadalomtudományi Tanszéke és Felsőfokú Szakképzési Intézete.

* A Momentum Doctorandus nevű szervezet megrendezte Ungváron a fiatal kutatók évadnyitó programját, melynek keretében **Kosztur András** és **Vákiv Marietta** tartott érdekesítő előadást.

* A Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület és a Nagyberegi Református Líceum *Kárpátalja-Oktatás, kultúra, hitélet és nyelvi folyamatok* címmel konferenciát szervezett a Nagyberegi Református Líceumban. A hazigazdák nevében a nemzetközi tanácskozást **Kovács András** igazgató nyitotta meg. **dr. Székely Bertalan** elnökletével előadást tartott többek között **dr. Dupka György**.

* A Pro Cultura Subcarpathica civil szervezet, a KMKSZ Huszti Alapszervezete, a Huszti Polgármesteri Hivatal, valamint a huszti református és római katolikus egyházak főterén ez évben is megrendezték a IV. Bethlen-napot.

* Az Európai Unió fővárosában a II. *Brüsszeli Kárpátalja Nap* című rendezvényre került sor, melynek **Bocskor Andrea** európai parlamenti képviselő és a Balassi Intézet volt a házigazdája. Az idei rendezvény az

1956-os forradalom 60. évfordulójának jegyében zajlott.

* A Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet és a Magyar Értelmiségiek Kárpátaljai Közössége hagyományos őszi találkozóján, a X. Együtt Írótábor keretében megrendezték a **Kárpátaljai Magyar Irodalmi Napokat**. A rendezvénysorozat Ungváron, Munkácson, Gáton, Beregszászban, Nagyberegen, Karácsván, Nagyszőlősen, Visken, Técsőn, Péterfalván, Tiszabökényben zajlott. A szervezők tartalmas programmal fogadták az *Együtt* szerkesztőbizottságát, aktív szerzőit (**Vári Fábrián László, Dupka György, Lőrincz P. Gabriella**) és a Kovács Vilmos Irodalmi Társaság tagjait (**Csordás László, Csornyij Dávid, Kertész Dávid, Marcsák Gergely, Shrek Tímea, Varga Nikolett, Ráti Emese**).

* Beregszászban dr. Ortutay Elemér teológus, görög katolikus pap születésének 100. évfordulója tiszteletére emlékülést tartottak a Görögkör szervezésében. Mások mellett előadást tartott **Dupka György** történész is.

* Kárpátaljai magyar festők alkotásaiból nyílt kiállítás Budapesten, melyen a Révész Imre Társaság és más műhelyek tagjai (**Erfán Ferenc, Fuchs Andrea, Homoki Gábor, Klisza János, Kopriva Attila, Matl Péter, Micska Zoltán, Réti**

János, Soltész Péter és Soltész Gabriella) vettek részt.

* Regionális folyóiratok találkozója került sor a mátészalkai kastélyszállóban a Vörösmarty Társaság szervezésében. A hazigazdák nevében Oláh András költő, elnök üdvözölte a résztvevő folyóiratok – Sugárút (Szatmárnémeti), Szabolcs-Szatmár Beregi Szemle (Nyíregyháza), Vörös Postakocsi (Nyíregyháza), Partium (Vásárosnamény-Mátészalka) – képviselőit és szerzőit. Az Együtt folyóiratot népes küldöttség (**Dupka György, Csordás László, Marcsák Gergely, Lőrincz P. Gabriella, Shrek Tímea**) képviselte.

* Az '56-os forradalom hatvanadik évfordulójára emlékeztek a beregszászi Pásztor Ferenc Közösségi Házban a városi Keresztény Értelmiségiek Szövetsége szervezésében. A rendezvény meghívott vendége **Kovács Elemér** közíró, újságíró volt. A műsor keretében az '56-os eseményekről szóló *Az igazság mindenek felett* című könyvét mutatta be a közönségnek.

* **Nagy Zoltán Mihály** *A sátán fattya* című művéből készült színelőadás bemutatója Zsámbékon az ünnepi rendezvények keretében, a Kárpátaljai Megyei Magyar Drámai Színház előadásában zajlott.

* A Gálócsi Polgármesteri Hivatal szervezésében GECSE END-

RE mártir református lelkészre és a politizáló gálócsi fiatalokra emlékeztek a Gálócsi temetőben a tiszteletes sírjánál és a községháza udvarán. A rendezvényen beszédet tartott dr. **Dupka György** történész, **Szabó János**, Magyarország Ungvári Főkonzulátusának konzulja, valamint **Molnár László** és **Perduk Tibor**, a gálócsi csoport tagjai.

* Kiállítást rendeztek *Boksay József* festőművész, a kárpátaljai festőiskola kiemelkedő alakja, érdemes művész születésének 125. évfordulója alkalmából a róla elnevezett Kárpátaljai Megyei Szépművészeti Múzeumban.

* A Lembergi Magyarok Kulturális Szövetsége nagy sikerrel bonyolította le a „LEMBERGI MAGYAROK KULTURÁLIS NAPJAI BUDAPESTEN-2016” című rendezvénysorozatot amelynek védnökei: Magyarország Kormánya, a Lvivi Állami Megyei Adminisztráció, Magyarország Ungvári Főkonzulátusa, Magyarország Tiszteletbeli konzulja Lvivben, a Lvivi M. Kolessza 2-s számú Gyermekek Zeneiskola.

* **Nagy Zoltán Mihály** *A sátán fattya* c. regényéből a Gulág Emlékbizottság és a Dunatáj Alapítvány támogatásával (Zsigmond Dezső rendezésében) nagyjátékfilm készül.

NOVEMBER

* **Zelei Miklós** *Hubertusz* című színművének ősbemutatójára került sor a Kárpátaljai Megyei Magyar Drámai Színházban.

* Magyar és ukrán történészek kerekasztal-beszélgetésével vette kezdetét a „*Magyar rapszódia*” című magyar filmhét Ungváron, az ILKO galéria művészeti központban. A **Zubánics László** történész moderálásával megtartott kétórás beszélgetés résztvevői – a Magyarországról meghívott **Palasik Mária** és **Rainer M. János**, illetve a kárpátaljai **Dupka György**, **Ivan Mandrik** és **Roman Oficinszkij** történészek – áttekintették az 1956-os forradalom magyar és ukrán történelmi vonatkozásait és a világpolitikai hatásait.

* „*56 gondolat 56-ról*” címmel nemzetközi emlékkonferenciát szervezett budapesti székházában a Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága – Anyanyelvi Konferencia, ahol mások mellett **Dupka György** *56 és Kárpátalja* címmel tartott előadást.

* *Elhallgatott történelem* címmel tartottak rendhagyó történelemórát közel 200 magyarországi középiskolás részére Szolyván, a sztálini terror kárpátaljai magyar és német áldozatainak emlékparkjában. A Magyarország egész területéről érkezett diákoknak **Dupka György** Gulág-

kutató ismertette a kárpátaljai magyar férfilakosság szovjet hatóságok által 1944 novemberében végrehajtott deportálásának előzményeit, lefolytatásának körülményeit és következményeit. A rendhagyó történelemórát záró előadásában **Rétvári Bence**, az Emberi Erőforrások Minisztériumának parlamenti államtitkára, a Gulág Emlékbizottság tagja utalt arra, hogy a nemzeti zarándoklat helyszíne azért is fontos, mert míg Magyarországról minden tizenkettedik embert vitték el a Gulágra, addig Kárpátaljáról minden ötödik magyart, s a deportált kárpátaljai magyarok harmada elpusztult – mutatott rá.

* Munkács központjában **Majnek Antal** püspök több paptársá kíséretében felavatta és megszentelte **Matl Péter** Szt. Márton szobrát.

* A Lviv megyei Sztarij Szambirban ünnepélyes megemlékezés keretében, felavatták a sztálini terror ártatlan áldozatai emlékére az NKVD egykori gyűjtő- és elosztó tábora helyén emelt emlékoszlopot. A rendezvényen részt vett és beszédet mondott **Buhajla József** ungvári főkonzul, **Ihor Truhim**, Sztarij Szambir polgármestere, **Matkovits Kretz Eleonóra**, a Magyarország-i Németek Pécs-Baranyai Nemzetiségi Köre elnöke, **Dupka György**, a Szolyvai Emlékparkbizottság felelős titkára és **Tóth Antal**, az LMKSZ

volt elnökhelyettese. A megemlékezés után megnyílt Sztarij Szambir helytörténeti múzeumában **Mat Péter Ötösével** c. egyéni tárlata.

* *A kárpátaljai modern művészet metszete* címmel nyílt kiállítás a munkácsi vár galériájában. A tárlaton többek között **Ivan Brovdi**, **Erfán Ferenc**, **Vaszil Vovcsok**, **Vladiszlav Habda**, **Volodimir Mikita**, **Ljudmila Korzs-Regyko**, **Ivan Didik**, **Borisz Kuzma**, **Kopriva Attila**, **Mikola Dufinec**, **Micska Zoltán**, **Andrij Ivancso**, **Magyar László**, **Matl Péter** alkotásait csodálhatják meg az érdeklődők.

* A GULÁG–GUPVI emlékévkalkalmából az Emberi Erőforrások Minisztériumának támogatásával a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Lehoczky Tivadar Társadalomtudományi Kutatóközpontja és a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség nemzetközi tudományos konferenciát szervezett *Hadifogság, Gulág, málenkij robot. Kárpát-medencei magyarok és németek a Szovjetunió hadifogoly- és kényszermunkatáboráiban (1944–1953)* címmel. A konferencián **Csatáry György** és **Császár István** levezető elnökletével neves magyarországi (**Máthé Áron**, **Seres Attila**, **Csiszár Imre**, **Forró Lajos**, **Fodor Gusztáv**, **Pallai László**, **Bank Barbara**, **Soós Viktor Attila**, **Ötvös István**, **Janek István**,

Ilyés Gábor), felvidéki (**Köteles László, Gabri Kornélia, Lukács Gábor**) és kárpátaljai (**Bocskor Andrea, Dupka György, Molnár D. Erzsébet**) előadók tartottak kitűnő, egyben hiánypótló előadásokat. A négynapos nemzetközi rendezvénysorozat része volt a szakmai kirándulás, amelynek során felkeresték a fontosabb kárpátaljai és leMBERG megyei „malenkij robotos” emlékhelyeket.

* Az 1956-os forradalomnak és szabadságharcnak állított emlékművet Magyarország Beregszászi Konzulátusa és a Beregszászi Városi Tanács Beregszászban. **Mihajlo Kolodko** ungvári szobrászművész alkotása szimbolikus helyszínen – a városi vasútállomás előtti téren kapott helyet. Az ünnepélyes leleplezés kezdetén **dr. Markó György**, a Kommunizmuskutató Intézet igazgatója számolt be a magyar történelem egyik meghatározó eseményéről, majd **Bocskor Andrea** európai parlamenti képviselő, **Barta József**, a Kárpátaljai Megyei Tanács és a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség alelnöke és **Szalipszki Endre** beregszászi magyar főkonzul beszéde következett. A műemlék építész **Szarvas Péter** volt, a kovácsolási munkálatokat **Rusznak Sztepan** és **Krivanics Vaszil** végezték.

* Lezajlott a Sütő Kálmán- és Kecskés Béla-szavalóverseny Som-

ban a Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet (KMMI), a Magyar Értelmiségiek Kárpátaljai Közössége (MÉKK), a Somi Általános Iskola és a Somi Irodalmárok Emlékmúzeuma szervezésében. A rendezvényen jelent volt **Kertész Dávid** és **Marcusák Gergely** a Kovács Vilmos Irodalmi Társaság alkotói is.

* A miskolci *Éltető Lélek Egyesület* verses-énekes műsorral lépett fel a Reformáció 500. évfordulója alkalmából Munkácson, Mezőváriban, Verbőcön és Tiszabökényben.

* *A Kárpát-medencéből elhurcolt magyar és német rabok nyomában Oroszöldön és a Kaukázus országai-ban* címmel a makkosjánosi Helikon Hotelben nemzetközi emlékkonferencia zajlott le a GUPVI-GULAG-emlékév alkalmából a Szolyvai Emlékparkbizottság és a Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet szervezésében. A rendezvény első részében a közel 150 résztvevőt, köztük a Pécsi Német Kör 120 tagú küldöttségét **dr. Tóth Mihály**, a Szolyvai Emlékparkbizottság elnöke köszöntötte. A megemlékezés mécsesgyújtással folytatódott, ezúttal v.h. Pocsai Vinczer református tiszteletes közös imát mondott a mártírok lelki üdvéért. Majd **Marosi István** görög katolikus áldozópap, a Göröggör vezetője megnyitotta a „*Holnap is felkel a nap...*” – *Kárpátalja a 20. században egy görögkatolikus pap élettörténetén ke-*

resztül. (Az egykori Gulág-rab, Dr. Ortutay Elemér születésének 100. évfordulója alkalmából) című kiállítást. Ezt követően a jelenlévők megtekintették az *Ortutay Elemér életét bemutató dokumentumfilmet*. Végezetül lágerdalok, alkalomhoz illő versek, kisprózák előadására is sor került **Lőrincz P. Gabriella, Srek Tímea, Marcsák Gergely, Vári Fábrián László** tolmácsolásában. A szakmai konferencia második részében **Dupka György, Matkovits-Kretz Eleonóra, Korszun Alekszej, dr. Zubánics László** szinkrontolmácsolásával tartott figyelemfelkeltő előadást. Az emlékkonferencia harmadik szakaszában – Zubánics László elnökletével - fiatal kutatók előadásai következtek. Elhangzott **Csordás László, Marcsák Gergely, Bimba Brigitta, Mádi Bianka** dolgozata. Az előadókhoz intézett kérdések, hozzászólások után **Zubánics László** zárszava következett. Az állófogadás után a megemlékezésre és koszorúzásra került sor a beregszászi emlékműnél. Végezetül a jelenlévők felkeresték a beregszászi Európa-Magyar Házat, ahol a Veritás Gulag-kiállítását és **Matl Péter Ötösevel** című egyéni tárlatát tekintették meg **Zubánics László**, a KMMI elnökének kalauzolásával.

* Gyászünneppel, emléktáblák avatásával és koszorúzással emlékeztek meg Kárpátalja magyar férfilakosságának 1944. novemberi,

szovjet lágerekbe történt elhurcolásáról Szolyván, a deportáltak egykori gyűjtőtáborának helyén létesített emlékparkban. A megemlékezést **Tóth Mihály**, a Szolyvai Emlékparkbizottság elnöke nyitotta meg. A himnuszok elhangzása után – **Fuchs Andrea** ukrán és magyar nyelvű felkonferálásában üdvözölte a megjelent díszvendégeket. Felkérésére **Kardos Katalin** a miskolci Éltető Lélek Irodalmi Egyesület versmondója egy ismeretlen szerzőtől a *Fogoly karácsonya* c. lágerverset mondta el, majd a tiszabökényi Tisza Csillagkórus tagjainak (művészeti vezető: **Kovály Csilla**) előadásában lágerdalok hangzottak el. Emlékbeszédet tartott **Megyesy Jenő** miniszterelnöki megbízott, aki tolmácsolta **Orbán Viktor** kormányfő üdvözlését. A magyar és az ukrán nép megbékélése jegyében megemlékező beszédet tartott: **Gennagyij Moszkal**, a Kárpátaljai Megyei Állami Közigazgatás vezetője is.

Brenzovics László, a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség (KMKSZ) elnöke, az ukrán parlament képviselője, **Tilki Attila** fideszes országgyűlési képviselő, **Zubánics László**, az Ukrainai Magyar Demokrata Szövetség (UMDSZ) elnöke. Az emlékünnepegen ökumenikus szertartás keretében **vit. Pocsai Vince** református lelkész, **Levcsenkó Róbert**

görögkatolikus esperes-helyettes, **Megyesy László** püspöki titkár **Gulybán Tibor**, Felsőzsolca görögkatolikus parókusa felavatta, illetve felszentelte és megáldotta az emlékpark újabb 60 emléktábláját, amelyekre – **Dupka György**, a Szolyvai Emlékpark titkárának ezt megelőző tájékoztatása szerint: azoknak a ruszin-ukrán nemzetiségű egykori magyar honvédeknek és zsidó munkaszolgálatosoknak a nevét vésték fel, akiket 1944-ben hurcoltak el a Gulágra a szovjet katonai hatóságok. A fekete márványtáblákon több mint 3909 név olvasható 395 kárpátaljai településről. Ezzel közel tízezerre bővült azoknak az áldozatoknak a száma, akiknek a nevét a szolyvai emlékparkban eddig megörökítették. A megemlékezés, amelyen közel ezren vettek részt Kárpátaljáról és Magyarországról, koszorúzással és gyertyagyújtással zárult.

* Első búcsús szentmise volt körmenettel a Tiszabökényi Árpád-házi Szt. Erzsébet templomban, amelyet 2015-ben szenteltek fel. A misét **Weinrauch Máriaó** plébános-kormányzó celebrálta. Jelen volt **Pösze Sándor** Tiszabökény görögkatolikus parochusa és **Marosi István**, Nagybéány görögkatolikus parochusa, a beregszászi főiskola lelkésze, a Görögkör vezetője, aki a szentmise után megnyitotta a 100. éve született dr. Ortutay Elemér teológus

emlékkiállítását. Majd csatolt rendezvényként a sztálinizmus és a második világháború áldozatainak emlékművénél koszorúzással egybekötött megemlékezést **Dupka György**, az egyházközség elnöke nyitotta meg. Majd **Gyurin Miklós**, Magyarország Beregszászi Konzulátusának konzulja mondott emlékbeszédet. Lägerénekeket adott elő a Tiszabökényi Tisza Csillagkórus (művészeti vezetője: **Kovály Csilla**).

* „*Moment*” (Pillanat) címmel **Holló Katalin** grafikusművész munkáiból nyílt kiállítás az Ungvári Főkonzulátus szervezésében a Csernyivci Megyei Szépművészeti Múzeumban. Az Ungvári Főkonzulátus nevében **Vida László** konzul mondott rövid beszédet.

* Budapesten a Polgárok Házában megrendezésre került *A Kárpát-medence elveszített területeiről (Kárpátalja, Erdély, Felvidék és Délvidék) szovjet típusú táborokba hurcoltak kálváriája* című nemzetközi konferencia a Keskenyúton Délvidéki Tragédiánk 1944–45 Alapítvány szervezésében. Kárpátaljáról **Dupka György** történész vett részt, aki *A Kárpát-medencéből elhurcolt és levéltári iratokkal is igazolt magyar és német rabok nyomában Orosz földön és a Kaukázus országaiban címmel tartott előadást.*

* A Kovács Vilmos Irodalmi Társaság beregszászi Európa-Magyar

Házban megrendezte szokásos havi műhelymunkáját. **Csordás László** elnökletével ezúttal azzal foglalkoztak, milyen tabutémák merülhetnek fel az irodalomban. Emellett foglalkoztak még a *Szüilőföldünk irodalma címen* meghirdetett Kvit-vetélkedőkre beérkezett feladatlapok értékelésével.

* **Shrek Tímea** a budapesti *Irodalmi Jelen* Debüt rovatában mutatkozott be két novellájával. Ezek egyikét, a *Tökéletes gyilkosság* címűt a Kvit-honlapon is megosztották az olvasókkal. A másik rövidpróza itt érhető el: <http://www.irodalmijelen.hu/.../tokeletes-gyilkosság-shrek-ti...>

* 72 éve, 1944-ben ezen a napon kezdődött a kárpátaljai magyarok leg-súlyosabb XX. századi tragédiája, a munkaképes férfilakosság elhurcolása a gyilkos sztálini légerekbe. Ebből az alkalomból **Marcusák Gergely** megzenésítette egy ismeretlen fogoly Lägerballadáját, amely az internetre is felkerült: <http://kvit.hu/lagerballada-ismeretlen-szerzo-verse/>

* A Beregszászi Illyés Gyula Nemzeti Színház Vidnyánszky Attilával az élen fellépett a párizsi Festival de l'Imaginaire rendezvényen.

* A második világháború és a malenkij robot áldozataira emlékeztek Nagyberegen, Sárosorosziban, Beregszászban és más magyar lakta településen.

ÚJ KÖNYVEK

MEGJELENT

Vádolnak a kárpátaljai túlélők és a meggyalázott holtak. *Szemelvények a szovjet fogságból hazatért túlélők (volt hadifoglyok, civil internáltak, politikai elítéltek, kényszermunkások) vallomásaiból, visszaemlékezéseiből, valamint a hozzátartozók adatközléseiből.* dr. Dupka György közreadásában. Kárpátaljai Magyar Könyvek 242. Intermix Kiadó. Ungvár–Budapest, 2016.

Hájas Csilla: *A fele komoly.* Kisprózák. Kárpátaljai Magyar Könyvek 243. Intermix Kiadó. Ungvár–Budapest, 2016.

Lőrincz P. Gabriella: *Szürke.* Versek. Kárpátaljai Magyar Könyvek 246. Intermix Kiadó. Ungvár–Budapest, 2016.

„Ezer fogoly küldi imáját az égbe... Mi atyánk, Úristen, segíts haza minket!...” *Internálás és genocídium a Kárpát-medence régióiban. Internálás és deportálás, szovjetellenes személyek begyűjtése, megtorlása Kárpátalján.* Nemzetközi emlékkonferencia a GUPVI-GULÁG-emlékévként alkalmából a Szolyvai Emlékparkbizottság és a Kárpátaljai Művelődési Intézet szervezésében. Beregszász, 2015. november 20. A konferencia anyagai. Kárpátaljai Magyar Könyvek

252. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2016.

Tárolt változat: http://kmmi.org.ua/books?menu_id=9&submenu_id=26&book_id=511

Finta Éva: *Hazamegyek. A kárpátaljai Sáfáry László. Monográfia. Kárpátaljai Magyar Könyvek 244.* Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2016.

Tárolt változat: http://kmmi.org.ua/books?menu_id=9&submenu_id=26&book_id=515

Bartha Gusztáv: *Jelenések. Kilenec egyfelvonásos. Kárpátaljai Magyar Könyvek 247.* Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2016.

Tárolt változat: http://kmmi.org.ua/books?menu_id=9&submenu_id=26&book_id=514

Kovács Elemér: *Az igazság mindenekfelett! Kárpátaljai ötvenhatosok: Varga János. Kárpátaljai Magyar Könyvek 250.* Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2016.

Szolyvai emlékpark. 70 éve történt. *A kárpátaljai magyarok és németek elleni retorziók 1944-1945/1955 (elhurcolás „malenkij robot”-ra, internálások, deportálások) (Magyar, ukrán, német nyelvű összefoglaló kiadvány).* Szolyvai Emlékparkbizottság, 2016.

Zubánics László: *Vitézi végek discsérete. A nemesség szerepe a a XVI-XVIII. századi Északkelet-Magyarország társadalmi fejlődésében. Tanulmány. Kárpátaljai Magyar Könyvek 248.* Ungvár–Budapest, 2016.

Dupka György: *Magyar irodalmi élet és írásbeliség Kárpátalján.* Írástudókat adó táj kultúrtörténeti jellegzetességei, kortárs írók, irodalmi életet generáló intézmények adattára. Kárpátaljai Magyar Könyvek 245. Ungvár–Budapest, 2016. 225. old.

Weinrauch Katalin: *Cirkuszvarázs. Versek és mesék óvodásoknak, kisiskolásoknak Kárpátaljai Magyar Könyvek 249.* Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2016.

Kenyeres Mária: *Számkivetve. Versek. Kárpátaljai Magyar Könyvek 254.* Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2016.

ELŐKÉSZÜLETBEN

Dupka György: *Kárpátaljai magyar művelődéstörténete. Kultúrtörténeti fejezetek Trianontól napjainkig. Történelmi szociográfia. Kárpátaljai Magyar Könyvek 251.* Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest.

Dupka György, Fuchs Andrea: *Kárpátaljai magyar művészek arcképcsarnoka. Kárpátaljai Magyar Könyvek 253.* Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest.

Összeállította: *Dupka György*

Együttműködő partnerünk a Magyar Művészeti Akadémia:
<http://www.mma.hu/az-akademia>

SZERZŐINK

Bartha Gusztáv – (1963) Nagybereg
Becke Pál-Zsolt – (1992) Visk
Csordás László – (1988) Eszeny
Csornij Dávid – (1991) Beregszász
Dupka György – (1952) Tiszabökény
Kürti László – (1976) Mátészalka
Lőrincz P. Gabriella – (1982) Beregszász
Matl Péter – (1960) Munkács
Marcsák Gergely – (1990) Ungvár
Ortutay Péter – (1942) Béalápátfalva
Pógyor Levente – (1986) Tiszaújlak
Shrek Tímea – (1989) Beregszász
Vári Fábián László – (1951) Mezővári

E lapszámunkat Matl Péter munkáival illusztráltuk